

ESCELICER, S. A.
SAN SEBASTIAN

EGĀN

5-6

1959

Suplemento de Literatura del Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País
Redacción: Seminario de Filología Vasca «Julio de Urquijo», Palacio de la Diputación de Guipúzcoa

SUMARIO

Págs.

<i>Adiskide Berri</i> : Berriketan, J. Otoi- itza'k esan digu.....	115
<i>J. Mirande, A. B. Gandiaga,</i> <i>G. Aresti</i> : Olerkiak	121
<i>A. Irigaray</i> : Mogel eta Literatur— euskara	130
<i>G. Aresti</i> : Olerkaria	139
<i>A. I. Olabeaga</i> : Michel Elizanburu. Bere bizitza eta lanak.....	142
<i>E. Erkiaga</i> : Ravel, Ziburu'ko seme	155
<i>Ibalan</i> : Gure Teatroa ta beste...	159
<i>Uarrain</i> : Margarita Angulematarra.	162
<i>D. Peillen, L. Egia Rezola,</i> <i>E. Urruzola</i> : Munduz - Mundu..	167
<i>A. A.</i> : Jan-edanak	175
<i>Apat-Etxebarne</i> : Naas-Maas.....	179
Adabakiak	186
<i>L. M.</i> : Liburua'	192
<i>A. Zubikarai</i> : Jaunaren bidetan ...	198

DIRECCION Y REDACCION:

A. Arrue, A. Irigaray y L. Michelena

H. A. B. E.
Liburutegia

EGAN

H. A. R. E.
Bibliography

EGAN

EGAN

SUPLEMENTO DE LITERATURA DEL BOLETIN
DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS

Dirección y Redacción: A. Arrúe, A. Irigaray y L. Michelena

Redacción: SEMINARIO URQUIJO DE FILOLOGIA VASCA
Palacio de la Diputación de Guipúzcoa - SAN SEBASTIAN

II Epoca

Vol. XII

Diciembre, 1959

Berriketan

Jurgi Oteitza'k esan digu

Eztago noski Oteitza aurkeztu bearrik gure artean. Gorturik ez gaudenok badugu onen entzutea, bere antze-lanak geiegi ezagutzen ezpaditugu ere. Nolabait, apostolurik gabe ere, bere izena darama Arantzazu'ko eliza berriak. Igarle antzera etorri da guregana, gere buruari begira artzen genduen poza uxatzera. Otz edo bero ikusi nai ginduzke, igarle gisa, ez geran bezain epel. Gai askotan aurtzaroko egunetan dagoen gure Euskal-erri zaar au ernarazi nai luke: ezin, beraz, lausenguka eta zurikerietan ari, itz latzak, arri-koskorak bezain gogorak, bear baitira orretarako, iñor minduko badute ere. Ez, igarlearen lanbidea ezta atsegiña, ez beretzat ez besterentzat.

Arras gogoko dut Oteitza igarle kontentagaitza dugun aldetik, kamelu-larruz jantzia ezpadabil ere. Gaurko ikustalditxo onek, alaz ere, eman dizkidaten galderak egin eta beroien erantzunak jasotzeak, ikaraturik nendukan. Oteitza'ren antze-lana alako aztikeri beltz baten lañoaz inguratuturik agertzen baitzaigu ezjakiñei. Eta ni, esan bearrik ez, ezjakiña izaki. Musikan Beethoven'en ingurutsuan egin nuen planto; pinturan, inpresionisten parean edo. Literaturan uste nuen aurreraxeago nenbillela, delako "barrengo bakar-izketa" orren berri banuelako,

arestian jakin dudan arte Barrutia iskribauaren garaiean ere ezaguna zala jokabide ori.

Betiko leloa zegoen gero. Oteitza'ren izena entzun orduko asiko baitzaizkizu erria biotz-muñetan daramaten orietako zenbait: "Zer esango du orrezaz erri gaxoak? Zer pentsatu bear du nekazari zintzoak, arrantzale jatorrak, artzai tolesgabeak?"

"Neroni ere —egiten nuen nere artean— errikoa ote naiz? Ezin erantzun. Dakidana auxe da: erriaz gutxi dakidala. "Populua" ere batzuek deitzen diotela, "erri ikasi" bat ere sortu dela gure artean, besteez gaiñera, gutarik zenbait bere aserrean irentsiko dituen egun edo biar, eta orrelaxeko uskeriak".

Nora jo enekiela, bertsolari bat artzea lagun eman dit gogoak. Erriaren mintzoa diran ezker, non oberik arki? Ezta ezagun-ezagunetakoa (Mikelazulo'ko Kukua esaten diote gaitzizenez), ezta bai duela edo. Gaiñera, gizonaren seta, ezta baztertu nai gaur zorrotz debekatuak dauden bederatziko puntuko bertsoetan egiteko oitura: gaiari dagozkionak diran ala ez enizueke esango. Orrexegeatik ez bide zan agertu Eibar'a.

Ardo beltza eskeiñi digu Oteitza'k, Iztun eder onek ezta luzaroan itz-billa ibilli bearrik gogoan duena estaltzeko eta itxuraldatzeko. Gaztetasunaren kemena eta sua dario alde guztietatik, ille urdiñak gora-beera. Gela-zokoetatik zenbait forma dauzkagu begira, mutu eta uzkur. Ona bat:

—Zer da eskultura gure gizaldian?

—Kultura-barrutian —eta kultura igeri egitea bezala da, oroit gaitzen Ortega'z—, alako begien arnas-artze bat erakusten digu: arnas-artze orren bidez murgil gaitzke inguruko gauza eta gertakarietan barrena, gure sentimena aberastuaz, askatasuna geituaz eta izaera sendotuaz. Oraingo artea ulertzen eztenak eztu ulertzeko askatasunik, axalean gelditzen da, ezta nor ikusten dituen gauzarik geienak barrenetzeko. Eskulturagillea, sortzaille den aldetik, erlijio-lanean ari da asieran eta sortzen duena politika-lana da.

Orrexek du ajola, gizona eskulturagintzara daraman dei izkutu orrek. Estatuara eta poesiara eramango luke euskalduna bere irudimenak, artea zer den bageneki. Artista da bakar-bakarrrik bere bizia eta gaiñerako guztiena osoro bizi dituen. Estatuia duzute bere buruari egiten dion apustua. Eztabil tranpian: besteek irabaz dezaten galtzen du. Logika, arte-gaietan, desarrazoia da, baiña badu bere arrazoibidea: Estetika. Poetika da leentxeago; geroxeago, berriz, arnasa artu eta murgildu bearra. Ezta erraz: nola egin diteke? Beste orrenbeste litzake gizona nola egiten den galdatzea. Al izate onek ikuskizun duen aldea jotzen du begiz estatuak.

Diodana ezta itzez-itiz artzekoa. Txit laburra da izketalditxo bat: beste geiagoren pusketa. Lerrorik laburrena, lur-gaiñean, ezta lerro zuzena. Bere gisa dabil artista bidez-bide, eztabil zaldi-gaiñean gauzen bizkarrean. Muga-mugako zaldi-gizona duzute, egun-enez erantzia. Sakelik ere eztu, arotz-arkeologoen daramaten metroa gordetzeko, dena neurtu bear baitute oek luze-laburrez naiz irureunurtegarrenez. Arte-lanean eztago neurtzerik, bat-batean jaiotzen baita dena. Igandea da egunoro estatuan.

—Zerk jasotzen du geiago eder-miña, atsekabeak ala atsegiñak?

—Atsegiña Naturalezari dagokio; atsekabea, Izpirituari. Azkenetan arkitzen da atsegiña eta artean ezta azkenik: asieran dago beti.

—Zerk balio du geiago poesian, izkutuak ala biotzak?

—Izkutua, orixe da eskulturagilleak eskuetan duen poesia eskuutsik dagoefio. Biotzondokoa, izkutua izkuntza biurtu orduko artzen du. Izkutua, misterioa, erlijiozkoa da; sentiera, poesia, izkuntza, berriz, politika dira. Politika aldetik artzen du gizona Arteak xedetzat: bere izpirituaz jabetzen laguntzen dio eta arzaz baliatzen, bere baitan eta besterekin.

—Orrenbeste nekeren ondoan ez ote dute atzera Donatello'gana joko gure ondorengoek?

—Esan izan dut Artearen Kondaira, eta Eskulturarena batipat, gizon bakar batek egiten duela, aldirik aldi izena aldatzen duen gizon batek. Bestela deritza gaur Donatello'ri. Neroni ere Donatello nauzute

eta eztaikit zer galdetu nai didazun. Itzultzeaz mintzatzen denak arte-gaietan eztaiki nora dijoan.

—Zer iritziko diete 50 urteren buruan gaurko “ismuei”?

—Presa geiagoko galderarik izango al dute erantzuteko. Aien galderak ez dira izango gaurko gure erantzunen ondorea baizik.

—Zergatik ote dira aurren zirriborroak ain pintura berriaren antzekoak?

—Ederki dago galdera: aurren zirriborroak dira zenbait pintura berriren antza dutenak eta ez alderantziz. Pintura kaxkarrek, berriz, axaleko fotografiaren kopiak dirudite. Egiatzko artista ezpaita kopiatzen ari, ezta aurra ere. Pixtiaren oiñaze-garraxia iduri du batzuetan gizonaren deadarrak. Barren-barrendik datorren orok badu elkarren eitea eta ezterako balio ez tuten gauzek ere bai.

—Ze maillatan ipiñiko zenduke gure Antxieta?

—Etzan kontentagaitza, ikasle onari dagokionez. Euskaldunei falta oi zaiguna falta zitzaion ari ere: mundua kezkatzen duten auziez jabetzea eta bide berrietan barrena ibiltzeko bear den ausardia, gere burua arriskutan ikusiko badugu ere. Azken-bolara onetako gure kondaira ezta morroi-kondaira besterik. Naiago izan dugu aisetasun lasaia barrenak eskatzen zigun borroka latza baiño.

—Ba al da arte-saillan euskal-eskolarik?

—Enizuke baietz esango. Obe litzake orrela deritzana ukatzea, ain baita gauza eskasa. Regoyos'ezkero Belgica'ko artista-olerkariekin adiskidetu giñan eta orduan bear genituen gizonak Holanda'n egoki. Gure eskola orrek, ezer izatekotan, norberaren arrisku eta izpirituzko eziñegonaren gañean bearko du izan oiñarria. Unamuno eta Baroja euskal-eskola dira.

—Non ipiñiko zenituzke gaur Praxiteles, Santillana'ren olerkiak eta gure kanta zaarrak?

—Museoetan eta aztertzailleen biltokietan. An, ikaskizun eta eragille izango dira gaurko artista-idazleentzat: aiek beren aldian egiteko gauza izan zirana gaur dugunarekin eta ez tuginarekin egitea erabakia daukaten artista-idazleentzat, alegia. Gaurko olerkirik, gaurko eskulturarik, gaurko teatrorik ez tuen erriak ez tute eskubiderik ere geitzeko gauza ezten gurasoengandikako aberastasunak besteri erakusteko.

—Badago biderik gure bertsolariak eta erri-jokoak jasotzeko?

—Zimendu berria eman bear zaie erri-gauzei, laster gero, eta zimendu ori gaurko erriaren bizitzan eta premietan dago. Lanbide berriak agertu diran ezkero, nola ez tute norgeiagoka berriak sortzen? Or daukagu industri-dibujoa, esate baterako, egunoro sortzen zaizkigun auziak pixka bat egoairatzeko. Bertsolariak berak ere, zergatik ez tute berriz saiatzan, eliz-atarian eta kalean, denbora batean ziran

erriaren boz eta maisu, historiolari eta komeriante izaten? Ondo ausnartu bear litzake puntu au.

—Gure literatura ibilli ote diteke bide berrietan barrena larritarsuna eta izugarrikeriak alde batera utzirik?

—Izugarrikeriak zer diran, nik eztakit; larria, ordea, bai. Eztezagun beintzat larria eta agiñeko miña bat dirala uste izan. Artearen gaia egiaren maitasuna da, askatasun bearra, denborarekiko borroka gogorra. Ez ote da bidezko larritasun ori artearen biotz-biotzean joseririk egotea?

—Zertarako arte-museoak?

—Aldez aurretik dakiguna ikusten dugu beti gauzetan. Artistak bere gogoetak adierazten ditu, baiña nai ta ezkoa da aren izkuntza jakitea. Aldiro-aldiro aldatzen eta aberasten ari den izkuntza ori jakitea, argiaren giltza non dagoen jakitea bezalaxe da. Iges egiten dio misterioak jakinduriari, baiña nolabait ere onen mendeko da. Begira zer zion Whitman'ek arte-lanaz: "Berbera ezpada izkutua eta izkutu guztien giltza, ezta ezer." Baiña natorren aaztuxe neuzkan museoetara. An ikus diteke nola aldi eta alde bakoitzeko pentsabideen semea den arte-lana.

—Nola antolatuko zenduke gure erri-museoa?

—Besterengana joko nuke orretarako. Orixe da Donostia'n sortu nai dugun "Instituto de Investigaciones Estéticas" delakoaren asmoa: elkarren berri jakitea, elkarrekin ar-emanetan aritzea, nor bere lanbidekoekin lenbizi eta sail batekoak besteetakoekin gero. Oraingo kultura-sail guztiek izango dute or sarrera.

—Euskal-balletak ere bai?

—Saio-balleta izango da, ain zuzen ere, sail orietako baten egin-kizuna. Arte-sail guztiak aide eta mugaide dira. Alegiñean saiatuko gera, beraz, gure dantza-ondare aberatsaren ondakin erkituak pizten. Dantza-jakitun, artista, olerkari naiz musikari, elkarrekin ibilli bear dugu guztiok, aundinaiez beterik, itxuraz, asmoz eta elburuz zearo desberdiñak izango diran dantzaldiak sor ditzagun. Presaka gaiñera, mundua ezpaitago geldirik. Guk, bitartean, lo egin eta genekiena aaztu.

—Ze iritzi duzu Mintegi onen lanaz?

—Zuen lanak, aldizkari au argitaratzeak batez ere, euskaldunen eta euskaldunen adiskide guztien esker ona merezi du. Bearrezkoa zan lan ori eta norbaitek egin bear. Eztituzte gure artean, zorigaitzez, gai diran guztiek beren eginkizunak egiten. Neri, damuz beterik diot, atzendu egin zait guraosen izkuntza. Indartu nai dutenen alde nago eta indartuko dutelakoan. Alere, lanbideak bearturik, beste borroka-iekua autatu dut. Beste izkuntza bat, kultura-gogoa, sendotu nai nuke Euskal-errian. Orren aultzeak ekarri baitu zuek sendatu nai duzuten

makurra eta baita beste sendagaitzagoak ere. Oriek ere sendatuko dira, ordea, zabalagoak izaten ikasten badugu biotzez eta eskuz, bereizten gaituzten gerekoikeri zizitriñak baztertuz elkar ar dezagun.

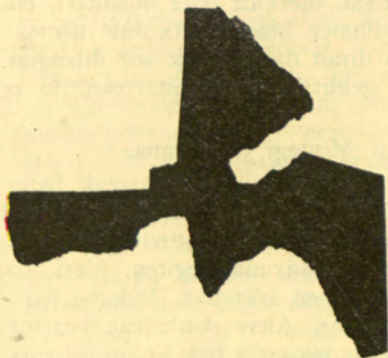
* * *

Ixildu gera. Kukuak, adi-adi, eztu arpegirik zimurtu. Ozta-ozta argitu zaizkio begiak Oteitza'k bertsolariak aitatu dituenean. Basoa aurrean zeukanik etzaio, orratik, zearo aaztu.

Atarian egin diot Erriari aspaldi egin gogo nion galdera. Bertsoetan erantzun dit, antziñako orakuluen moduan. Ona non dituzuten, poto ta guzti:

Oteitza asi zitzaigun
Batzerrak berritzen,
Burgesaren ideak
Gogor astintzen.
Zar-zalien ojuak
Eztute bildurtzen,
Arte-lanian daki
Aurrena ibiltzen:
Zuzenak okertzen,
Okerrak makurtzen,
Buruak urratzen,
Sabelak ustutzen,
Bederatzi puntuko
Piyurak sortzen.

ADISKIDE BERRI
(Txuri-beltxak, OTEITZA'renak)

OLER KIAK

AMSTERDAMEKO ORHOITZAREN BAT

*“Là, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté.”*

(Baudelaire, L'invitation au voyage)

Atzerri hontan nola ez laite
Ene gogoia enoa?
Nepenthes ordez beharrik ba dut
Jaunen garagar-arnoa:
Jasan ahala hurrupaturik
Paristik hurrun ba noa.

Lanhoak oro mozkor horailak
Barreaturik ni baithan,
Barneko soaz berriz dakusat
Sekul' ahantzi ez zaitan
Amstel-ondoko hiri maitea,
Zeinen lillura derraitan.

Amsterdameko kaletan gaindi
Berriz narama orhoitzak,
Etxe naroak ikhusten ditut,
Botz ixilaren egoitzak;
Betha litzake arima batek,
Han, bere aihoko bakoitzak.

Itsas-ontziek, lur-bil orori
Eman ondoren inguru,
Zekarten portu Ipharrekorat
Sorthaldearen leinhuru;
Urbidetako ura, ordea,
Berde zen eta ekhuru.

Baldin parketan ba zen atsegin
Hainbat loreren artean,
Lantegi eta bulegotarat
Jende ariok joaitean
Zuten antz zintzo ta zentzatuia,
Kalvindarrena zatean...

Kalvinismurik othe zen aldiz
Nengienean paseiu
“Karrika bero” hersietarik,
Ostatu eta bar theiu
Hêtan maitharzun ez-ohituek
Ba zutelarik entseiu...?

Utzirik gibel eme bero ta
Gizon mozkorren multzoak,
Nindabilano parketan, hurran
Haur goiz-loratu gozoak,
Ene zentzuak oi! ez ziraden
Kalvindar eta zintzoak...

Lore heietan, Bessie, gaur zutzaz
Bertzerik orhoit duta nik?
Ez... zu bakharririk, irriño batez
Ene altzoan etzanik,
Blue-jean gorritan gorputxo bera
Pereku-gose jadanik.

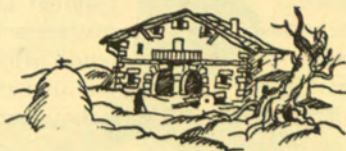
Nahiz guztia solhas bat izan
Garagar-arnoz sorthua,
Zure orhoitzak daut populkatzen
Gaur Pariseko mortua,
Amets duela nire bihotzak
Amsterdameko portua.

Zuri eskerrak, Amsterdam, (edo
Jainko-edari honari),
Esperantza bat bihotz-ondoan
Athea joka zait ari:
Erdiz jostaka, benetan erdiz,
Bainan ezteki kantari!

Esperantza bat oraino denik
Ur berdearen kolore
Edo haur-eme baten soaren...
Ukhan dezala ondore
Nik baratzetan, behin, harzara
Biltzeko zenbait goiz-lore...!

Ipharraldeko Amsterdam hori,
Zor derauzkizut eskerrak,
Utzi dautazun amets-ondoko
Esperantza so ederrak
Dauzkidalakotz are zohartzen
Gaur Pariseko bazterrak.

Jon MIRANDE eta AYPHASSORHO'ko
Parisen, 1959-garreneko Jorrailan.

JAUNAREN GAUZEN AURREAN

Jaunaren gauzen aurrean,
lur gorrian belauniko,
su artutako anpor zar bat lez
igar baiña bero nago.

Gorputz au nekez auldata,
gorputz au anpor zar bat lez ;
baiña Jorrailgo garrak artu nau
arima txingar egiñez.

Eguzkia ta goi urdin,
tulipan eta klabelin,
Zeru ta lurrak kantu ta irakin,
bizitza eze ta gordin.

Jainko, betiko betia,
Jainko zar eta barria ;
zeuk bizten dozu zeru lur eta
anpor igarren mamia.

Zeuri agur ta zantzoa,
zeuri txalo ta bertsoa,
Jorraillagaitik, bizitzagaitik.
begiokaitik, Jainkoa.

A. BIKTORIANO GANDIAGA.
(Arantzazu-ko praillea)

ARKAITZ GANEKO ELORRI

Arkaitz ganeko elorri,
bustirik gabe urte bi.
Adar garratzak zeru gorrira
ez lora bat, eta ez orri.

Beti ioakon goizalde
iruntzik ixuri gabe;
odeiak agor, aizea legor,
eguzkia kiskaltzaille.

Lorrez igartzen mamíña,
arropuzturik azala.
Noizik bein *arrák* egiten eban
naigabe taupak lertuta.

Aritz, pago... odolditan;
bera arkaitzean jaio zan.
Íñork ez eutson begiratuten
zeru ta lur zabaletan.

Txoriak kabi egiten
oraindik jarraitzen eben.
Bere adarto kiskaletara
egorik etzan etorten.

Abaro billaka ardiak
buru-makurrik jarriak.

Anpor ondotik urrun joaten
ikusten zitun guztiak.

Ez eukan danez bustirik
malko bat ixurtzekorik.
Legortzen ioian, bigurtzen ioian
egarri-ebaiz beterik.

Goiko Jabea igaro zan
oian-bidetik orduan.
Ikusi eban elorri latza
arrakala-min barruan.

Ixilla eta bakarra,
Aize beroan su-garra.
Nork daki ordu gori aietan
zeruan gertatu zana?

Gaba etorri zanean
itargia bularrean,
iruntzen-Ama eban ikusi
elorriaren ganean.

A. BIKTORIANO GANDIAGA.
(Arantzazu-ko praillea)

BIZKAITARRA

Iretargi barriak
Eztauko argirik
Ez gauberdiko
Eguski otzak
Berorik
Ezta egongo
Bizkai maitea
Iños penadu
Bagarik

Alan diragutsue
Gabriel Arestik.

I

Iñaki de Irigoien
Mutiko pijua
Bernaje adoretzu
Batetik sortua
Euskal jantza bikañen
Maitale sutsua
Abertzale zintzoa
Euskaldun prestua.

2

Bilbo onetako euskalduntasun
Zikotxaren señalea
Zeuek zarie arrokartean
Agertu dan arbolea
Eu baño beste mutiko batek
Etxok zapaldu kalea
Nondik dabillan sorterrirantza
Gaurko tabernazalea.

3

Irigoien txikerra
Iñaki laguna
Ire pentsamentuan
Bajagok zentzuna
Espelikaduten ñoak
Preguntau doana
Zergaitik gura barik
Nasan euskalduna.

4

Aspalditikan dok ezagutu
Nire pentsamentu gatxa
Mobidu barik txirrinka pean
Katigu naukan ekatxa
Area peko sustar sakonok
Egin nabena aretxa
Makera lodi ta zikiñeri
Emon deutsena pagatxa.

5

Kantadu gura deuat
Amabi bertsotan
Zek bultzatu ninduan
Olango bidean
Aldapa latzagorik
Etxagok mendian
Mendi altuagorik
Etxagok munduan.

Baso onetatik ikusten joat
 Ballerako arboladia
 Errekaldean karrankan doan
 Errota zoragarria
 Arrokapecan txoriak legez
 Kantetan dauan erria
 Baña alan bere eztok egiten
 Biotzean inbidia.

Danak legez ibiltan
 Or asi nintzoan
 Lelengo olgantzak ederrak
 Ortze egin noazan
 Zelango poz-ikarak
 Etorten jatazan
 Orain igoten dodan
 Ere mu baltzean.

Jesukristoren Lege Santuak
 Danok agindu gajozak
 Bere neurrian pentsaduteko
 Esaten ditugun gauzak
 Osterantzean fede barikan
 Debekatuta gagozak
 Beste biderik ezegijagok
 Ementxe gizonarentzat.

Kumatik etareaz
 Gure ama maiteak
 Kantaduten jeuskuzan
 Kanta dotoreak
Belengo portalean
Dagoz pastoreak
Bedeinkatuten dituz
Jesus Erregeak.

Kaperuzita ta Pulgartzito
Jaz esposadu zirean
Ta Jesusiko Nazareteko
Bientzako testigu zan
Bizar Azula alarguntzeko
Gustiz temoso egoan
Edur Zuritxuk printzipeari
Bizarretik tiratu eutsan.

Bertso polit oneikaz
 Txikitango urteak
 Alaituten jeuskuzan
 Gure ama maiteak
Sinbad ta Aladiñori
Birjiña santeak
Zabalduten deutsiez
Zeruko ateak.

Kadera biak zoru ganean
 Ipiñi nebazanean
 Eskola-maixu eronkosoak
 Elexarako bidean
 Illada luze batzuk egiñaz
 Danok eroan gajozan
 Mataderura doiazan artxo
 Errukarien moduan.

Desagertu zoazan
 Iru txarritxuak
 Peterpan Guendi eta
 Zaspí nanotxuak
 Kandeletako kean
 Jegozan altuak
 Santu baten eskuan
 Olgetan bajuak.

Ikusi noan gizon argal bat
 Krutze batetik josia
 Zeflagaitikan mundu gustia
 Gaur dagoan eresia
 Aren oñetan andra triste bat
 Maria dolorosea
 Biak arteztu egingo ebenak
 Gizonaren malezia.

Enoazan ezautu
 Areik arpegiak
 Illunpean itsurik
 Neunkazan begiak
 Ipuñetan zoazan
 Bai maitagarriak
 Baña eleza barruan
 Txit bildugarriak.

Ume denporan gauza zantarrik
 Begiak etxok ikusten
 Neska mutiko eder gustiak
 Izen polita jeukien
 Iñok munduan erru bapere
 Etxok egundo arkituten
 Zantarkeria etxajoakun
 Begietan agertuten.

Elexatikan urten ezkeru
 Bilboko kale artera
 Gauza gustiak jeukien beste
 Kolore zuri bat eta
 Zelan anditu giñean arin
 Danak mutil eta neska
 Itano itzirik aurrerantzean
 Egingo joagu zuka.

Nik ezpadot ikusten
 Ta banas itsua
 Begirik ezpadaukat
 Ezta nire errua
 Zelan jat etorriko
 Barrura damua
 Ezpadot ezaututen
 Nire pekatua?

Jangoiko ona eida justua
 Artezidadea bera
 Amodio utsa miserikordia
 Maitasunezko platera
 Onegaitikan bajatu eizan
 Aragiz gizon artera
 Ta egun danetan eukaristian
 Gizona legez bete da.

Baña alan bere niri
 Fedea kenduaz
 Betiko kondentzen
 Izango da kapaz
 Onegaitik kontuak
 Artuten badeustaz
 Ezeinau orniduko
 Goiko gloriagaz.

Esango deusat, *Danak dakigu*
Sententzia bat emoten
Kontuak artun gura deusdaz
Inpermuratu baño len
Zelan enozun ipiñi beste
Bide zelaiago baten
Nire arima legoke orain
Zure oñetan ondoen.

*Zeuzaraz Jangoikoa
Ni gison pobrea
Zeuzaraz egillea
Ni kreatorea
Zeuzaraz artezena
Ni kulpa bagea.*

*Zergaitikan ukatu
Deustazu bakea?*

Gerra luzea eroran neban
Nengoanean bizirik
Gauza latzgarri ta illunen kontra
Konprenitzeko zergaitik
Zarean altu zarean fuerte
Ta bear bada orregaitik
Apenas egon eida munduan
Neu baño gestoagorik.

Bera bada justua
Enau kondenauko
Ta kondenetan banau
Ezta Jangodiko
Zerurik inpernurik
Eztot ikusiko
Gizonaren semea
Da nire testigo.

Fede onegaz bizi nas orain
Geldituteko bakean
Mundu onetan ezin balegi
Izan daitela bestean
Nire gorputza nire arima
Sartuko dira ezerean
Eta orduan enas izango
Ezer ilten nasanean.

Sabin Berasaluze
Iñaki Irigoien
Melitxu Basurtuko
Aiengizko Balen
Robles Arangiz aitzak
Bego Mendiguren
Aita Berriatua
Eta Txomin Peillen.

Bilbo ganean bere tronuan
Dagoan Birjiñeari
Prantziskanoen Arantzazuko
Jesukristoren Amari
Euskalduntzea gordetan dauan
Migel Arkanjeluari
Eta Loiolan bein jaiotakun
Aita San Iñaziori.

Mesedez eiezue
Neugaitik erregue
Galdu neban fedea
Dakidan biurtu
Bein bere banozue
Zeuek estimadu
Ezta izango nekoso
Neugaitik eskatu.

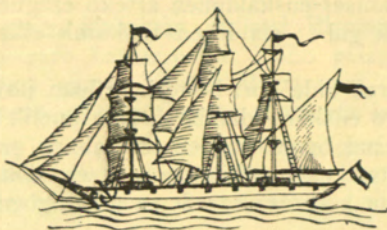
Nire bizitza modu onetan
Orain badaukat jarria
Ta bardin bada nire arima
Gaxoa ain errukaria
Eta apurtu bajata alantxe
Lenen lenengo oñarria
Ze demoniño geratzen jata
Ezpada jaioterria?

Eztot besterik gura
 Tellatu bat baño
 Eta onen barruan
 Mai bat idazteko
 Andra maitagarri bat
 Niri laguntzeko
 Beste gauza gustiak
 Deabruentzako.

Baña egun baten deitzen badeuste
 Erria defendietan
 Prest arkituko nabe ni beti
 Euskerearen aldean
 Armarik eztot artun egingo
 Egundo nire eskuetan
 Nire plumea nire izerdia
 Eskeintzen deusat benetan.

Oneik bertso garratzok
 Julioko zortzian
 Gabrielelek Iñakiri
 Kantadu eutsazan
 Motzak direalako
 Aspertu giñean
 Zerbeza bat edaten
 Tabernara joan.

G. ARESTI.

MOGEL eta Literatur-euskara

Euskara idatziaren batasunari buruz. Beste izkuntzetan egin dutena, ALEMANIAN, Cataluñan, Orain 37 urte gure euskalari batzuen iritzeak. Orain hemen egin zaitekena; idazlarien artean, iztegiari buruz, aurreen irakastean. Batasuna ezpada, euskalkiak elkargana-agotu.

* * *

Joan Antonio MOGEL idazlari andia, euskara idatziarendako grifiatu ote zen eta kilikatu? Bai dudarik gabe, bere liburutxo aberatsean argi aski aditzera ematen duen bezala, Bertan, izkiriartzeko tankeraz eta maneraz, mintzo zaigu, erderatik artu bear lirateken kultur- itzetaz, fonetikaz eta itzeen soifñuen idazteaz. Bai eta euskalkien urbiltzeaz ere axolatu zen euskara- batasun biderako leen urratsa den bezala.

Ikus bestela PERU ABARKA novela-ren 6 garren elkarrizketan, Joanis baigorriarra-ren eta Txorgori- giputzaren esanak, bersoak, otoitzak: bakotxa bere euskalkian zertako ematen ditu? Bizkaitarren eta giputzen eta frantses-euskaldunen arteko ezaguera eta artu-emana erein naiez dudarik gabe; eta iruen euskarak elkargana-agora bildu nairik.

MOGEL andiaren bide hori besteek orduan jarraiki balute, segur ez gindeke gaurgero euskara idatziaren batasunetik ain urrun. Horrekin ez dugu esan nai beren gogoeta eta aburu guztiekin bat egiten dugula, etimologietan eta garbiketaz aritzen delarik; baiñan bere idazteko tankera eta bere umore ederra arras gogoko zaizkigula bai.

Eta orai zerbait egin dezakeguia, euskara idatziaren inguruan? Bistan da euskara bakar bat izkiribu-tako ezin dukegula oraintxe

autetsi. Baiñan segitu baiño leen, derragun, auzi hori xuritzeko tokiko euskara-z beste euskalkiak ere dakitenak behar ditugula.

Eta hortaz gaiñera, kasu berean dauden beste mintzaireekin egin dutena dakitenak. Urratsez urrats joan bear da, korapillo tink hau laxatze-ko, eta borondate on batekin, norbere-keriak alde bat utzirik.

Dakusagun orain aleman mintzairak zer bide eraman duen. Bata-suna, dakizuen bezala, mintzaira izkiriatuan bakarrik erdietsi dute; 5 mintzamolde bereziak bizi baitira bizkorki jendeen aotan. TWA-DELL linguista amerikanoak dionez, XVI garren mendeko liburugilleek ez zuten bere probintziako aleman mintzamoldean baizik imprimatzen.

Suiza eta Holandia kenduz 5 dialekt agertzen ziren liburuetan: sajón-goikoa edo meissnisch deitua (Leipzig): Babierakoa (Augsburg); Rin-goikoa (Strassburgo); Rin-erdikoa (Kolonía eta Frankfurt); eta Frankoniakoa (Nuremberg).

Luther-ek indar andia eman zion batasunari, meissnisch izkelgi hori autatzearekin, bere ospea eta edaduren gatik protestant eskualdeetan; lexikoan eta semantikan autu eta lan ona egin zituen; sintaxa ez zuten ain latina, eta graphian eta fonetikan guti berritu zuten.

Onartu zuten leenak prinzipiak eta letradun iritarrak izan ziren, herritarrak baiño geiago. Iparraldeko eskoletan arrotz izkuntza bezala irakasten zen; egoaldeko Eskola katolikoak etziren orduan batasun huntara sartu, baiñan XVIII garren mendeko goren maillako idazlari multzo batek, bere izkiribu baliosen medioz, desegin zuten ipar eta egoen arteko berezitasun geienak.

Herder, Klopstock eta Wieland iparraldean eta Lessing, Schiller eta oroz gaiñetik Goethe beste aldeetan, izan ziren izkuntzaren bate-ratzaile gorenak.

Batasun osoa etzen alabainan erdietsi Bismarck-en indarraldiko demboraraiño; eta gero batzarre bat baiño geiago ukan bear izan zuten. Azkenik 1901 garren urteko Batzarrean, Austria, Suiza eta Alemania-koen artean graphia finkatu zuten eta izkiria-moldea.

Eta 1907 urtean legez bortxatu Eskolategi guzietan. Ordutik DUDEN delakoa ezinbestekoa da idazlari eta liburugille guziendako. Neke eta lan luze horiek izan arren, aleman mintzatua ezta 1959 urtean batetaratu.

Esan dugun bezala, egun 5 izkelgi badira; baiño aleman bateratuan denek idazten aal dute, eta huntan eta eskualdeko dialektoan ere mintzatzeko gai dira.

Beraz aleman izkiriatura edo literarioa, mende luzeetan egin bear

izan da, idazlari goienekoeri esker, baiñan bortxatu bear izan da ala ere legez eta larderiaz.

Urrun gaude gu eskualdunak geren Herri ttipian, baiñan ezta batere arritzeko euskalki batzu baldin ba ditugu, eta finkatzekoa oraino gure mintzaira izkiriatu bakarra. Ezta beraz etsitu bear eta goazen saiatur presarik gabe. Alemanek mendeetan egin dutena guk ezin illabete batzutan bururatu.

Dakusagun orai gure auzo catalan mintzairakin egin dutena. Literatura franko aberatsa du erresumaren laguntzarik gabe izateko. Ez du gureak bezalako estutasunik jasan, jada XI garren mendetik hunara izkiriatu baita; eta Erregeek leeneko etsemplua.

Hunek uts egin dio funtsean euskarari, Nafarroako erregeen ezagutzak, eta ondotik diraukeo beti, bere Letradunen guttiespena; "élite" delako bat izan dugu eskas.

Ekialdeko catalana da orai idazten dena; bainan beste 4 motak (mendebaleko, Valencia-ko, Mallorca-ko eta Rosellonekoa), ezute desberdintasun andirik beren artean eta izkiribuan abantxu deus ez. Pompeu Fabra gramatikolari ezaguna izan zen 1913 urtean bateratzaile andiena, geroago ikusiko dugun bezala.

* * *

Eta etxekoz etxeko zer guk? Gure mintzairak jasan dezakeia bere oraiko kenka txarrean, euskara idatzian aldakuntza andirik egiten has bagine? Nik uste oraikotz auzia zedarritu eta mugatu beharko dugula.

Baiño dakusagun leenik zer zioten hortaz gure euskalari ezagun batzuek, ezpaita oraikoa euskara bateratu baten griña.

1922 urtean Euskaltzaindiak 4 Biltzarre egin arazi zituen hortarako; Bilbon, Donostian, Baztanen eta Hazparnen. Entzun ziran 14-15 iritze, kolore guzitakoak eta oroen gaiñetik, Broussain orduko Hazparneko alkatearen eta Campion idazlariaren informea.

Emanen ditzuegu aditzera opinione batzu, on baita ikustea zenbeit gauzetan aurrerapen poxi bat egin dugula; eztu balio beti negarrez eta etsiturik ibiltzea.

Broussain eta Campion jaunek ezdute bere izkiribuan aldebat autatzen euskalki bat, literario gisa, besteeri kalte ez egiteagatik, baiñan gipuzkoarraren aldera ixurtzen dira. Naiz Bizkaikoa, diote, berdiñena den, sendoena eta edatuena; lapurtarra ongienik izkiriatua eta Ziberokoa izpiritutsuena.

Arrigarri zaiguna; gipuzkera eta lapurtarraren arteko autsi-mautsi bat proposatzen dute, besteetatik ere zerbait artuz.

B. Gaubeca, Bermeoko liburugilleak dio; bizkai-euskara autatu besteak baztertu gabe, eta erdal usaiñeko itz oro kendu.

Mikolas Cortes, Bilboko apezak dio; Eztela euskalki bakar bat autatu behar literario bezala. Aski dela aur euskaldunei irakurtzen irakastea; eta euskara hori erritarra nai du eta ez garbizaleena.

A. Zabala-Arana gramatikalaria giputza ere, euskalki bakarraren kontrakoa da.

Federico Belaustegioitia, Garitaonaindia (ARGIA-ren zuzendari zena), Egusquiza euskalzaina eta Azkue gure euskalzainburu ospetsua zena; lauak bizkaitarrak, giputz euskalkia autatu behar dela diote; eta Azkuek horren inguruan eraiki nai izan zuen gipuzkera osotu hura.

Bide puska bat egin zuen gure artean, bainan gogor-aire bat sumatzen zitaion euskalki berri horrerri, eta Franziaiko euskera-taz eten guti baizik axolatu.

Belaustegioitia iskribauak zion: "Euskera bakar batera joan" laster, edo erdera bakar batek lurpetu; Gipuzkoako euskera [eta "euskera errikoa] ala erdera, guretzat beste biderik eztago."

Amayur-ko erretore ospetsua eta izkiri-azale ona izan zen Gurutz Goienetxe jaunaren iritzea irakurri nai datzuet laburzki, zentzu andiko itzak direlakoz dembora aietako.

"...Nere iduripena deus gutikoa bada-ere, aal bezain lanoki eta" garbi emanen dut.

"Guzien gogorako gauza litzake eskualdun guzien artean, odolez" bat garen bezalaxe, eskual-era bat bakarra izatea.

"Bañan erran bearko baitugu naski aspaldiko itzneurtzaileak" ziona; "...Video meliora, proboque, deteriora sequor..." Bearko. "Ikusten dugu denek oberena litzakela eskual-era bat artzea, baiñan" denekin gelditu bearko. Zergatik?

"Hara zergatik. Urrats horren ematea gauza zailla, nekosa eta" eskuararentzat kaltegarria izan laikelakotz. Hori egitekotan bat bear" ginuke artu. Zein? Ezta errex erabakitzea.

"Eskualdunek buru gogor aire bat ba dugula derasate bazterretan;" hori ez ala izan ta ere, au bai egia aundi bat da, eskualduna atxikia" dela bere gauzei baita bear ere; eta ez luke neork naiko bere" amaren altzoan ikasitako era bazterrerat uztea, zokorat igortzea.

"Euskalki guzietarik bat artzera *orai bein*, ezta egoki den gauza." Erran dut orai bein. Gero zer egoki izain den geroak erakutsiko du.

"Eskuaren batasun hori ez indarka, baizik bere baitatik etorri" bear den gauza da.

"Guzion gogorakoa. On aundiak emain luzken gertaera; eta denek,

”bakotxak egiten aal duena eginez, urratska urratska bilatu bear
”duguna...”

Euskara idatziaren batasuna beraz, ezin bada lortu Euskaltzain-
diaren edo Eskola baten agindu edo araudi edo gramatika berri baten
bitartez, horiek ametsak diralako, idazlariek asko egin dezakegula
nago, euskara idatzien desberdintasunak laburtzeko, gero eta geiago
edatuz idazteko molde erdiko bat; alde batera utzi gabe, aatik, biz-
kaiera edo ziberotarra; baiñan hoketan ere saiatuz elburu hortara.

Baiñan hortarako, iduri zaigu erabaki batzu hartu bearrak direla
izkiriatzeko moldeari buruz, eta autsi-mautsi bat egin Iparraldeko
eta hemengo idazlari batzuen artean. Gure uste apalean, 3 mailletan
egin bear litake autsi-mautsi akordio hori; *idasteko moldean*, *graphian*
eta *iztegian*. Erdara-euskara iztegia baita mugaldi eta okasione
bakarra, xeekeri askotan, batasun aldera jotzeko iparrekoek eta guk.

1. *Moldea eta joskera*.—Izkiriatzen dugunek itzak eta esakerak
bear ginuzke autatu euskaldun geienek aditzeko gisan, MENDIBU-
RU-k jada XVIII-garren mendean zion bezala; eta bazterretako itz
bitxiak ez geiegi.

Eta ez geiegi ere geren herrixka-ko mintzaira bereziari lotu. Eta
naiz erdaratiko hitzen usatzea laguntza anditakoa den euskalki guztien
batasun alderako, euskaldun guztien artean edatuenak direlarik; hala
ere esan bearra dagola uste dugu, ez dela euskera idatzian bein ere go-
ratasuna galdu bear, garbi eta lerdin idukiz gure mintzaira aal bezen-
bat, mordollokeri itsusi batera erori gabe; hartarako XIX garren
mendeko autore onak irakurritz eta euskaldun menditarreei adi adi
egonez.

Karia hortara Mogelek dio; ...“baña bestelango berba arrotzak
”kendu bear dira, dagozanean euskerako izen garbi ta nekezarien ar-
”tean artu eta aotubak...”

Idazteko moldean, itzen joskera-mota bi badirela batzuetan aitortu
bearra dago, eta uste dut etzaiola inorreri gaitzituko esaten badugu
zenbeit kasutan libre dagola idazlaria gisa batera edo bestera egiteko.
Berdin zuzen daude; *loak artu nau* eta *lokartu-naiz*; *ortaz goxatu da*
eta *hori goxatu du*; *txori batez ohartu da* eta *txori bat ohartu du*; *lege*
hortaz baliatu da eta *baliatu du lege hori*; *Bizkaian laketu du* eta *Biz-*
kaia laket zaio. Ez ditzagun bada geiegi ertsi euskararen moldeak.

* * *

Euskalkien bereiskuntzak ttipitzeko ere bide egokia litzake, XIX garren mendeko giputz autore oneei geixago jarraitzea; esaker^a jatorretan nausi baiditugu *J. B. Agirre, Iturriaga, Gerriko, Gergorio Arrue, Lardizabal*, eta bai *Mendiburu* erdi-nafarra, zaarragoa bada ere.

XIX garren mendeko bizkaitar autoreen artean baditugu ere joseran eta bizitasunean eredutzat artzen aal direnak. Nork *Fr. Bartolome* Markinakoak bezenbat gatz eta piper, eta *Mogel, Añibarro, Astarloak* beste euskara garbi eta bixi? An eta emen akatz-en bat atxeman arren?

Lapurtarretan ere, beste horietan bezalatsu, aise argiago eta errezago egiten dira geienentzat, XIX garren mendeko *Haraneder-Harriet, Duhalde, Duvoisin, Elissamburu, Iriart-Urruty, Arbelbide* eta halako, oraiko idazlariak baiño. Ezen gibelerat-ago eta urbilago gure euskalkiak.

Gure kasuan atzeko aldera ari dena aurrera doaie. Eta hemendik 40 urteetara beira, idazten ari dena berriz, batasun aldera naiez, gero eta geiago baztertzen da elburutik.

Irakurleek aise garbiago eta errezago arkitzen ditugu *Oihenart, Tartas*, edo *Inchauspe* edo Ziberoko *Armanakak*, oraiko idazlari ziberoarrak baiño. Mintzaira bizia pikortzen eta errausten baldin ba doa, euskara idatziak eztu bide bera eraman bear, iraun nai badu.

Karia hortara, Pirineoz bi aldetako euskareen artu-emanak geia-gotzeko eta elkarren berri edatzeko bide ona, Baionako astekariak artu dutena da, eta berdin gure artean ere; aldiro argitaratuz beste aldeko euskal lan bat, eta obe, besterik ezpadugu, XIX garren mendeko autore horien zatiño bat.

Elburu eta xede orrekin egina da berriki A. Omaechebarria-ren *Euskera* liburuaren krestomatia laburra, eta leenagoko P. Lafitte-ren *Eskualdunen Loretegia*. Guk ere, euskalkien urbiltzeko xedetan argitaratu ginuen EUSKALERRIKO IPUINAK liburuxka.

Berrogei kontu dakartzki, bizkaitarrez, gipuzkoeraz eta nafar-lapurtarrez, sailka, eta denak herriko euskara garbian.

Karia hontara asi gara Donostiako EGAN aldizkarian agertzen Euskal Literaturaren bilduma labur bat. Hunaraño, *Dechepare, Leizarraga, Bertran de Echaux, Garibay, Joanes Detcheberry, Materre* eta *Axularren* zatiak publikatu dira euskara laxoan.

2. *Graphia*.—Ortographia kontuan zerbait aurreratū dugula iduri du; Iparraldeko HERRIA eta GAZTE astekarietan *x* letra usatzen asi dira *ch* ordez; eta *h* letra hori ere xuhurkiago, Kostaaldeko usantzaren arabera. Gure artean asi dute batzuk *h* letra usatzen ere zen-

bait kasutan; bi vocal-ak berexteko (*ohore - zuhur - bihotz*); adiarazpenak bereizteko (*zurr - zuhur; ori - hori; ura - hura*); *p - t - k* letren ondotik usatzen ez padute ere; naiz guaurk aoskatzen dugun batzutan *h* hori, *ikharagarri* itzan bezala. Gure artean ere askok idazten dute *ll - rr - tt* dobleak, *r - l - t* pikordunak baiño gogotikago, frantses euskal-idazlariak bezala; bereziki batasun aldera nai dutenek; eta Euskaltzaindiak on artzen duen bezala.

Izen arrotzetan beriz jada guztiek errespetatzen dute euskaraz idaztean, etorkiko graphia; hala *Vaticano-ko, California'ko*. Iparraldekoek bezala, usatu bear ginuke *j* letra beti, naiz *y* - naiz *x* - naiz *j* soñu adiarazteko.

Kulturitzetan berriz uste dugu itzaren ospea eta jatorria errespetatu bear litzakela euskerara pasatzean *geographia, psikologia* (ez *sikologia*, erdaraz asi diren bezala).

Baiñan kasu oketan, dudazko diren-etan, premiazko deritzagu aixtian aipatutako iparr eta egoaldekoen arteko Akordio hura, elkarrekin joateko aal bezambat.

Phonetismoak eta *laburpenak* utzirik hitzak osoki idatzi bear direla gaude, eta ez letrak eta silabak janez, mintzatzean bezala. Sail ontan ere asko aurreratu dugu.

Bizkaieraz eta bizkaitar ez direnendako aunitzez argiago eta errezago egiten da irakurgaiia, Añibarrok idazten duen bezala, *maitea, argia, bearra, gozoa, bere* —idatziz eta ez *maitia-argija-biarra-gozuba-be*.

Mogelek ez du bide hori segitzen, baiño dio; "...Yo he de confesar q. es más expedito, menos embarazoso y al parecer más arreglado, cuando sin variación alguna se terminan las voces con sola la adición "articular; *arguia, oguia, zuria, burua, escua*..."

Berdin beste euskalkietan, obe da idaztea - *anartean*, eta ez *anartian*; *ari* - eta ez *-ai* edo *-ar*. Izkiriatzen duenak kontuan artu beharko du, irakurle geienak eztirala bere eskualdeko izanen, eta bere euskalkian bearbada *eiak* eta *eriak* eztirala berdin, eta ez *aitza* eta *aritza*, eta ez *-guria* eta *gurea* ere.

Baxenabarreko *buria, liburria*, itzak zuzen daude, eta eztira *-e-i* eta *o-u* letren aldakuntza bezalakoak.

Hola osorik idatziz, tokikoa ez denak adituko du, eta bertakoak ere bai segur aski. Laburpen eta phonetismoak ordea, kontuak eta eleketa biziak idaztean, ongi daudela uste dugu.

3. IZTEGIA.—Beste mugona batasun aldera urrats bat egiteko,

iztegia da, Orai prestatzen ari den erdera-euskera Iztegi andi hortan gure adiskide A. Mujikak aurrerapen andi bat egiteko okasione bakarra du, eta eztugu uste baliatuko ez duenez.

Iztegian onartu bearrak diran eta orai eskas ditugun zenbeit itz (*Geographia*, *Gramatika* eta *Historiakoak*) aurren liburuetan usatzeko; eta berdin kultura arrotari doazkonak, Tournier-Lafitte-n Iztegitik hartu bear zitazken. Hortarako leenik Iztegi hori ikuskatu bear da, eta handik artu gaztelera biurtzeko. Han eskas direnak berriz gisa berera euskeraratu batzuk eta besteek aal bezenbatean.

Halaber, ez ginuke itz berrien asmaketan asi bear, Franziako euskara-n bizi badira guk eskas ditugunak; hala nola - *sucursal*=*etxekide*; *mercado común*=*elkarrekiko merkatu*; *entierro*=*eortzeta*; *representación teatral*=*ikusgarri*; *joyería*=*zillartegi*; *actor*=*jokolari*; *territorio*, *extensión*=*eremu*; *aeroplano*=*aireko*; *apellido*=*deitura*, eta eun beste alako.

Kasu huntan komeni da ikustea zer egin zuen Pompeu FABRA catalan izkuntzalari andiak, Iztegia osatzean, Hector FOLCH philologoak dionez; "Redactó en 1913 sus *Normes ortográficas*, q. fueron seguidas por la mayor parte de escritores catalanes; guardando un equilibrio entre los elementos populares y los nuevos.

"Pero estas normas lexicales y gramaticales, hay que hacerlo notar, las fué antes dictando sólo como ensayo hasta tanto que los escritores las llevaban a la práctica; y sólo cuando vió que las usaban la mayor parte, las introdujo en su Gramática y en su *Diccionario*.

"Y se dieron repetidos casos de normas propuestas, y no aceptadas por los escritores, en cuyo caso FABRA las retiraba inmediatamente."

* * *

Esandako zenbeit pontutan ni oker egotea baliteke, eta horrengatik dakitenen iritzea eskatuko nuke. Baiño idurizait, bide hok geienak emeki segituz gure aldizkari edatuenetan, ez osotara, artikulo bat edo bestean baizik; eta Iztegia bururatzean zuhur jokutzen ba da, iduri zait diot, urrats andi bat egin daitekela dembora laburrean, batasun aldera ez pada, euskalkiak elkargana urbiltzeko bederik; euskara mintzatua bizkortzen ba da beinikpein.

Eta euskara mintzatua bizkortzeko sail gogor eta aldapatsu hau aipatzean, kontuan artu bear dugu euskal-liburu gutti irakurtzen direla gure aldean, 700 bat goienaz ere; eta 3-5 mila aldizkariak soilik.

Gipuzkoako 3-4 Radio-emailleen euskal eleketak berriz, 25 mila baiño euskaldun geiagoek entzunen dituztela nago, astean bizpauri

aldiz. Bistan da bada Radiotarako *guion* direlako horietako bear ditugula euskaraz, nobelak baiño premia geiagorekin.

Beste aldetik gure erritarrek gutti irakurtzen badute euskaraz, Euskal Teatroa ikusteko zaletasun bizi bat nabaitzen da egun oketan. Horrengatik uste dut Teatro jokolari taldeak azkartu, lagundu eta eskolatu bear ditugula; iparraldeko komediak eta gai egokienak gure aldetarako antolatuz, eta berriak ere idazten susta-araziz eta lagunduz.

Eta hunekin bukatzen dut milesker emanez orori, eta gaizki esanak barka otoi.

(A. IRIGARAY jaunak Eibarren, Mogel-en
Gorazarre-egunetan esandako itzaldiaren laburpena.)

OLERKARIA

(Denporatik ateratzen den probetxuaren
ipui barregarria)

Behin, Europa-erdiko hiri haundi batean, olerkari pobre bat bizi zen. Olerkari honek, ehun urteak bete etzituen arte, etzuen, inoiz hilen etzela esperantza galdu. Baina honek aisola gutxi digu egun.

Olerkaria fabrika bateko kontularia zen. 15 (hamabost) urtekin sartu zen han lanean, eta 85 (laurogetabost) urteak arte, etzuten jubilatatu. Ofizina mehar eta ilun batean pasatu zuen bere bizi luzea, eta bere bertso ederrak ere hantxe moldatu.

Etzeunkan izenik, edo eztaki inork izen bat zeukanik, eta kintzena kobratzen zuenean, firma beharrean, zentzu gabeko lerro bihurri batzuk imini zituen, eta inori etzion inoiz aisola izan. Guri ere, ez, gaur egunean, bere bertsoak gordetzen etzelako.

Gaspe-denporan, asko irakurri zuen, eta gizon-denporan asko eskribitu. Ofizinan bota zituen aurreneko 20 (hoge) urteetan, etzen bere zortzarekin konformatzen, eta apostu bat egin zuen bere buruarekin, kontu-liburuetan idatziriko numero bakoitzagatik, bertso bateko puntu 1 (bat) modutuko zuela. Minutu bakoitzean numero 2 (bi) eskribitzen zituen, eta puntu 2 (bi), bere paperetan. Nola orduak 60 (hiruroge) minutu dituen, 120 (ehun eta hoge) puntu eskribitzen zituen ordu bakoitzean, eta egunean 1.440 (mila laureun eta berroge) puntu. Urtean 300 (hirureun) egun lan egiten zuen; horregatik urtean 432.000 (laureun eta hogetamabi mila) puntu eskribitzen zituen. Urteak joan eta urteak etorri, 50 (berrogetamar) urteak bete zituen arte eskribitzen iraun zuen. Honela bere bizitzean 14.256.000 (hamalau miloi berreun eta berrogetamasei mila) puntu eskribitu zituen.

Igande eta jai-egunetan, bere bertsoak konpontzen eta atontzen zituen. Aste artean eginiko puntu guztiak launa biltzen zituen ber-

tsoetan, bertsoak ehuna kantuetan, eta kantuak hamarna liburuetan. Honela bere bizi-erdian 3.584 (hiru mila bosteun eta hirurogetalau) liburu idatzi zituen.

Liburuak idazteko papera, ofizinako horniduratik hartzen zuen. Paper lodia zen, eta bakoitzak erreal bat balio zuen. Paper bakoitzean 5 (bost) bertso kabitzen zitzaizkion. Poliki egiteko beste paper batzuk sartzen zituen, apaindura eta koloreekin. Honela, liburu bakoitzak 250 (berreun eta berrogetamar) paper zituen. Kontulari olerkariak idazten zuen liburu bakoitza 100 (ehun) peseta kostatzen zituzion fabrikari, guztira 356.400 (hirureun eta berrogetamasei mila eta laureun) peseta.

Hilean, 3.000 (hiru mila) peseta irabazten zituen, eta nola ofizinan zegoen denporaren erdia bertsoak konpontzen zegoen, bere liburuak kostatu zitzaizkion fabrikari 584.000 (bosteun laurogetalau mila) peseta, eta paperarekin, 950.400 (bederatzireun eta berrogetamar mila laureun peseta) peseta. Diru hori apurka apurka ohostu beharrean, kolpe bat egin balu, automobil bat eta etxe bat Artekalen erosteko hainbeste eukiko zuen, eta honela etzuen lan egiteko premiarik izango.

Liburuak gela aparte batean gordetzen zituen. 50 (berrogetamar) urteak bete zituenean, gela hartan zen sartu azken liburua gordetzera. Eta izuturik geratu zen, liburu berria nun imini etzeukala ikusi zuenean.

Bere kolkorako pentsatu zuen:

—Gehiegi idatzi dut. Hainbeste bertsoaren artean, gauza balio-gabe asko ezoteda egongo?

Eta bere bihotzean duda sakon bat egin zitzaion. Duda horren kontrako burrukan iraun zuen hurrengo urtean, eta gauza bat erabaki zuen: bere liburu guztiakin beste haundiago eta luzeago bat egingo zuela. Liburuak launa hartzen zituen, eta sobra zeuden bertsoak kendurik laurekin berri bat egiten zuen, eta honela 898 (zortzireun eta laurogetamazortzi) liburu geratu zitzaizkion. Hauekin beste hainbeste egin zuen eta 214 (berreun eta hamalau) geratu. Hauk atzera bildurik, 53 (berrogetamairu), gero 13 (hamairu), eta azkenean 3 (hiru). Hiru hauekin azkenean bat bakarra egin zuen. Hau egiten, 40 (berrogei) urte tardatu zuen; honela gutxi gora behera, hamabi egun tardatu zuen laburkuntza bakoitzean. 3.594 (hiru mila bosteun eta laurogetamalau) liburuetatik bat bakarrik utzi zuen, eta 14.256.000 (hamalau miloi berreun eta berrogetamasei) puntuetatik, 7.263 (zazpi mila berreun eta hirurogetairu) 6 (sei) puntuko bertso, guztira 43.596 (berrogetairu mila bosteun eta laurogetamasei) puntu. Guztira, 14.212.422 (hamalau miloi berreun eta hamabi mila laureun eta hogetabi) puntu borratu zituen, 40 (berrogei) urtetan.

Baina 10 (hamar) urte zeuzkan oraindik, eta aurrera joateko erabakia hartu zeun; gehiegi hitz egin zuen, eta ederki zekien, hainbeste

solasetan, biziaren arrazoia aurkitu zuela, eta orain liburu hartan, bere begien aurrean, zeukala, bertso artean ezkutaturik.

Bere bizitzeko azkenengo 10 (hamar) urteetan, puntuak borratzen iraun zuen. Duda sakonak egiten zitzaizkion puntu bakoitza borratzeko, baina gauza guztiak ongi aztertu eta ikertu ezkeru, etzeukan batere urrikalmenturik. Eta bat utzirik, beste guztiak borratu zituen azkenean. Geratu zena, hau zen:

Gizonaren gorputza
buztinezkoa da.

Biharamunean, hil egin zen:

Olerkari guztiak bezala, infernura joan zen. Hantxe demonio batek hartu zizkion kontuak. Demonioak esan zuen bere kolkorako:

—Ezaminatu dezadan arima hau. Ea nola erretzen dugun: olioizko sutan ala egurrezko sutan.

Eta olerkariari:

—Urlia, ehun urte bizi zara. Zer izan zara?

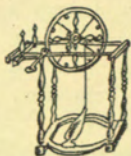
—Olerkaria.

—Ea ze probetxu atera duzun zure bizitzetik. Zer idatzi duzu? Erakutsi!

—Bertso hau.

—Eta bertso hau idazten ehun urte tardatu duzu? Hogei letra dauzka. Letra bakoitza idaztea bost urte kostatu zaitzu. Hainbeste zorakeria izan ezpazenu buruan, zure txiki-denporan jakingo zenuen hori, kristau dotrina irakurri bazenu. Orain, pospolu baten garrean erreko zara eternidade guztian. Amen.

G. ARESTI.

Michel Elizanburu, Anai Inozenzio, Salletarra. Bere bizitza eta lanak.

Jaun-Andreak :

Igaz, Bilbao'ko liburutegi batian, euskal-idazti batzuk aztertuz ari aintzala, urbildu zitzaidan gizaseme bat esanaz : Euskalduna zaitugu, noski? Bai Jauna, Jainkoa'ri eskerrak, erantzun nion nik, oi detan bezela. Arritzen naiz benetan ! Nik uste nuen zuetako danok erdaldunak ziñatela, jardetsi zidan. Obe, obe orrela izatea ! Ala ere... ez zaite minberatu ! zuek gutxi, oso gutxi egin dezute euskeraren alde... !

Guk Euskeraren alde asko edo gutxi egin degunik nik ez jakin. Zerbait egin degula... ? ori bai. Nai aña ez, egia da.

Maipuru egiten duten Jaun agurgarrien baimerekin, Jaun aueri, eskerrak bai nago ni emen gaurko izlari, guretar batez, ots, Salletar batek, euskal-soroan egin zituan lanak iragarri nai dizkitzuet. Merezi du benetan, bera izan bai zan, izan ere, Salletarren artean, nik daki-danez, lenengo euskal-idazle.

Antonio Maria Labayen jaunak, Euskaltzaindiko 6garren solasaldian, Jean Batista Elizanburu-taz ari zala, auxe esan zuen : "Beste Elizanburu bat, beraien lengusua bera, Michel izenekoa, erreljioso sartu zen esta ao-ederrezko predikari bezela arras ezagutu ta maitatua izen omen zen, Hazparne aldian. Inozenzio Anaia." EGAN. 1955. 1-2.

Gure artean Krisostomo euskaldun bat izan gendunik nik ez nekien ; Labayen jaunak ezagun-arazi dit. Bañan ez du aitatzen gure Anai Inozenzio idazlari zanik ; ez zuen jakingo, noski. Ez da bere errua ; garai artan, baita gure egunetaraño ere, debekatua genduen gure idaz-lanetan gure izena jartzia. Ortik dator —Ediciones Bruño, edo "par une Réunion de Professeurs"— izenekin ezagutzen dituzuen ainbat eskoletako liburu.

Anai Inozenzio izenarekin izan zan gure artean izendatua. Bataioan, bere etxian, senide artean. Michel Elizanburu-kin ezagutua. Aduanako guarden aintzindari baten semea, 1826garren urtian jaio

zan Heleta-ko errian. Antxe lenengo letrak ikasi ta lenengo Jaunartzea egin. Antxe bizi ta igaro zuen pakian bere aurtzaroa. Antxe ta bere sendi kristau ta euskaldun jatorrian ikasi Euskera ta erne, pizkurtu, sendotu euskalzaletasuna.

Labayen jaunak, len aitatu detan itzaldian dio: "Azken erri ontan, Heletan, Elizanburutarren urratsak atzeman al izan ditugu eta ene baitarako eskualde ortan sortu bide zen gure poetaren aita." Bere lengusua, Anai Inozenzio, angoa zan beñepein.

1780garren urteko matxinadaren ondorengo bat izan zan, Prantzia ta España'ren mugetan aduana jartzea. Ori euskaldunak zituzten salerosketa ta artu-emanentzat kaltegarri izan eta kontrabandoaren arriskueta ekin bear izan zuten biziko ba-ziran. Orduan asi zan, guk aifi ondo ezagutzen degun, muga-zai ta kontrabandisten arteko jokua, mugan bertan bizi bai gera.

Elizanburutarren aitak Aduanako garden aintzindari egin ziran; bat Saran, olerkari ospatsuen aita; bestia, Saint Pierre d'Irube'n, Bayona'tik urbil. Ortik juaten zan egunero Michel, iri ortan Salletarrak degun ikastetxe batera. Gure mutilla buruz ongi jantzia ta gogotsua zanez, aurki jarri zan lenengo malletan. Lenengo ikaskizunak bukatu zituan ta bigarren mallako ikastetxe batera igorri nai, zuten gurasoak. Bañan, Anai izateko bokazioa nabaiturik, 1814garreneko Uztaillaren 15-ean, sartu zan Toulouse'ko nobiziaduan. Legez zaneke urte-jarduna egin ondoren, maixu ikasgaietan ekin zuten. Azterketan ontzat emana izan ta Akize'ra bialdu zuten, "Euntes, docete omnes gentes", Jesukristo'ren itzak betetzera. Antxe garaitu zitun, guk danok asieran ditugun bildur eta estutasunak. Danok aitortu bear degu, mutillak ezitzea lan gaitza dala.

Bitartean, Hazparne'n genuen etxeko Anai Buruzagia larri xamar zebillen. Biotz onekoa izanik oso maite zuten erritarrak. Zoritxarrez ez zekien euskeraz mintzaten ta sarritan arkitzen zan mutil eta gurasoen jarduna ezin ulertuz. Bere aldaketa eskatu zuen, euskaldun bat bear zala erri artan gauzak zintzo ta zuzen eramateko-ta Ana Inozenzio'k 22 urte zitun garai artan. Gazte zuur eta langillea azaldu zan. Gizonki jokatuko zula ta Hazparne'ko Anai Buruzagi jarri zitun. Nagusien ustea ez zan ustel izan. Ikasleak lapurditarrak izaten zitun geienbat; baño gipuzkoarrak, naparrak, eta beste probintziakoak ugari ere. Batzuk ikastetxean bertan bizi oi ziranak; besteak bazkaltzera ere gelditzen ziranak; geienak eskola-orduetarako bakarrik an biltzen ziranak; baña danetatik beti gañezka. Ainbeste motatako mutil, beren izaera ezberdiña, batzuek prantzesak, bestiak españolak, lan neketsu, zailla, bildurgarria omen zan. Ez da beraz arritzekoa bere bizi-idazleak esaten diguna: "Zoritxarrez bere izaera mindu zan pitin bat eta batzuetan asarre-aldiak izaten zitun. Ala ere biotz samurra ta maite-

korra agertzen zun geienetan. Ez zuen beñere eskale bat esku utsik bialdu. Otoitz-zale, egin-bearretan zintzo, bere buruakin latz eta zorrotza izan zan beti. Bere 44 urteko nagusitzan, uts bat gabe, goizeko lau t'erditako jeikitzea bere gain artu zuen."

Len esan dizuet bere gorputzakin zorrotza zala. Ara zer dion bere "biografiak". "Goizero beste anaiak esna-arazi baiño len, burnizko zigorrez, astintzen zuen bere soñia. Sarritan burnizko gerrikoa eramaten zuen. Eriotz-orduan jarria arkitu zioten."

Baiñan, nabarmenena gure Anai Inozenzio'ren ikasi naia zan. Ez zuen noski, asti asko istudiatzeko. Bere lan ugariak uzten zizkieten txolartiak, jakin-gosea asetzeko ziran. Liburu asko irakurri zitun: San Tomas'en Summa, Gousset apezpikuaren teologjia, ta abar. Ondoren Prantzi'ko kondaira zitzaion atsegiñ. Gero ikusiko degu lasaiago.

Ainbeste lan eta nekek makaldu zuten gurputz sendo ura. Ozta-ozta, nekez, illun, utzi zitun lan guztiak; baztertu zan bere gelara, Jainkoaren deia itxoitera. 1895ko Ilbelta'ren 3nean, elizakoak artu ondoren, itzali zan paketsu Hazperne'ko etxian. Bertako il-errian lurperatua izan zan.

Orain guazen Anai Inozenzio'k egin lanen berri ematera. Auxe irakurri det bere "biografian". "Avec notre autorisation, il fit imprimer, il y a 4 ans, en basque, une histoire très appréciée de la Grande Révolution de 1789, ainsi que des Républiques de 1848 et de 1870. Deux ans auparavant, nous lui avions permis de faire paraître aussi, toujours en basque, d'abord une brochure très goûtée sur la Franc-Maçonnerie et puis une autre sur les moeurs des Basques d'autrefois. Enfin en 1891 il a composé una vie abrégée du Bienheureux de la Salle et un petit Manuel de Piété, contenant une méditation pour chaque jour du mois."

Erdal aitamena luze xamarra atera zait, baiñan barkatuko didazute noski, iturri ortan ezagutu bai ditut bere lanak. Berak esaten dunez auxek dira Anai Inozenziorren liburuak.

Framazonak (1889).

Lehenagoko eskualdunak zer ziren (1889).

Frantziako bigarren eta irugarren errepublikaren ichtorio bitchia (1891).

Joannes Batista dohatsuaren bizia (1891).

Eliz-liburu bat; bertan idatzi omen zitun gogapen batzuk; urteko illabete bakoitzak beria.

Aurreneko lau idaztiak Julio Urquijoren liburutegian arkitzen dira. Ez bosgarrena. Nik beintzat ez det arkitu. Nere Anai ta adiskide Balentin Berriotxoak dionez: "Mezatarako liburu bat idatzi zun, baita

olerki batzuk ere". Beraz egia da bosgarren liburua ba-dala. Bere billa, bai emen, bai Baiona'n ibilli ondoren Maule'ra idatzi nun. Ara emen ango erantzuna: Arkitu det Noran iragarri dezuten Hel gaiten olerkia. Hazparne'n, mutil bakoitzari ematen zan Eliz-liburu batian dago. Antziñako ikasle batek erakutsi dit; baiñan ez dit utzi izan nai, asko maite du-ta." Or ere pot-egin nuen; ez zitzaidan eskuratu nik nai nuen bezela. Ala ere orain ziur nago liburu ori da-dala.

Aita Onaindia'k bere "Milla Euskal-Olerki eder" liburuan aitatzen du Anai Inozenzio: "Mikel Elizanburu, 1895 garrenian il zan lekaide au, euskaltzale jatorra dogu. Sakeleko liburuxka (Baiona 1892) argitarara eban; ba ditu berton olerki goxoak. J. B. Elizanburu olerkari garaiaren lengusua." Au al-da ta izen ori al-dauka bosgarren liburu orrek? Ez det astirik izan garbi jakiteko orain arte, baiña zerbait geiago jakiteko ustetan nago. Norbaitek zerbait jakingo ba-luke, pozik artuko nioke berri ori, nere utsunea bete dezadan. Emen, beste lanetan bezela, laguntza bearrezkoa izaten da. Milesker, beraz, nere lantxo au gertutzen lagundu didatenei.

Anai Inozenzio'k utzi zizkigun liburuak nolakoak ziran, eta zer balio zuten esateko, aitortu bear degu danok, euskeraz idatzi zitula eta beren bitartez mesede aundia egin ziola beste aldeko Euskal-erriari. Entzun zer dion berak: "Irakurtzalle maitia, aditzazu azken hitz bat gure lenguaiaren gainean. Arrazoinekin erraiten dute Latina dela lengua bat net ederra, eta gehiago dena, arras zalhua, kasik nondik nahi has ditazkenak geroz frasak latinean. Italianoa eta Frantsesa omen dira arraita baten soinu charmagarriari kompara daitezkanak; nola baita Espafiola timbala ederraren parekoa. Bada Eskuarak ez du zorrik edo zoin (laguntza) lenguaia horieri. Hain zalhua da, non erran baititake iduri duela alimalechka pullit, bizkarrean hezurrik ez duten bat zueri, zoinak dobla, plega baititazke nahi bezala eta itzularaz norat nahi.

"Lengua guti da Eskuara baiño gehiago gai denik koblatzeko edo poesiako. Orok badakigu Poesia dela khantuzko edo koblazko lengua, hitz neurtuzkoa. Eskuara, erran nahi da, gure aita-amen besoetan lehen lehenik ikhasi dugun mintzaira ezta, eta ederra maite duenak, gogotik erosiko du hau eta hunen irakurtzetik atherako ditu gazeta edo berriketari phurtzil frantsesezko batzuetarik athera ez leza-ken abantail frango."

Jabetuko ziñaten, noski, Anai Inozenzio'k biotz-biotzez maite zuela gure izkuntza garbia. Txiki-txikitandik giro ortan bizi izan bai-zan. Garai artakoak ziran eta gure Anaiaren adiskide miñ-miñak, Aita Arbelbide. Diharassarry, Etienne Lapeyre. Dithurbide saratarra, J. Etchepare, Ducq eta abar, danak euskaltzale porrokatuak. Entzun zer idatzi zion Aita Arbelbide jaunak, Joannes Batista Dohatsuaren bizia,

argitaratzeko asmoakin zebillenian. "Azkenik, Eskuaraz, gure mintzai gozo, aberats eta maiteaz, izkribatu nahi izan duzu Joannes Batista Sala dohatsuaren bizia. Eta huna zer dion neurthitzlariak:

Munduko mintzoetan ez da hain garbirik,
eta dakienarentzat hain gai handikorik.

Bai hola da; gure Eskuarak ez du parerik; elheak labur ditu, erne eta bizi; erran nahi duen hura erran, eta bethi aitzina doha. Iduri du zilhar bizia, ez du hitz bat hutsik, ez alferrik.

"Horra zer mintzai ederrean eman deraukuzun Dohatsu herritar baten bizia.

"Eskerrak zuri eta liburu eder hau Eskual-Herriko etche guzietarat hel dadiela, arimen onetan eta Jainkoa'ren ohoretan."

Emen degu argi ta garbi, Anai Inozentio'ren xede nagusia: Euskeraren bitartez erritaren arimetan al-zezaken on guzia egin, Bearrian al zegon Euskal-erria? Bai, noski. Gogara dezagun garai artako kon-daira.

- 1789- Prantzia'ko matxinada.
- 1804- Napoleon jaun ta nagusi.
- 1830- Bigarren matxinada.
- 1848- Bigarren errepublika.
- 1852- Napoleon III, enperadore.
- 1870- Irugarren errepublika.

1881- Jainko gabeko eskolak jartzen dira Prantzi guztian. Matxi-nada ta gudaren ondorioak ondo ezagunak ditugu. Prantzia'ren ere berbera gertatu zan garai artan. Errege-erregiñen alki ta buruzagitza suntsituz errepublika jarri. Guda galdu ondoren politikako eztabaida ta liskarrak zabaldu Prantzi osoan. Beraz, Euskal-errirraño eldu ziran, gorroto biziak piztuaz. Batzuek "xuri", bestiak "gorri". "Xuriak" errelijioaren alde, erregezale sutsuak. "Gorriak", Eliza ta Estadua berezi bear zirala ta Estadu laiko zaliak ziran, baita Jainko-gabeko eskolarenak ere. Gure Anai Inozentio, goian aitatu ditudan euskalzale adiskideekin, "xuriak" ziran danak. Bere lengusu olerkaria, beste euskalzale ospetsuekin, "gorriak". Bien artian ezin-ikusia, gorrotua, irañak ugari. Ori dana ikusten da gure Anaiaren bi liburutan: Fra-mazonak eta Frantziako bigarren eta irugarren Errepublikaren ichtorio bithchian (parragarrian).

Zer izan zan "xurientzat" Prantziako Erreboluzioea? "Frantziako erreboluzioeaz aditu behar da, yuanden mendearen azken urthetan eta mende hunen hastean, gure aitzinekoek ikhusi izan zituzten nahasdurak, krimak, batzuek bertze kontrako gerlak, edo gerla zibilak, mazakre, eta ibayaka odol ichurtze eta gainerako izigarrikeriak. Erre-

boluzioea da Jainkoaren kontrako errebolta; Elizaren kontrakoa ere bai, eta autoritate zibil suerte guzien kontra. Horiek oro ala dire eta gauzak ongi phisatzu eta ongi izendatuz, Erreboluzionaren lorifikatzea da prinzipio on guzien ukhatzea, kasik fedearen beraren arnegatzea eta munstrokeria bat izenik gabekoa onhestea. Frantziako Erreboluzioea handia izan da Jainkoak nazioner eman dituen gastigu handienetarik bat."

Ikusten dezute; ez dabil txantxetan gure Anaia. Ez du itz eztatzen bere iritzia. Nere gardiz gogor xamarra; ez du errukirik beste alderdikoentzat. "1848 garreneko Errepublika, erhoska (erokeri) bat zen, hortakoz da haren ichtorioa bitchia edo irri-egin-garria. Baina, irriz ere, egiak erran daitezke, eta segur erranen ditugu. Orain dugun hirugarren Errepublika hau, 1848koa bezela da erdi mentsa (ergela) edo erdia imizila (imbécile), duelarik hatik egite gehiago Errepublika zaharrarekin. Ez dela hura bezain kokintza (maltzurra), hura bezain gaichtangintza badu duenaren beharra erranen degun bezela. Ez da hunen ichtorioa akhabatua, bizi denaz geroz oraino. Leher egiten duenean, ahal bezain laster, erranen dire huntaz, orain erran ez daitezkenak."

Zer geiago esan nai zuen bada? Urrengo au idezteko naiko askatasun izan zun. Zalantzan egon naiz ia irakurriko ote detan, ain da gogorra! Ala ere egia maitagarri zaigu denoi ta bere alde buru-belarri aritu bear degu noiznai ta edonun. Entzun beraz: "Ihautirian zerri gizenauak hiltzen ditugu nabala marraza (aizto aundia) emanez lephora. Ez zuen hala hil bear Gambetta lodiak; baina harekin gaizki bizi zen emakume tzarrak tiro bat tiratu omen zekon triparat, pistolet batez, eta hola ukhan zuen Gambettak heriotzeko kolpea. Tripa hura ongi bethetzen ahal zuen eta mainatzen (ureztatzen) Gambettak; bere kozinera Trompette deitzen zena, pagatzen zuenaz geroz urthean hamar milla libera!!! Holako gizona, izan da glorifikatua errepublikanoez, bizi zelarik eta hil ondoan... Eskual-Herri aldean berean, nahiz gizon ez handi, baina triste haren izena mende eta mendetan kontserbatua. Bayonan. Miarritzen eta Donibane-Lohizunen khendurik karrika batzueri beren aspaldiko izenak, berriz bathaiatu zituzten deithuz karrika Gambetta. Ala fede!!! Zer zoriona eta zer ohorea ez da hirur hiri horientzat, ukhaitea bakhotchak karrika bat izen-glorios horrekin!!! Maiz yoan naiz Baionarat; zembait aldiz Miarritzerat, bakan Donibanerat. Bada karrika hetarik igaitean, iduritzen zaut ene soineko arropa guzietarik atheratzen dela ez dakit zer bafada (lurriña), nola duda baitu uste gabe sarthu othe ditudan ene oinetakoak zembait salsetan! Ostalertsari galdetzen diot eskubila bat eta fite naiz ohartzen karrika hetako erhauskak berak baduela Gambetta urrin bat. Urrin hura da presiski (ain zuzen) nik hemen izendatuko ez dudana gauza baten bera-

rena. Karrika hetarik igaitean, bakotchak bere sudurra tapa dezala.”

Beraz, erregezale porrokatua genun Anai Inozenzio; ala agertzen da biziki bere liburuetan. Errege-zaletasuna zabaldu nai zuen euskaldunen artean. Orregatik irakurleen begien aurrian jartzen ditu errepublikaren akatsak. “Errege bat ukan duguno tronuan, depututuak deus ez zaizkigun gostatzen, zeren eta baitziren hautatuak gizon aberats, talentu handitako eta errespetagarrien artean. Oraikoak aldiz, bederen gehienak, dire abokat dirurik, onthasunik, lanik edo pratikurik, bai eta kontzientziarik gabekoetan hautatuak. Hek behar dire pagatu, egun guziez, bakotcha hogoi eta bost libera. Nain kharioski gostatzen zauz-kun deputatuek egin balezate bederen zerbait onik, gauza guti ginuke erraiteko, bainan urthe guziez ez dute phensatzen, erran daiteke, baizik egitea, lege zoro, gaichto batzu, bai Jainkoaren beraren kontra, bai Eliza Sainduaren kontra, bai eta gure intresik minenen kontra.

“Bertze orduz gure arbasoak zituzten holako deputatuak ongi mintzaraziko eta chuchen ibilaraziko, eta hori heyen eta gure onetan. Orai, gauzarik itsusienak heyek emanik ere legetan zembait hats beherapen egin eta amen dugu orori erraiten. Arrazoinekin dute erraiten gisa hortako gizon ez deus, gizenki pagatuak, direla naski, laster Frantzian ikhusiko aireko ulitchak baino nombre haundiangoan... Gauza bat mila aldiz erremarkatua hau da: Errepublikano guziak ez direla segurki jende kanailak, bainan kanaila guziak direla errepublikanoak.”

Kupidarik gabe dantzatu zun zigorra. Orregatik, Anai Inozenzio il da gero, bere etsai amorratuak sekulako idaztia zabaldu zuten, garai artako “Eskualdunak” illerokoan. “Bat gutiago” zuen idazpuruz. Bere billa ibilli izandu naiz, ez det arkitu.

“Xurien” aldetik laudorio ta goresmenak agertu ziran ugari. Orrela zion batek: “Anai Iblasio, Anai Inozenzio, bi Anai eskualdun on-onenetaoak... Beren otoiitzez lagunduko dute Eskual-Herria. Beren eredu ta itzaldiak ez bai-ditugu geiago izango.” Beste apaiz batek: “Orrelako maixuak behar ditu Eskual-Herriak. Bai apaizak eta bai laikoak asko zor diogu.”

Nolakoa da ta zer balio du Anai Inozenzio'ren euskerak? Nere ustez ez da goi-goienetakoa; ez zan iritxi bere lengusuaren mallara. Ala ere, urria bakarrik ez degu maitatzen; zillarra ere atsegin degu. Zillarrezkoa dala iduritzen zait gure Anaiaren Euskera, erriko iturri garbitik edan bai-zuen. Sarritan antziñako liburu bat eskuratzen zai-gunian Euskera garbia, txukuna arkituko degula uste degu; ta orrelakoa ez bada, nekatuta edo, bazterten degu. Ni ere ixtillu gorri ortan arkitu izandu naiz. Urte batzuk dira, asi nintzan Joannes Batista Dohatsuaren bizia irakurtzen. Erdal-kutsu bizi xamarra zeukala ta aspertu nintzan; liburutegian utzi nuen bukatu gabe. Baiño, orain, gaurko lan au gertu bear nualako, irakurri ditut lau idaztiak, arreta

pixka bat emanez. Asieran nekez, gero poz eta atsegiñez. Ez det esan nai Euskera garbia ta jatorra daukala beti, ez; erdel itz asko ditu, sarritan alperrik. Prantzez-erdera jakiteak asko lagundu dit, sasi-itz oiek ez bai-dira maiz arkitzen Aita Lhande'ren iztegian. Adibidez:

xerkatu	=	chercher	=	billatu
mazakre	=	massacre	=	gizonak erail
abantail	=	avantage	=	onura
imizila	=	imbécile	=	ergela
afruski	=	affreux	=	ikaragarriro
trancha	=	tranche	=	pusketa

Ez gera arritu bear. Gure Anaiaren asmo osoa zan, nekazari ta jende xea kristau, euskal, eta errege-zaletasunean tinkatu, sendotu; ortarako beroien mintzaera erabiltzen du, arrunta, mordolozkoa, izan arren. Ondo ezagutzen du Hazparne ta erri ingurukoen izkera. Urte asko, ia bizi guztia, aien artian igaro zuen. Mutillen gora-berak zirala ta gurasoen adizkide zintzoa izan zan eta solas-aldi ugariak izan zitun, aski jende aien euskelkia ondo jakiteko. Beraz errotik jabetu zan erriko euskeraz. Orregatik bere iztegia batzutan garbia ez izan arren, joskera bai jatorra dala, bizia, zolia! Emen ere intxaurrekin bezela, azala puskatu bear, mamia jan nai ba-degu. Ikusi ditugu, gero ikusiko ere bai, zatitxo batzuek, guztiz mardulak, gozoak. Biotzean izan zitun jende onak abegi on eta erantzun maitekorra egin ziotela bere lanari ezin degu ukatu. Bere bi idazti, Framazonak eta Errepublikaren Kondairak bi aldiz argitaratuak izan ziran. "Ene liburuchka berri hau nork behar du erosi? Hau erosiko dute untza bat izpiritu buruan, untza erdi bat zentzu kaskoan, eta amabi sos sakelan izanen dituzten Eskualdun guziek." Beraz aitortu bear asko zirala orrelakoak bere garaian!

Zuurtasuna omen da bestien iritzia galdetzea ta nolabait jakin nuen Aita Villasante, Euskaltzain jakintsuak, irakurri zitula Anai Inozentio'ren liburu danak. Luze ta azkar erantzun zidan. Milesker Aita Villasante. Ta ara bere iritzia: "Idazle bezela, zuen Frère Innocentius zer mailletan jarriko nuken jakin nai zenuke. Ba, nere ustez, aundi oietakoa ezta izango, baiño bai ona, atsegiñez irakurtzen dana. Ba-du berezkotasun eta jario gozoa, bere trakets-itxura ta guzti. Erdal-itzak ugari ta ajol aundi gabe sartzen ditu. Ori ezin ukatu. Baiña idazle baten goi-bea ez tet uste ortik neurtu bear danik. Idazlea irakurleari zor zaio, onentzat bear du idatzi... Eta mugaz bestaldeko euskaldunak frantsez-kutsua izatea ezta arritzekoa. Gure frerak ango euskaldun erriarentzat idazten zuen eta ba-zekien angoen izkera bizkor, errez, eta txairo erabiltzen. Eta erriak azkurri gozoa arkitzen zuen aren izkribuetan. Ezta ori aski idazle ontzat jotzeko? Edo idazle ona iza-

teko, irakurle arruntak ez ulertzeko eran bear al da idatzi? Nik gauza bat kontatuko dizut. Igaz, arratsalde oso bat eman nuen Diputazioaren liburutegian idazle onen "Framazonak edo Frantziako hirur Errepublikaren istorioa" irakurtzen. Eta nolako ordu gozoak ekarri zizkidan irakurtze onek, nolako atsegiñaz irakurri nuen liburu ori eta nolako parrak egin ere nituen! An ikusten zan Inocentius onek monarkiarion amodio gartsu eta itsua, Errepublikarion zion herra, masoienganako gorrotua, baita egillearen anima-bakuntasuna ere. Erabiltzen duen baiño euskera garbiagoa erabilli zezakela? Baliteke. Baiñan orri etzion kasu aundirik egiten... Eztu, noski, Arbelbide baten izkera apaiña, goitarra, ospetsua, solemnea, baiña bai arraiagoa ta biziagoa, naiz ta milla aldiz gutxiago landua izan."

Laffite Jaunak ere ber-bera esan zidan, berekin izan nuen solas atsegiñentakoen batean. "Anai Inozentio'k daukan eskuara frantsesez kutsutua iduritzen zait; ala ere naiko jatorra" dio bere "Le basque et la littérature d'expression basque en Labourd, Basse-Navarre et Soule" idaztian. Beraz danok bat gatoz gure iritzietan.

Nik bi salletan jarriko nituzke gure idazlearen lanak. Prantsez iturritik sortuak eta euskal-biotzak eragin eta erriko sustraitik erne zana. Lenego sallean:

Framazonak
Errepubliken kondairak
Joannes B. dohatsuaren bizia.

Prantses iturritik sortuak dirala esan det, liburu prantsesak aurrez-aurre zeuzkala idatziko bai-zitun. Bere "biografiak" dio kondai-zale izugarrizkoa zala ta idazle asko irakurri zitula. "Encore ici, il connaissait à fond l'histoire de France de Gabourd et celle de Chantrel, de Mury, de Lefranc, du Fre. Agoberd, ainsi que l'histoire contemporaine de Taine et les huit volumen de Barthélemy... l'Histoire Universelle de Rendu et celle de Chantrel..." Danok erregezaliak, jakiña. Oietatik artuko zitun, noski, bere liburuetan jarri zitun gaiak eta larri xamar ibilliko zala auek danak antolatzen agirian dago, ez bai-da aifñ erreza, beste izkuntzetan idatziak dauden gaiak euskerara biurtzea erdal kutsurik artu gabe.

Joannes Dohatsuaren bizitzan ere bide ber-bera jarraituko zuen. 1888 urteko otsaillaren 19 garrian, Erroman, Doatsu egin zuten gure Aita. Seme jator izanik eta prantsesez ainbeste "biografia" idatzi zirala ikusirik, euskeraz jartzea erabaki zuen "haren bizia iskribatu duten lehenbiziko autorrek" mai gaiñan zeuzkala.

Bestelakoa degu, nere ustez, "Lehenagoko eskualdunak zer ziren". Euskal-Erriaren lur oparo mamiraño zabaltzen ditu bere erroak. Eusko-gogoa dauka begien aurrian. Or bai luma arin, gozo, ta gogatsu erabilli zula. Iztegia jatorragoa, joritsuagoa sumatzen diot, bai joskera

ere. Txikitandik ikasi zitun itzak, ikusitako tresna, landare, abere, ta oiturak bere izen jatorrekin; aitu zitun edo begi aurrian izan zitun gertaerak, dan-danak euskal-izkeran ikasiak ziran. Or itzulpenareu bearrik ez. Aski zun bere oroimenari dei egitia. Errez eta argi-argiz idatzi zitun; Euskal-baserria, euskal-sendi zintzoa, euskaldunen janari ta soñekoak, artazuriketa, jolasak, dantzak, Chitachaina-aztia, eta sorginkeriak. Nik beñepin, lilluraturik irakurri izan det.

Orain itz bi, Anai Inozenzio olerkaria al genun? Len esan dizuet Aita Onaindiak deitzen duen "Sakeleko liburuxka" ez detala erabili. Ortik artuta ematen digu berak "Hel gaiten" eguarritako olerkia. Beste bat arkitu det gure Aita Joan B. bizitzaren bukaeran. Ara emen ortik artutako azken ahapaldia:

Orotan fedearekin
Yuan da berthutea;
Egon bedi Eskualdenekin
Egiazko sinhestea.

Ordularia ez da geldi egon ta bukatzera noa. On da aintziñekoak gorestea; obe aien urratseri jarraitzea. Guk danok Euskera maite degu, biotz barren-barreneraño; euskeraz jardun gaitezen beti ta euskera zabaldu dezagun bazter guzitan. Nere utsegite ta baldarkeria barkatuko dizkidazute, noski. Jaun-Andreak, Anai Inozenzio'ren itz ber-berekin:

Yainkoak digutzila gau-on.

Ara emen zenbait zatitxo pollit bere "Lehenagoko eskualdunak zer ziren" etik artuak.

BASERRIA.

Etche haren aitzinean zen baratze bat biziki ederra. Haren segidan ziren bi landa handi, urthe guziez ikhusten zirenak, aldizka, bat ogiz eta bertzea arthoz estaliak.

Etche gibelean hedatzen zen urrun phentze (soro) bat, hanitz gizena, hirur, lau aldiz urthe bakhoch pika zaitekena.

Heguako phartean, eskuinetarik, ageri aldean zen chara bat char-manta eta ipharreko aldean, otharra, hedadura handitakoa, nahiz othez, nahiz iratzez bethea.

Urrunchago ziren bi mahasti, sagardegi bat, eta heyen lakoa (tolarea), mahats arno churiaren eta gorriaren, bai eta sagar arno eztiaren egiteko. Gero ziren gaztenategia, hariztegia, ameztegia, bai eta ardien borda. Borda hartan zituen arthatzen, artzainak, urthe guziez, achuriak edo bildotchak, anchuak, ahariak, ardiak bere marroekin (ahariakin), ahuntz multzo bat, bere akherrarekin.

LABORARIAK.

Bertze norbaitek daut erranen zer chedetara egin dudan liburu hau edo ager arazi demboran huntako kapituluak.

Hari diot ihardetsiko aski duela ene liburu guziaren ikhustea. Lehenagoko Eskualdunak ezagut araziz, ez dut bertzerik cherkhatzen baizik ene demborakoak izan ditzen heyen aitzinekoak bezala. Laborari etcheaz eta laborariez naiz lehenik mintzatu, zeren uroski orai artean, Eskualdunetarik gutiz gehienak laborariak izan bai dire, eta laborantza batzaut, hala den bezala, apheztasunaz kampo, estatuetan ederrena, eta oro khonda hoberena, naiz ez den aberatsena.

Ez da bethi, ez eta nihoiz, orok badakigu, aberatstasuna berekin dakharkeena gizonari zorion egiazkoa. Beraz gauza guziak ongi phisatuz, entseya gaiten egia horren ongi komprenditzera, eta ez degu laborantza utziko laster aberasteko esperantzan.

Orokatik ere nehork ez du ukhatuko, ahal direla laborariak yeneralean, bertze asko ez bezela, Jainkotiarrak, Erljionearen alde direnak, bai eta gizonetan zuzenenak, leyalenak.

ESKUALDUNEN ZUHURTASUNA BEREN JANEAN.

Bethi danik Eskualdunak arrunki bizi izan dire. Jadanik adin bat dutenek, ez ahal dute ahantzi zer orthuntzak egiten zituzten beren haur demboran. Gosaltzeko edo haskariteko, komuzki artho eta chingar zuten, sori (zillegi) zenetan.

Balin bazen familian haurride mulchoa, guziak emanen ziren zartain baten inguruan, eta han bustiko zuten artho zerra chiortua (frejitua), bai eta handik hartuko beren chingar trancha (zattia) arraz ttipia.

Orzirale, larumbatetan, artho eta esne zuten ukhaiten. Haurrek ez zakiten orduan galdegiten ez chokolatik, ez kafe-esnerik, ez eta esne sukrestaturik, non ez ziren eri.

Amen mainak (maitekiak) erientzat ziren beraz bakharrik. Nor ez da orhoit aditurik erraten, bere adineko zembait haurreri: "Nahiago nukek eri banitz gauza onetarik jateko?"

Gasna ere hain mehe pikatzen zuten non haurrek erraiten baitzuten irriz amari: "Ama, gasna hunek argia pasatzerat uzten du, eta zu ikhusten zitut hau ezarririk ene begien aitzinean."

Esnea girstinoa zela, erran nahi baita ongi batayatua, zuten oraino irriz haurrek erraiten. Zembait aldiz Amak behar ere zuen hau aditu: "Ama, egun behi beltcha pegarra (esne-ontzia) ongi deitzia izan da; edo Ama! ur hunek esne guti du", eta ez esne hunek ur guti du.

ESKUALDUNAK BEREN BAZKARIETAN.

Erran ditudan gauza hok guziek behar dauzkute komprendiazari osagarriaren eta biziaren luzaz beiratzeko jan arrunta dela hoberena, harekin delarik eramatzen bizi erreglatu bat, eta dituelarik bakhotchak habituda (oitura) onak.

Egungo egunean haragi frango iretsi nahi dutenak, gizenduko dire cderki, ez da dudarik, bucherian (arategian) pikatuak izan behar balira

bezela; bainan ez dute hortako gutiago sendituren asko eritasun eta infirmitate, hala nola odol kolpe, errumatismo, etc., etc.

Gehiago dut erran behar; erortzen bazeye bizkarrera, gizon lodi eta hain moldedun heyer, sukhar malin (gaizto), edo bertze gaitz serioz bat, ikhusiko ditutzue krask iltzen, edo dute, erranen bezela, laster leher eginen, eta gizenenek leher eta zapart.

SORGINEZ.

Yadanik aiphatu ditugun Bordeleko tribunal handiak, igorri gizon heyek, lau ilhabetez, Ekhnaietik (garagarrilla) Urriraino 1609 garranian, kontatu zituzten bi milla haur baino gehiago akhelarrerat eramanak izan zirenak, edo sorginez edo sorgintsez, hala nola Urruñako erriantaz, Marisans, Tartaseko hiritik yina eta Urrugnen zagoenaz, A... Uztaritzeko zapetain batez.

Anhitz tokitan, Berhan, Urruñen, Ziburun eta bertzetan, haurrak eliza barnean zauzkaten gabaz, beldurrez hartuak eta eramanak izan ziten akhelarrerat.

Bortchaz eramaten zituzten gogotik egin nahi sorginek edo sorgintsek manatuak, segur ziren izanen zirela, yoak, zafretuak (zigortuak), uspelduak (zaurituak), kolpatuak afruski (ikaragarri). Hala tratatu ondoan, thorratuko (igurtzi) zituzten hatik heyen minak bere gisako ur berde batez.

Urruñeko anhitz ama pleinitu (espa-egin) ziren saminki heyen semeak eta alabak, gabaz norabait eraman eta borthizki yoiten zituztela. Berhan, Espainiako frontera, gisa berean eramaiten zituzten, muthiko tipi andana (sail) bat, orotara berrogoi, akhelarrerat, eta gero zeren yadanik han ikhusi gauzak khondatu zituzten, gau batez, Maria Juancha eta haren ahizpak anhitz gaizki tratatu zituzten; bainan handik ondoko egun batez, eskola aitzinean gaindi iragaiten zirelarik bi sorgintzak muthikotto heyek guziak kampionat atheratu eta mendekatu zitzaizkoten zembait aldiz Españolek mendekatzen dakiten bezela.

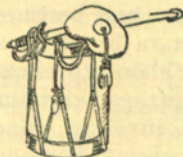
SALAMANKAKO AKHELARRE BAT.

Morde Tristantek: Nik erranen daukitzuet bilkhura pullit hetako ichtorioak. Ongi ichtudiatuak ditut liburuetan. Kusi (lengusu) aphezak, orhoituz Salamankako eskoletan zer ikhasi izan duen lehen sorgiñez, abisatuko nu, uste gabez, hala ez den, zerbait erraten badut. Beraz debrua agertzen zen akher baten forman, edo erdia gizon eta erdia akher, ikharagarriko aire edo behatze batekin.

Yarririk pharutzen zen tronu beltz batean bere gisako pavillon edo baldekin baten azpian. Haren gorphutzak molde gaitz bat zuen, eta haren begitartea zen ezin gehiago itsusia. Haren begi handiak biribil-biribilak, gorri-gorriak ziren; haren bizarra zen zikhina eta akherrarena bezelakoa: haren burutik eta kopetatik atheratzen ziren bi, laur, anhitz adar Haren erhiak (beatzak) bardin luze ziren eta

bazituzten arranoek bezelako azazkal edo aztapar zorrotz batzu. Gorachago ikhusi dugun bezela, sorgin guziek adoratzen zuten ikharan eta ahuspez emanik edo etzanez bizkarraren gainean eta gora-gora beren zangoak altchatuz. Satanek nahi bazuen adoratua izan azken molde bitchi eta itsusi huntan. Gero hasiko zuen bere meza bere gisan. Badakigu yadanik debrua dela Jainkoaren ziminoa.

ANAI I. OLABEAGA, Salletarra.

RAVEL, ZIBURU-KO SEME

Euskalerrian eta euskal-alaba batengandik jaio zan gizon aundi hontaz, lerro atsegingarri batzuek eskeñi nai genizkioke irakurle zintzoari.

Histori arazoetan ez jakin gara-ta, eskuratu diguten aldizkari baten orrietatik bilduko ditugu zenbait zehetasun gurbil eta politak, euskeraz jantzirik. Ameriketara dugun Fagoaga musikari entzute-tsuak egitiñiko artikulu batetik, alegia, adiskide maitagarri harek ontzat artuko duelakoan.

* * *

Aita, suizarra izan zuen eta ama, euskalduna, Maria Deluarte. Ama, seindun zegoela, Aranjuez aldetik urbildu omen zan bere bazter kutunerantz, eta an, Donibaneri datxikola dagoen Ziburu-n jaio zan Maurice Ravel aipatua, 1875 martiaren 7-an.

Alabaiña, ez zan aldi luzean egon bazter hortan sendi hura. Handik laisterrean, Paris-era jo zuten. Aurtxo honen sentipenean, ordea, halako sorgin-kutsu ta lilura-deiera sortu zion itsasoak, Bizkaiko itsas-kolko haren ukitu gordeak.

Behin eta berriro, haraxe itzuliko zan, sorterriko lurraren eta itsasoaren igurtzi isilak miazkatzera, dantza gotorrak ikustera, kirol sendoak onestera, aintziñako musikaren zorapen-durundiak bere gogo enargarrian kulunkatzera.

Egingo zuen, iñolare, Maurice-ren amak, amaika alegin bai euskal-alaba xamur harek, erri-maitetasunaren garra gatzetxoaren barruan illentiturik irauarazteko.

Paris-en bizi zelarik, urteak joan-ala, nabarmenago ta agiriago zectorren mutikoaren musikarako joera. Berberaren itzak dira, gaiñera: "Umetxotatik nintzan minbera musikarako, edozein musika-

muetarako. Aita gurea, zaleen artean ikasi jatorragokoa izanik, nire gustu ta joera sendotzen, egundoko laguntzaillea izan nuen”.

Amalau urte zituelarik sartu zan Konserbatorioan, pianutik asi ta konposiziorañoکو guztiak hantxen ikasirik. Erromako Sari aundiaren uzian iru urtetan jarraian agertu zan. Alperrik ordea. Orduan, ain zuzen, bere gustuko musika asmatutzeari ekin zion, aldi hartan zebiltzen simbolismu ta impresio joeren zerbait kerru izanik, alegia. Joera hauek, pintura ta olertian ezezik, musikan ere, borbora galgalean bait zebiltzen.

Dabordutik, Ravel-en musikak, beronen asmoen gorputz argi ta umotua izatea zedukan ezaugarri bedegar eta bakan.

* * *

Geroztik, maiz ta sarri agertzen zan bere sorterrirantz. Batez ere, udaran, beranduko elai ameslariak bezala, etorri ohi zan hunerantz, Ziburu-n egon orde, Donibaneko ostaturen batean pausa egina, handik, leioetan barna, aurtzaroko itsasoari so ta begirakune samurrak egiteko aukeran.

Berandu oeratten zan, eta halatsu jaiki. Haren izaera, aiurria, isil-xamarra zan; baiñan, euskaldun jatorra iduri, ba zekian bai, ziri ta irri-itz goxoak bestela-baitakoan esaten.

Euskeraz ongi aski mintzatzen omen zan, paristar azentu ezagunez beterik, jakina.

Ba zekian utsgabea ez zena, askok ez ohi duten araura. Bere buruaz mintzatzerik ez zitzaion atsegin, eta besteeri buruz itzegitean xalora omen zan, “baiñan” pipertsurik geitu gabe.

Gorputzez, txaparra zan, lendabiziko gerrate aundian soldadutzatik libre gelditzeraino.

Begi aundiak zituan, zorrotzak, itsas-eme antzo; bekokia zabal, sudurra dextente luzea, belarriak apal, buruari zearo atxikiak. Gogoko zitzaion, egitan, burutsik, buru-as ibiltzea. Jaztea, ori bai; txairo ta txukun zalea zan, eta korbata nabarmen ta zerak erabiltzen zituan, pozik erakuts-araziaz, gairera.

Tabaku zalea ere bai, noski, ta amurratua. Merkea izanarren axola aundirik ez; agian, naiago, ameriketako tabakua harentzat sobera bai zegoen.

Pilota-partidak gogoz ikusten zituen, jokuaren gorabeheretaz bizi arduraturik. Erriko dantzak ikusteko ere, beti egon ohi zan gertu, gizezkoen zailutasuna ta emaztekiek doinu-neurriaren sena goretsiaz.

Euskal-kantak izaten zuten aldi, haren ezpaitetan. Alabaiñan, euskal-melodi bakar bat ez omen du osoro armonizatu. Behin batean,

bai esan ere Aita Donosti zenduak zer bakan hori, eta Ravel-en erantzuna: “Ene aberri tipia maite ez dudalako ez da, noski, gertapen hori; ez. Ene asmo-oñiarri zioz da, eiki. Par principe. Erri-kanta hoiek —beste erri batzuetakoak bai—, edapenerako maneagarri ez direla uste dut”.

Ez ote horrelaxen, izan ere, ogei urtez ziri ta ukituka erabili arren, euskaltema ornitu-gogo zuen “Zazpirak bat” konzertua ezpait zuen bukatu?

* * *

Baiñan, euskal-doiñuen zera, nabarigarri da haren konposizio batzuetan; nahiz ta azalez ta gain-taiuz ohargarri ez izan. Ikus, esaterako, pianu, arrabita eta txeloarentzat idatzi zuen “Trio en la” paketsu ta distiranta. Berberak aitortua ere, euskal-erroa zuena. Haren melodia baiñon ere, ezaugarriagoa da haren ezurketa, neurri askotarikoa, 8/8 -z asi ta geroago zortziko jakiñaren oiñera jartzen baitu, 5/8 neurrira. Jakiña, raveltar tankerapetua, eta horrela, arau berdiñen igesi jarraitzen du, mailla autsiak emanaz. Donibanen idatzi zuan Trio hura, 1914'garren urtean. Haren lanik bikaiñena, agian.

Ritmu aldaketaz josiak ditu beste lan batzuek ere. Horra: “Noctuelles”, “L'Enfant et les sortilèges”, eta batipat, haren gaztetango “Cuarteto en fa” lana. Huni buruz, hauxe esan omen zion Debussy-k, aldabatean arritua ta maisu-legez betea: “Ez zazula, arren, musikajainkoen izenean eta neurean ere, nota bakartxo bat ere aldatu zure “Cuarteto” hortatik”.

Itsasoan igarian ibiltzen amorratua zan, eta ain zuzen, goiz eder batean, uretan murgildu zanezkoxe, legorrera irten omen zan, arrapaladan eta oiuka: “Emen zegok, emen zegok!” esanaz; ta jazteko ta aldatzeko astirik gabe, ariñeketan joan omen zan pianura, eta atza, anartean bustirik zedukala, jo ere bai: do-do, si do re do si la do-do la-do... Horra sortua “Bolero” ospatsua, soil, ta bakan iduri arren, sumin izpiritua sarkorrazten duena. Sabathier-en itzez, orkesta eratua danik arrezkero, instrumentuzko arrigarrikeri abilena izan da.

* * *

Ravel-en entzuteak, 1929-gn. urtean artu zituan gaiñak. Biarritzen eta Baionan, Donostian eta Iruñe zaharrean, eta batez ere, bere soterrian, Ziburu-n, egundoko gorazarreak jaso zituan.

Handik epe laburrean, 1933-gn., zoribeltzaren atzaparrak itsasi zitzaizkion maisu argiari. Igarian ari zala, nagi ta bagi somatu zuan bere gorputza. Urrengo egunetan, areago. Aphasía omen zan, gorputzaren zerak pixkanaka galtzenago jarriko zizkion eri ta gaitza.

Orduan, etorkizun ilunbezu hori igartean, igesari eman zion. Joan zan Paris-era, gero Suiza-ra, ta berriro Esuakalerriratuaz, Larrun mendira igo zan, bere sorleku maiteari, bere senak aginduta, azkenengo agur tristea egin beharrez...

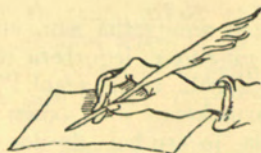
Eta itxaropena galdu urren zuela, Montfort-l'Amaury-ko etxeñoan sartu, Paris ondoan. Han astiro, apurka, gaitzaren mende, ezur ta azal egifirik geratu zan.

Gauzak zeatz eta neurritz doi-doi egiten zekizkian buru bikain hura, bere burua deusetarako gai ez zela ikustean, bai haren samin ta oiñazea bizitzako urte goenetan...! Itxaropen gabe, eta itxaroten...

Ibaieko urak ispillu dituala, han al dago Ziburu panpiflean, haren jaiotetxea, bere bular-gaiñean seme aitorraren izena, arlanduz ertzatua, arro ta maitero erakutsiaz.

ERKIAGA, Eusebio.

Bilbon, 1959 uztailean.

GURE TEATROA TA BESTE

Berrogei urte euskal-teatro lantegian ari natzaizuela. Aldi luze ortan amabost bat ogei komeri-lan aundi ta txiki, negartia bakanen bat, eta irritsuak geientsuenak ondu nai izan ditut. Ordaintzat bai sari pizar batzuek jaso ere; eta iñoiz jendearen txalo jotze ta goresmenak. Baiñan aitortu bear dut, orobat, euskerazko antzertia ez dala gure artean aintzakotzat artzen bestelako euskal literaturaz gertatu oi dan antzera.

Gure jardunak motzak bait dira “zine” ta televisioa’reñ garai ontan. Ajola gutxikoak nunbait.

Alaz guziaz, itzaurre gisa gure Teatroaz zerbait esan nai dizuet nere iritzia adieraziaz. Norberaren buruaz mintza bear onek lotsa pixka bat ematen dit arto-bero usaia ez bait da jendeen gogokoa izaten. Askotan, ordea, nai ta naiezkoa degu nabarmentzea besteek gure berri jakin dezaten. Ez ezen gertatu oi da zerbait ba giñala uste, eta bein bitartean gure lagunek ere ez gaituztela ezagutzen eta are gutxiago erbestekoek.

Nork ez ditu adiskideen ezañetatik onelako itzak entzun: “Ez nuen uste onelako edo alako lanak egiña ziñanik”.

Eta elkarren ondoan bizituak izan beti! Zer ez da gertatuko oraingo gazteekin...? Auentzako doaz bada Teatro gaiz idaztera noan burutapen eta gogoetok.

Ez naiz batere asarretzen norbaitzuei nere teatro-tankera atsegin ez ba zaie. Ni baño aundiagoai uzkur egiten ba die ez da arritzekoa nere lantxoai muzin egin eta kaskar iriztea.

Ez da egun asko Erti arazoan bere burua maisutzat duen bati entzun niola: “Molière zentzugabea zala”. Beste bein musikazale batek aitortu zidan “Mozart ezin irentsi zuala”. Artean esaera zarrak dionez: “Buru bezenbat aburu”.

Jakintsu ta ez jakiñek itzegiteko eskubidea dute. Eta maiz erri xeaq iritxi zuzenagoak ematen ditu bere xalotasunean adimen jantzi ta okituek baño. Eremu baztergabea Teatrokoa! Zenbat landare ez

berdin ez dira bertan ernetzen! Lurbira guziko bizitzaren aña. Giza-
biotzen aberastasun guzia, bere erra, zalekeri, griña, gorroto, maita-
sun ta sentiera oro barnean ditula azaldu genitzake. Egitazko ispillu
degu ta zuzen ala oker, biribil ala zelai jarri, era berean emango digu
ikuskitzuna.

Eta au irudimen eder eta poesiz inguraturik datorrenean gizo-
naren barne-muñetaraño sartzen da.

Nik maiteen ditudan antzerki lanak egiaren antzera egiñak dirala
esango nuke. Egia gorria ba da ere, erderaz “realismo profundo”
deritzatena (1) Egia oin-arri, ez azalekoa, sakona baizik. “Simbolis-
mo, surrealismo” ta beste izen-goitiak ez naute batere asetzen. Ezta
ere antziñako trajediko aundikeri, itz-anpatu, ta mintzaldi ozen ta
biribillak naiz eta belarria kilikatzen ba digute. Batzuek Teatroan
ele-eder edo elocuencia billa dabilta leenik: errege ta aundi-maundien
jarduna, itzneurtu ao-gozagarri, bakar-izketa luze ta garratzak erio-
tzen aurrelari. Irudimen ta amets-jarioa.

Onela dio prantzestar irizle batek (2). Ameriketako Teatro berriari
arunt ta lauegia derizkio: “*L'Eloquence est tuée et il n'y a pas de
grand Théâtre quand il n'y a pas d'éloquence*”. Ez det nik ala uste.

Moda'ren aginduak alde batera utzita Egiaren antzez tajaturiko
teatroak beti du jendeen psikolojia agertzeko bidea, egite ta mintzoa-
ren bitartez. Eta emendik datorkio Teatroari indar ta giarra.

Errialde bakoitzak bere neurri ta gogoko Teatroa dizu. Bego Japon
bere “Kabuti” dalakoarekin. Elkarrengandik beti zer ikasia ba degu,
ori bai, baiñan ni ez nazute besteen gauzak oso osorik euskeratzeko
zale. Geienaz gaiak artu ditezke gero berriz gure erara egosteko.
Teatro zarra noski aizetzen doa.

Lenagoko gezur-ipuiak, ao-xurikeri, olertiaren goi-orail siniste-
ziñok eguratsak eraman zituen. Errusia'ko Stanislavski bere Mosku'ko
teatroan; Frantzia'ko Antoine'ren “*Théâtre Libre*” eta geroztik
teatroa berritu dutenok egiantzaren bidetik ibilli ziran, oraingo antzer-
kigille ospatsu geienak jarraitzen duten bera.

Ortaz gañera Teatroa'k iraungo ba du iru baldintza eskatzen ditu:
antzerkigile edo teatro idazleak lendabizi; antzezlari edo jardun-
lagun komeriantek gero, eta azkenik ikusle-entzule jendea, publikoa
deritzana. Orietako baldintzaren batek utsegiten ba du, kaixio motel!
Teatroak egin dik! Orregatik nere motzean leiatu izan naiz euskal-
antzerkian puska berriak sortzen, eta beste bidea erakusten lan ortan

(1) Teatro experimental. José Gordón Paso. 1959.

(2) Pierre Marcabru. Signes du Temps. Théâtre américain à Paris, 1959.

saia ditezen. Eta aspaldidanik alegiñak egin izan ditut Antzezlari-taldeak ugaritzearren, aldizkari, batzaldi, sariketa ta zabalkundearen bitartez.

Lenengo baldintza biak sendotu ezkeru, irugarrena irabaziko degu: jendearen, publikoaren, oniritzi ta laguntza. Iruren artean osatu ta indartzen bait da Antzertia'ren izate ta etorkizuna. Gure artean, ifiori ezer kendu gabe, Pierre Larzabal, orain Zokoa'n Lapurdi'n erretore dagona komerigille ugari eta emankorrena dugu. Benetan idazle azkarra azkaindarra. Aren izena gogoan artu artaz mintzatzen asko entzungo bait dugu. Teatro'rako ez ezik bestela ere lan eder eta giarrik idatziak ditu. Azkenik "Gure Herria" aldizkarian "Aldai-ko" (3) izenpean. Aspaldi irakurri dudan bikañienetako, bai azal eta bai mamiz: ots! taju ta asmamenez. Bejondiola!

Bañan aurrera goazemazu bazterretik ibiltzeke. Bestela norbaitek galdegin lezake zertara ote datorren berriketa au guzia. Nere azken antzerki-lana txarra ala moldakaitza sortu ba zait, gogoz eta arretaz ernetua izan arren, itzaurre onek ez duala obetuko ondotxo dakit. Gurasoai bere seme-alabetzaz mintzatzea atsegin zaien bezela nik ere ezin egon bada nere gogoaren ume orretzaz irakusleekin itzasper-tu bat egin gabe.

Agian ez da gañera alperrikakoa izango. Nik esana gazteentzat ikasgarri diteke; eta bestalde naiz arrokeria izan barkakizun izango al zait Teatro gaiez azken gertakizunen berri ba-dugula azaltzea, eta Paris'en *Théâtre des Nations* 1959 urte ontan entzun diran izenak ezagunak ditugula: Millet amerikanoa, Brecht alemana, Brendan Behan irlandarra, Achard, Anouil, Yohanesko, Pagnol eta beste ainbat prantzesak. Ezin aipatuko ditugu guziak. Españarren artean García Lorca ta oraingo Mihura oso aiputan daude.

Amaitzeko, euskeldunentzat pozgarri izango da jakitea, aurren Paris ortan Monzon-Olaso'ren "*Menditarrak*" ikusgarri ederra txalotua izan dala. Zer bada? Zergatik bear dugu besteek baño gutxigo? Erri aundia ala txikia izan, Eskilo, Shakeaspeare, Racine, ala Lope de Vega'ren izkera erabilli, Teatroa'k lege batzuek ditu ta asmatzen duanak asmatzen du.

Gure txikian aiek bezin aundi izan gaitzeko ondo ikusten gure inguruko gizadiaren sakona; eta itzez eta egitez neurritz tajutzen ba dakigu: "*Irria luze, nigarra labor*".

IBALAN.

1959-Uztailla.

(3) 1958. V-Gure Herria. "Larrun ene mendia".

Margarita Angulematarra, Naparroa'ko Erregina Elederzalea

Margarita Angulematarra, Naparroa'ko Erregiña (1), jaiotzez, odolez eta izkuntzaz euskalduna ezpa'zen ere, bere izena ta oroimena Euskalerrri'ko ixtoriari lotuta dijoa eta Naparroa'ko Erresuma edo Erreiñu laudagarriaren Errege-enbor zaharrarekin uztartu zen ezkerro, euskaldun odolak eta euskaldun espirituak batez ere, bere nortasun atsegingarria maita-erazten digu eta euskaldun sendiaren barrutiko etsitzen dugu eskubide guziaz.

Ontaz gaiñera, Margarita anderea elederzale eta jakintzazale aundia izan zen eta Biarno'ko bere Jauregia olerkari ta edelarien babesleku biurtu ez-ezik, berak ere eleder lantzeari ekin zion eta Phrantzia'ko literatur-alorrean toki aintzagarri bat iritxi zun, Naparroa zaharraren izena eraman eta mundu zabalean edatu zun Erregin biotz-zabal onek.

Margarita Valois Angulematarra, noizpait Naparroa'ko Erregiña, Angulema'n jaio zen 1492'gn. urtean eta Odos-en-Bigorre'n (2) il 1549'garrenean. Bere aita Karol Valois zen, Angulema'ko kondea eta ama Luisa Saboiatarra. Abizenak salatzen digunez, Margarita, Phrantzia'ko Errege ahaltsu ta burgoi Phrantzes I'goaren arrega zen.

Umetatik leiatu zen bere adimen argia jakitez aberasten. Izkuntzetan bakarrik, ba-zekizkin phrantzesez gaiñera, alemanera, gaztelera, italiara, latiñera, gerquera eta eberquera, 1509'gn. urtean Karol III'garrenarekin ezkondu zen, ots, Alenzon'eko dukearekin, baiñan, 1525'gn.

(1) Margarita Angulematarra abizenaz Valois izanarren, izen onekin beste Margarita bat dugu ezagun, ots, Enrike III'garrenaren emaztea (Phrantzia'ko IV'garrena).

(2) Biarno'ko izen askok bezala, auek ere euskal-usaia dariote. *Odos, Oidoze* izan bide da, Zuberoa'ko Alos, Siboros, Viodos, Aloze, Ziboroze ta Bildoze diren bezala ta Bigorre edo Bigorra ba'liteke Baigorri izatea.

urtean alargun gelditu zen. Bi urte geroago, ots, 35 urte zitularik, Enrique Albret Naparroa'ko Errege'rekin ezkondu zen eta uztarkizun onen bitartez biurtu zen Naparroa'ko Erregin. Enrike II'garrenak, Sankoze'ko semeak, eta Margarita Angulematarrak alaba bat izan zuteu beren ezkontzatik, Joana Albret izenarekin ezagutzen duguna, ots, Naparroa'ko Enrike III'garrenaren ama, Phrantzia'ko Enrike IV'garrenaren izenarekin ezagunagoa duguna, "meza baten truk" Paris'ko Errege-aulkia onartu zuna, alegia.

Joana Albret'ek, 1563'gn. urteko Pazko-Jaietan katolikotasunaren ukamendu egin zun, Kalvinozale amorratua biurtu zen, bere menpekoak bortxatu zitun bide berbera jarraitu zezaten eta apaizak jarraitu zitun. Naparroa'ko Erregin berrizale ouek mandatu egin zion Jaones Leizarraga "artzaia"ri "Jesus Christ Gure Iaunaren Testamentu Berria", protestante eran idatzi zezan eta La Rochelle'n inprimatu zen liburu bitxi au 1571'gn. urtean. Barkagarri bekigu alabarekiko etenaldi ernegarri au eta jarrai gakizkion berriz ere amarekiko ixtoriari.

Margarita'k bere Jauregia'n atotsi zitun eta bear besteko laguntasuna eman Phrantzia'n jarraikituak ziren hugonoteai eta Errege-Jauregia bera Kalvinotarren batzar-kabi biurtu zen. Margarita, gogoz eta joeraz protestante biurtu zen eta bere senarrak ere ideia berriok onartzen omen zitun, baiñan, ez senarra ta ez emaztea etziren ophizialki Kalvinotarr egin. Kalvinotarren aldeko jokabide onen otsa, ordea, Paris'eraño edatu zen laisterr eta Phrantses I'goak bere arreba Margarita estu artu zun jokabidez aldatu zezan.

Alabaiña, Margarita, biotzez gero ta Kalvinotarrago egin zen, Kalvino berberarekin kartazko artu-emana zeukan eta 1.531'gn. urtean joera ontako liburu bat argitaratu zun "Le miroir de l'âme pécheresse" izenarekin. Paris'ko Ikastetxe Nagusi'ko teologariak gaitzetsi zuten obra au, protestante erakuspidez kutsatua iritzi baitzioten. Alabaiña, Phrantses I'goaren eragitez eta bortxaz Ikastetxe Nagusi'ko Zuzendariak gaitzespenaren zama baztertu zion.

Margarita emakume maitabera, biozpera eta txeratsua zen oso. Bere biotzak maitasuna zerion eta beti zegon gertu urkoari bere laguntasuna emateko. Bere Jauregia jarraikituen eta edertilarien babesleku izan zen eta bere anai, Phrantzia'ko Erregea, Espaiña'ko Karol I'goaren espe egin zunean Urbietta Ernaniarrak Pavia'ko gudaldian, Madrill'era joan zen bere anaiaren alde lan egiteko. Urko-lagunaren maitasunaz ez-ezik, bere biotza Jainko-maitaunez ere izekita zegon eta bere obrak darioten mistikutasuna, jatorra, garbia eta egiazkoa dela aitortu bear da, naiz-ta aukeratutako bidean oker egon.

Naparroa'ko Margarita'ren eleder-emankizunik nabariena "Heptameron" deritzana da. Margarita'ri, "Heptameron" delakoa idaztea

Boccaccio'ren "Decameron" sonatuak erakarri zion. Orok ba-dakigu, italiar elederlari ospatsuari zerk eragin zion, edo zeatzago mintzatu, zer aitzeki oiñarri erabili zun "Decameron" idazteko. Orra: 1348' gn. urtean Europa'n sortu zen izurri beltzak eriotz jasa ikaragarria erakarri zun. Boccaccio'k izurri galtzale au artzen digu bere eleder lanaren oiñarri aitzakitza eta aipatutako urtean Florencia'ko inguruetan idatzia ba'lego bezala agertzen digu, naiz-ta, egitan, Boccaccio'k bere eder-lana iruzpalau urte geruago ondu. Orra ba, nun eta nola, izurri beltzari nolabait itzul egiteko, amar gazte, zazpi neska ta iru mutil landetxe batean gorde diren eta bakoitzak egun bateko epean ipui bat kontatu bearra dauka. Orrela sortu ziren amar neska-mutilen abotan eta amar (deca) egunen (hemera) buruan, amar ipuin, gatzez, ederrez, piperrez, umore onez, maltzurkeriz eta lizunez ornituak.

Margarita'k ere, Boccaccio eredugarri artuta, amar ipuin osatu nai izan zitun, baiñan, bere anai Errege'ren eriotzak atsekabe aundi batean amildu zun eta etzun bukatu ahal izan. Onetxegatik, amar bearrean, zazpitan gelditu ziren Naparroa'ko Erregiña'ren ipuiñak. Lanson-Tuffrau'ren phrantzes-literatur-liburutik itzez-itz itzuliko dugu "Heptameron"en ipui-muiña.

"Amar jaun-andre, Phrantzes Pirene menditako Cauterets'ko urak artzetik datoz. Alabaiña, negua urbil da eta itzulia eragozpenez betetzen zaie. "Gave"ra, ots, uraitzera iritxi direlarik, zubiak urak eramanak ditu. Igaropidea berritzeko amar eguneko epea bear, "Decameron"eko denbora berbera, ain zuzen ere, Elizetxe batean ostatu-aldi dutelarik, lenengo ipuiña bilbatzen asiak dituzu. Sarritan zillegikeriz beterik kontatzen dituzten adurketarik (3) geienak gertatuak direla ematen du. Ipui bakoitza eztabaidagai da, madame Oisille delarik zuzendari, "esperientzi aundiko alarguntsa" baitzen. Maite-jokoaren zenbait moralgai aztertzen ditu eta baita ere Platon'en arauzko maitasun-teoriak" (4).

Eleder-balioetasunari gagozkiola, irizleak diñotenez, "Heptameron" ezta, iñundik ere, Boccaccio'ren "Decameron"en maillekoa. Martin Riquer. Catalunyatar literaturzale otsaundikoak onela diño: "Ezpai gabe, Naparroa'ko Margarita'ren ipuiñetan grazi-jario aundi bat arkitzen da, kontakizuna ederrez igurtzirik dago, gertaldiak, nortasun agertzeak, eta batez ere phrantzesak *esprit gaulois* diñotena txit ongi adierazirik dagoz. Baiñan, aitortu bear dugu ipui auen maltzurkeri jarioa eta lizunkeri emetasuna, Boccaccio'ren eder-lan goitarrarekin alderatu ezkerro, guttiz apala dela" (5).

(3) Aventura.

(4) Historia de la Literatura Francesa, 89'gn. orr-ald., Barcelona, 1956.

(5) Historia de la Literatura Universal, 544'gn. orr-ald., Barcelona, 1957.

Aldi artako literatur-giroari jarraiki, mistikutasun zindoenaren adamenean, lizunki gordin-xamarrak irakur ditzakegu. Baiñan, onek ez gaitza txundi eta ezta pentsa-erazi ere Kalvinotar sasi-fedek ortaratu zunik, aldutsu artako apaiz katolikotan fenomeno berbera somatzen baitugu, ots, Jainko-maitasuna eta mistikutasuna anaturik baidijoazkigu zenbait aldiz zillegikeriarekin. Izan ere, Erdi-Garai'ko ta Pizkunde Aldiko mentalitatean, anaitasun au zillegi ez-ezik, naturala zen. Euskaldunok etxean daukagu mentalitate onen erakusgarria, euskerazko lenengo liburuaren egillea, Etxepare otsaundikoa, alegia, berdin berdin jokatu baitzen.

Beraz, gaurko gizadiaren mentalitateari "Heptameron"en espresio tankera gordiñegi iduri ba'zaio ere, Lanson-Tuffrau'k ederki diñonez, here aldi txit naturala zen eta "liburu ongi ausnartzen ba'dugu, txit izen garbiko emakume baten obra dela dakuskegu eta bizitzen ez-ezik, oitura onak artzen erakusten digu" (6).

Emile Faguet'en eleder-liburuari (7) jarraiki, eman ditzagun lerro-lerro Naparroa'ko Erregin laudagarri onek utzi zizkigun beste obra batzuen izenak:

1'go. *Le Miroir du Chrétien* eta *Dialogue en forme de vision nocturne*, bertotan jarriak.

2'gn. Lau *Mistères* direlakoak.

3'gn. Sei erakusgarri edo komedi. Oetatik bi txit ernegarriak Phranstes I'goaren eriotzaz, ots, *Comédie sur le trépas du roi* eta *Comédie du Mont de Marsan*.

4'gn. Komedi labur bat: *Trop, prou, peu, moins*.

5'gn. *Epistolak* eta *Eleñiak*.

6'gn. Philosophi mamidun poemak: *Les prisons de la reine de Navarre* eta *Navire*.

7'gn. Bere poema bildumarik ederrena: *Les Marguerites de la Marguerite des Princesses, très illustre reine de Navarre* (1547). Bilduma onetako bikaiñenak oetxek dira: *Miroir de l'âme pécheresse*, *Triomphe de l'agneau*, eta *Chansons spirituelles*.

Bukatu dezagun lan au Faguet'en iritzia emanaz Naparroa'ko Erregin onen literatur-lanari buruz:

"Margarita Valois'tarrak, erreztasun aundi batez gainera, jarioa, zaulitasuna eta batzutan, adimen-iaiotasun ioria ere ba-du. Philosophi ta erlijiozko bereizkuntzak, esate baterako, errazki darabilzki eta

(6) Historia de la Literatura Francesa, 89'gn. orr-ald.

(7) Histoire de la Littérature Française, 367-68 orr-ald., Paris, 1928.

txit miresgarri dira idatzi zitun aldiari gagozkiola. Sentibera da eta benetan biotz ukigarri bere anaiaz mintzo denean. Egiazki maitatu zizun gizon bakarra auxe zen, iñolaz ere, eta naiz bizirik, naiz illik gorai patzen du. Margarita, bertso laburretan gallentzen zaigu baitik-bat, ots, elejiak, madrigalak eta epigramak nahas-mahas ematen ditunetan. Batzutan Marot artu oi du imitagarri eta bestetan bere buruari atxikitzen zaio" (8).

Orra, emakume leñargi onen nortasunaz eta eleder lanaz albiste batzuk eman arin-zurrian. Bijoaz, bada, lerro apal auek, euskaldunok Naparroa'ko Erregin argidotar onen oroimenari zor diogun gorazarre egiteko.

UARRAIN.

(8) Idem. 368 orr-ald.

PHILEMON TA BAUZIS

Urteak joan dira eta antioaleko jainkoak ere. Europan Jainko bakarra agertu da, baina gizonen biotzean beti xamurtasuna ezagutu da. Ipuin onekin, Jesus baino urte askoz aurrerago, Grezia-ra joango gira. Amets batean Erri eguzkitsu ta paketsu artara joango gira.

Grezia-ko tenplu eder batetan, erromerizale bezala etorri jendea, bi senar emazte zaarri jarraitzen zaizkitez. Bi zaar maitagarriei Philemon ta Bauzis deritzaze. Bi izenak bezala bi biotzak, adina gatik, ongi ta xamurki esegiak dira elgarri. Entzun zer dioten :

Tenplu onen tokian ez da beti, orain bezin toki eder ta sakratua izan. Iri bat zegoan, gure gazte denboran, an beyan ibar ondoan, gaix-

Illuntze batez, gure loi ta lastozko txabolan, emaztearekin izketan nengoan. Oroitzapenak ugari etortzen zitzaizkigun gogora; berrogei urte aietan, biotz uda berri batean bizitu izan ginan. Beartsu izan arren ifiori laguntzarik ez genuela eskatu ta ifiori eskerrik zor ez genion. Besteak bezala zimeltzen eta zaartzen ari ginan, baina naiko zoriona izan genuen. Orrela bakean geundela, norbaitek atea jo zuen. Agur esanda bakeari itxo egin gabe atea irikitzea erabaki zan: beti eta laister lagundu bear bait zayo, gauak artuta kanpoan dabillan arrotzari. Bauzis, nere anderea, atea zuk iriki zenuen. Bi gizon zeuden kanpotik, ate ondoan zutik. Nere maite onek esan zien.

“Bide luze batez, nekatuak ikusten zaituztet, sar zaitezte ta eserri. Daukagun apurra zuen zerbitzuko da.”

“Mixerian zaudezte —zion arrotzetan zarrenak— jainkoeri otoitzik ez aal dezute egiten?”

“Urrezko jainkoak, gizonen zabarkeria ikusiz, gortu dire” erantzun zuen nere emazteak. Bauzis’i esan nion pertz bat urez bete eta suaren gainean ipini zezan. Ura bero izan zenean Bauzis asi zen arrotzen oinak bideko zikinaz garbitzen eta ni artean emengo berriez eta kondaira zaarrez erantzuten. Main gainean gure etxeko oyal txuri bakarra ipini genuen; gainean ezarri, gazta, ardoa esnea eta eskaintzen aal genituen gure azken sagarrak. Arrotzak mainean jarri ziren eta jaten asi. Arrituta egon nintzan gauza batez: edaten zuten bezala basoak bete egiten zitzaizkien. Begira nengoan, baten itxura ederrari. Bauzis-ek ere bai ateman zion olako gizon aaltsu bat zala. Arrotzaren betile beltzeri begira, Bauzisi esan nion, Jupiter zela gure arrotz eder ori. Belaunikotz jarri ginen eta esan genuen gure apurra barkatzeko. Bauzis jaiki zen eta korrika kanpora atera: olibatzean eper bat ikusi zuela; eperraren ondotik egin zituen urratsak! Baina eperra igesi gure etxean sartu zan eta Jainkoaren oin artean idoro aterbe. Jupiter-ek orduan eperra eskuan artuik, kanpora lagatu zuen esanaz:

“Oa emendik urrun ekaitza etorri gabe” “Ekaitza, Jauna?” galdetu nion.

“Bai, zatozte gurekin zaar maiteak. Dakizuten bezala Jupiter naiz, nere lagun Merkuri onekin, Olinpatik jaitxia naiz, erri ontako jende gaixtoak zigortzeko. Etxe aberatsetan jo dugu, beartsuetan ere, zuetzaz kanpo inork ez digu aterik iriki, gutiago ostatu eskaini.

“Merkuri dei etzak odehyak, eta igo gaitezen danok mendi orren kaskora; ikusgarria ederrago dateke ta zuek adiskide maite zaarrak aterbean zirezteke.

Ordunkotz ez ginan gazte eta aski nekez, makilletan arrimuz jgotzen asi ginan. Bi Jainkoak lagun, odeyetatik goiti mendian gora igo ginen. Mendi kaskora eldu bezala, gure oinen azpian Jupiterren aginduz asi zen sekulako ekaitza: trumoi dunbotsak asi ziren aurretik, iletaren dei legean. Odehyak lertu ziren, tximistak sutan zerutik eta lur barrendik irteten ziren; euria jaitx aalako ixola andian arri ta elurrez nastua erortzen ziren. Azkenenan ezin ezagutu non ura non airea ta non lurra asten zan, ain ziran danak nasturik, eta etxeak abereak ta jende maradikatuak loyarekin nasturik itsaso oldartura zoatzin.

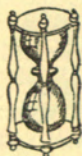
Gure txabolara itzuli ginenean zutik zegoen, baina aldamenean here marmolezko pilare txuri, paret gorri ta nabarrekin, ikusten dezuten begi lilluragarriko tenplu au agertu zitzaigun. Tellatuan orain ikusten duzuten urre distirakorrezko au zen. Pareta guzietan eta tellatuaren ego azpian zurezko ta arrizko idurietan kondatzen dizugun ipuin au eskultuta dago.

Tenplua lendaizikotz ikustean eta luzaroan begira geundela, Jupiter agertu zitzaigun eta galdetu zer gura genuen, zer naiarik genuen egin. Guk bereala aren tenpluan apez izatea eta tenplu barrenean sua

pizturik edukitzea. Baina zorion ori aski andi izan arren, geyago eskatu genuen: ots, bataren edo bestearen nigarrek, eriotz orduan, tenplua alborota ez zezaten, batean biak iltzeko zoriona. Orain zai gaude egunero, Jupiter-ek agindua itzemana gerta dadin.

Philemon-ek erromerizalei bere kondaira bururatu zien. Otoitzak ezpainetan, Bauzis-i begira zan eta Bauzis ari. Bauzis-ek bapatean bere besoak senarrari buruz edatu zituen. Bi Jupiter-ren apaiz zarrak zuaitz biurtzen dira. Bauzis-en tilo-ondo adarrak, Philemon-en aritz adarrekin naasten dira, jende arritu guzien artean. Urte askotan erakutsi aal izan dira Grezian, Jupiter-en tenplu ondoan bi zuaitzak elgarri esegirik.

D. PEILLEN.

SEVILLA'tik

EGAN aldizkariaren Zuzendari jauna:

Itz bi eskatzen dizkidazu, Sevilla'n darabizkigun mixio-lanei buruz. Orra txintxo asko idatzi, EGAN-zaleak beren otoitzez lagundu dezaiguten.

Orain amasei urte, 1943'ko azaroan, Pedro Kardenal Segura gure Aita On izandakoak (g.b.) amets polit bat agertu zun, urte artako Eliz-Batzar edo Sinodoan: bere Goterkian Apaiz Mixiolari batzuk laguntzalle izatea nai zukeala.

Eta amets ori, andik bost bat urtera, egi biurtu zitzaion. 1951'ko urrillan, Kardenalak berak Otoitz-Egun batzuk zuzendu zizkigun, San Juan de Aznalfarache'ko Otoitz-Etxe txit ederrean, bere aurreneko lau apaiz mixiolarioi.

Eta Artzai sendo, jakintsu, biozti, langille, Jainko-zale aren ondoan egin genitun lenbiziko mixio-lanak. Ezin aztuzko urteak...!

Orduko Sevilla-Goterkiak (Archi-diocesis'ak) bi probintzi t'erdizitun: Sevilla eta Huelva osorik, eta Cadiz'koa erdi bat. Lurralde zabal ayetan egiñak gaituzu amaika ibillialdi eder, anima billa, mixioak emanez!

Lauok batean bizi giñan, Huelva'ko Valverde del Camino erri apañean, Kardenalak antolatutako Mixiolari Etxe zarrean. Geroztik, Huelva'ko probintzia Goterki berri egin zanean, Sevilla'ra etorri eta orain gauden Umbrete erriko Apaiz Mixiolarien Etxera bildu giñan. Sevilla'tik amalau kilometro bide.

Oraingo Sevilla'ko Arzobispo, José María Bueno Monreal Gontzai Jauna, eta Huelva'ko Pedro Cantero Cuadrado Obispo-Gontzai Jauna, biak, zein baño zein, esku-zabalik erreztazun ematen ari zaizkigu. Errroma'tiko mesede bat ere zor diegu pozaren pozez. Jainkoak ordain dezayela.

Apaiz billera ontako mixiolariak bi eratako gaituzu: Aldi luzerako —urte bete, bi, amar...— etxe berean bizi geranak; eta mixio bat edo beste emanda atzera itzuli diran errietako apaizak, eta ifioiz edo, prailleak. Aurreneko sallean amaika —dozena eskas— izan gera. Bigarrenean, eun'tik gora lagun. Eta denon artean, zortzi urte oyetan 456 mixio eman ditugu: Ejerzizio Itxiak (Otoitz-Etxe barrenean) 187; Irikiak (Parroki Elizan) 74; eta bestelako Erretiro edo Otoitz-Egunak 228.

Oyetzaz gañera, etxetik Ameriketara joan zaizkigun lau mixiolarien lanak bateratu bear genituzke, guztion lanen kontu garbi izateko.

Datorren illean asten gaituzu Andaluzian, beste amar illabetean erriz erri mixioak ematen. Ea EGAN-zale zintzoak otoitzez laguntzen diguten. Eskerrik asko.

Dagonillak 27.

LUIS EGIA REZOLA. Apaiza.

VALENCIA'tik

BAI, BAÑAN EZ.—Ezagutzen ditugu zuk eta nik, irakurle, euskaldun batzuk iñor baño euskaldunagoak diranak. Ain maitea dute euskera ta ainbeste saiatzan dira bere alde, edozein egiteari akatsen bat arkituko diote.

Batzuetan garbiegia edo laboratorikoa oi da; bestetan, arrunta ta erderakadaz betetakoa. Berak daukate “euskeraren neurri jatorra”, bañan ez darabilte neurri ori iñoiz, eta euskera bera ere doi-doi baizik. Eztizute euskal literatura txapelketarako errenkada soil bat egingo, ezta azalduko ere bertso txar batekin euskal altxor pilloa zerbaitetan ugaritzeko: ez iñolaz. Bañan euskera maite? Ori, bai! Txit maitea dute! Beraz... Bañan lagundu, eztute ezertan lagunduko, ezta liburu ezta azalduko ere bertso txar batekin euskal altxor pilloa zerbaitetan gin ezkeroz. Gañera, gaxoari bere malla ere ipiñia diote: baserrian ikullu bazterra edo...

Itzegin ezkeroz, ortik aurrerakoak, goi-malletan gure izkuntza igo bear izateak eta abar, txoro batzuen zimak omen dituzu. Bereziki euskaldun txoro batzuenak, beste errietakoek gaztelerarentzat bakarrik omen dituzte doai auek... Bañan beste errietakoek ere txit maite dute bere izkuntza. Ta euskaldun “jator” auek auxe ikusi dezaten, on izango auzoan zer dagiten ikustea. Ea, bada...

LO RAT PENAT'EN 1960 LITERATURA TXAPELKETA. Arranea! Eztituzu makalak jaun auek! Argitu dezagun, lenengo, elkarte onek Valenci'ko erreinoan, Euskalerrian Euskalzaindia'k dun itzala ta ospea ba-dizula. Ta goi-malla baduten edo ez ikusteko, ikusi besterik ez dago zer-nolako norgeiagoka eratu dizuten, ta nortzuen laguntzaz eta diruz azaltzen diran. Ara, bada, motx-zurrin azaldu luzeegi izango litzakena.

Sail bitan banatzen dituzte: “Mediterráneo, 1959-XI-12) “Premios Ordinarios” eta “Premios Extraordinarios”. Lenengoan bederatzi gai beste ainbeste sarirekin, valenciera utsean bearko dute izan. Biga-

renean, amasei sari ta gai. Sail ontan gazteleraz eta valencieraz idatzi leike. Beraz zuzendarien artean euskaltzale zimatsuak egon ezarren, idazle arteko norgeiagoka ezezik bi izkuntzen norgeiagoka era ba-du.

Ta zeintzuk ote dira, bada, sari-gaiak eta diruak jarri dituztenak? Ez edozein. Ara sinisgogorak eta bestekoak: Arzobispo jauna. Valencia ta Castellon'go Diputazioak. Castellón, Carcagente, Orihuela ta Sagunto'ko ayuntamientoak. Valencia ta Alicante'ko Caja de Ahorros. Valenci'ko Polizien burua, ta abar ta abar.

Gaiak ere ugariak dituzu: Sinismen gaiak, ahorroa goratzeko aur-ipuiak, olerkiak, antzerkiak, lurgintza, itxasgintza, ipuiak ta beste zenbait.

IZKUNTZ - IKASLEAK. — Edozein izkera goi-mallara igotzeko ikasi egin bear. Lo Rat Penat'ek berak aurtengo ikastaro saiaketara dei egiña da ("Mediterráneo", 1959-X-22). Itzez eta eskutitzez edo korrespondentziz izango dira, aur, emakume ta gizonezkoentzat. Urtetik urtera berotasun gaiago nabari omen da. Ta, gañera, deiak dio: "Al final del curso se conceden diplomas y premios a los alumnos que los han merecido, así como títulos de Profesor de Lengua Valenciana a los que cursan todos los ejercicios con nota de Notable."

Ortik atera, beste errietan ere eztaukatela bere izkuntza nolanai bazter batean utzi ta iltzeko, ez orixe. Ta ausnarrean jarriko ba-giña auxe dakusgu: Onela igo bide dirala beste izkuntzen malletara.

IL - TXARTELAK.—Len aitaturiko oieri esango ba-genio il-txartelak edo eskelak euskeraz ere egin bear lirakela auxe esango liguteke: "Utzi zaiozue pakean ildakoei eta bere aidei zuen euskera orrekin, danetan sartu gabe. Zuek, betikoak..."

Gu, betikoak... bañan auzokoak ere sartzen dira bideotan. Bestela, ikus: "† En Gaietà Huguet Segarra. Ex-deixeble de l'Institut Agronómico Nacional de Paris. Ha mort en el dia d'ahir, habent rebut els Sants Sagraments, en la seua ciutat natal Castelló de la Plana. Els qui ploreu: els... Castelló, 12 de Novembre de 1959."

Valencieraz it-txartela egiten ba-da, zargatik ez egin euskeraz? Ta gauzotan nekazariak bakarrik ez dirala sartzen garbi erakusten du il-txartel orrek. Bai, euskeraz ere egin leizke. Euskalerriko izparingi zuzendariak artuko lizueke dirua euskeraz itzegiñez ordaintzera joango ba-zifiate. Ta zeruko atezaiak ez lizueke muxin egingo, gogoa garbi, euskeraz otsegingo ba-zeniotte bere ate zabal-ederrean. Baita, euskeraz ere sar diteke zerura...

TA, ETXALDEAN... ZER?—Aurreko lerroak irakurri baldin badituzu ez da arritzeko izango zure baitan galdera ori egitea. Neronek ere egin diot sarri. Eta erantzuna izan dezadan etxaldera jo det, edozer aitzaki arturik.

Ikus-ikusi ditut Donosti'ko aurtengo estropadak, eta kaiako nas-

pillean sartu. Lezo'n, ene emaztearen urixka paketsuan, Uztapide ta Mitxelena bertsolarien ateraldiakin goza. Ta Tolosa'ko "Gorriti Antzokian" Gaztelu'ko antzeslariak emandako "Garbiñe" ikusita poz-zirraratu. Txit nere kutuna izan da Gaztelu nere jolasaldi ta euskaltzale ibilleretan. Au aldaketa. Orain goitik datozkigu kaletarrei erakustera. Nola erakutsi ordea? Txit ederki egin zuten bere lana ta ongi txalotuak izan ziran, leporaño bete izan zuten bi saioalditan. Ikusten da gizon baten eskua. Gizon, soilki esan det, ta naiko izen ba-da euskaldunentzat.

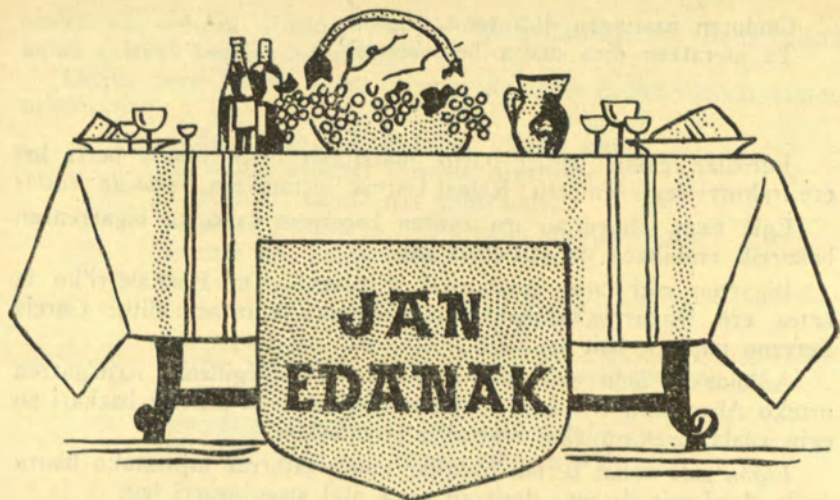
Eta ene errikide ta adiskideok? Ez ote zerate zerbait esnatuko lotsaren eztenkada nabaituta benik? Ez esan zeletasunik ez dagola bazterretan, aitaruriko ta ene kolkoan gordetako bestetan ikusi bai-det oraindik ba-dagola. Gizon baten eskua bear, orixe.

Antzerki auxe ikusi ta etzuan egunak argitu uzten nuanean nere jaioterria itxaropen argiaren txirripaz. Liburu asko ta erri xearentzat ezer etzala egiten, esan zidan ene ezagun batek. Emendik diot, zerbait zerbait egiten dala era guzietara. Askoz geiago egin leikela ezin uka. Maxiatzallle ta "euskeraren neurri jatorra" dutenentzat ere ba-dago toki gose-egarriz azia itxoiten dagon euskal alorrean.

ESTANISLAO URRUZOLA.

Burriana'n 1959 Azaroa.

Pierre Lafitte jaunak bidalita —milla esker!—, jan edan gaiaz idatzitako liburutxo berri bat jaso degu oraindik orain: *Cuisine Basque et Béarnaise*.

Aurten Biarritz'en Michel Barberousse'k argitara emana da, ta eun ta bost-bat jaki-prestaera dakarzki.

Gaiñerakoz, oso ongi aurkeztutako liburutxoa da, ta barrunbez ere txit ernagarria.

Jaki-prestaera geienak Euskalerrri'koak dira. Ta jatorrak gañiera: *Ttoro du Socoa, Potage basque, Piperade basquaise, Anchoaide euskarienne au jambon de Bayonne, Chipirons à la Guipuzcoane, Bakalao a la Biscaïna, Matelotte d'anguille de la Bidassoa, Tournedos de Cambo, Gâteau basque d'Itxassou* ta abar.

Bearno'koen artean merezi dute aipamen berezi bat iru auek: *Sauce béarnaise, Ramiers a la béarnaise* ta *Garbure béarnaise*.

Ona emen Euskalerrri'ko bat: *Moules basquaises*. Lapurdi'n oso ezaguna da, baña ez ainsteste Gipuzkoa'n ta Bizkaia'n. Emen ia orain arte ez baitziran muskuluak aintzakotzat ere artzen...

Tomate batzuei kentzen zaie azala ta ebakitzen dira zatitan. Gero zartagi batean maneitzen dira koipetan ordu-laurden batez gutxi-gora-beera. Aldeaurrez bota bear zaizka koipeari piper-auts eta gatz piska bat. Baita ogi gogor-apur batzuek ere.

Bitartean muskuluak egosten dira ardo zuri ta usanbelarrekin.

Ondoren nastutzen dira tomatearekin.
Ta ateratzen dira maira bero-berotik.

* * *

Jan-edan gaiari berari buruz idatzitako beste liburu berri bat ere irakurri degu oraintsu: Rafael García Serrano'ren *Feria de Restos*

Egia esan, liburu au iru zatitan bereistua dago, ta bigarrenean bakarrik erabiltzen da jan-edan gaia.

Bigarren zati onen izenburuak *Figón* dio, ta Euskalerra'ko ta batez ere Napparroa'ko jan-edan kontuak ikututzen ditu. García Serrano naparra bait-da.

Adibidez, *Figón* zati onen atal batean dio egilleak, 1936'garren urteko Abendua'n Donostia'ko jatetxe batean bost pezetaz bazkari au egin zuala: zizka-mizka, otarraifia ta ollaskoa.

Figón zati ontan bertan badakar unore jatorrez tajututako liburu onek *Academia de mus* deritzan beste atal atsegingarri bat.

Ona beraren errenkada batzuek:

“El mus es un juego de *tripaundis* satisfechos, un ejercicio de atletas que no corren los cien metros, pero que han templado sus músculos en las danzas rituales... Al mus le sobran el sol y el azulejo de las tascas madrileñas. Necesita los verdes paisajes del Norte, la niebla del Norte, la nieve del Norte dando humanidad al horizonte. Las hermosas nubes bajas y grises asomadas a la ventana. El fuego de la gran cocina, la plata olorosa de las sardinas y el lejado rumor del mar que sedimenta su bravura hasta hacerse un mínimo arrullo de gato mansurrón... Hay que ser un poco versolari, bastante comilón, muy risueño, muy tenaz, algo diestro en el trinquete y tener una nariz de águila bajo la boina amplia, para soportar la batalla del mus sin perder los estribos y con una cortesía multiseular que para sí quisieran los diplomáticos... El buen jugador de mus hace alardes de diplomacia cazurra, es un olímpico del engaño sutil y divertido; todo un tratado de política, de buena política, podría escribirse alrededor del mus, que es tener y no tener y hacer que se tiene, tirar y aflojar, amenazar cautamente, y todo con la sonrisa en los labios...”

* * *

Joan dan Azaroa'n il da Galicia'n ango izen aundiko olerkari bat: Ramón Cabanillas.

Gazte-gaztetandikan kantatu zuan era guzietara bere erria bertso ederrez. Orobat, bere lureko gauza berezi guziak: itsasoa, mendiak, ibaiak, kaiak —batez ere, bere jaioterri Cambados'koa—, oiturak,

neskatxak —Rosa, Rosiña, Pastora, Mari-Estrela...—. Baita, poeta aundi geienak bezala, ardoa ere.

Onatx bere *Diante d'unha cunca de viño Espadeiro* olerkiaren azken zatia:

¡Espadeiro! ¡Espadeiro! ¡Ledo viño
das noites mozas! Craridá d'estrelas...
O aturuxo zoando nas quebradas...
Mozos... Pandeiros... Un amor que empeza...
Arumes das carqueixas e do trebo...
De man en man, a bota carreteira...
Unha cantiga ó pé d'unha ventana...
¡Detrás dos vidros, Ela!
¡Ou, espadeiro amante! ¡Ou, roxo e quente
sangre do corazón da nosa terra!
¡Encende os corazóns dos apoucados!
¡¡ Prende lume nas almas, viño celta!!

* * *

Bilbo'n jatetxe berri bat idiki da. Baña ez nolanaikoa: *txinoa*.

Antziñatik ospe aundia du lurbira guzian Txina'ko sukaldeak. Ta, egungo egunean, ospe ori gora dijoa, dirudienez.

Lengo illean Madrid'en Giovanela (Joan Markson) pintatzalle iparamerikatarrak bere lanen erakusketa idiki zuanean, jendearen artean California'ko goxotegi txinatar batetik aidez ekarritako *Of Good Fortune* deritzaien opiltxoak banatu ziran.

Julio Camba'k —ta *La Casa de Lúculo*'ren egilleak gai ontaz zer-bait badaki noski— dio: "La cocina china resulta inadmisibile para los occidentales y, sin embargo, es la más sabia, la más exquisita y la más civilizada del mundo."

Guk bein Burdeos'en dastatu genduan *enada-kabia* deritzan Txina'ko jakiarekin gertutako zuku bat, baña egia esan, gure ausapai arruntak etzuan onartu. Gañera, libera-mordo ederra ordaindu bear izan genduan...

Dana dala, Bilbo'ko tripazai dirudunak —donostiarrok diru kon-tuetan apalagoak gera— jan lezazke noski emendik aurrera nai dute-nean enada-kabiak, marrazo-egatsak, alokak, arroza txiritxoekin Can-ton'go erara, *tchap-tchui* ta abar, baña alaere ez degu uste Txina'ko janari auek baztertuko dituztenikan, zearo beintzat, Bilbo'n, bakallau, txipiroi, txixardin, *Villagodio* ta beste bertako jaki jatorrak.

Oker ote gaude bada?

* * *

Ez da inoiz ere mundu ontan gauza atsegingarriagorik, jatetxe batean sartu, bazkari on bat egin ta, kontua eskatutakoan, dana ordaindua dagoala serbitzariaren aotik entzutea baño.

Au gertatu zitzaigun Eibar'en, bertako azkeneko euskal-jaietako egun batean.

Milla esker, San Martín ta *konpañiya*.

* * *

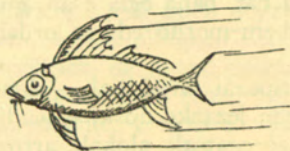
Orain denbora asko ez dala adiskide tripazai batek esan zigun: —*Aviso a los navegantes*: len merke-samar ta ongi bazkaldu nai genduanean, apaizak non jaten zuten somatu bear izaten zan, baña egungo egunean, ortarako, gauzarik egokiena da *kamiopak* eguardiko garaian non biltzen diran jakitea, inguruan egongo da ziur asko erriko jatetxerik onena-ta.

Oraindik orain egin degu ibillialditxo bat Madrid-aldera, ta, bai aruntzean bai onuntzean, adiskide tripazaiaren esana gogoan eduki degu. Ta, egia esan, jan-kontuetan beñepein txit ongi ibilli gera.

* * *

Ahoa debilano sabela botz (*Atsotitzak* edo *refrauak*, Oihenart).

A. A.

Naas Maas

NAFARROAN euskeraren alde.—Aurten *Prinzipe de Viana*-ko Euskalzaleek asitako lana segitu dute, euskaraz dakiten aurreen arteko sariak banatzen.

Lau errixketan egin dituzte euskal jaiak, banaketa horiek ospatzeko; *Etxaleku*-n, *Luzaide*-n, *Ausa*-n, eta *Betelu*-n.

IMOTZ-Etxaleku-n maiatzean egin besta, ederra izan zen. Mezeretan, biotz dirdira batekin, entzun genuen erri guztia kantari, jaundone Mikel Aralarr-ekoari oi diran koplak zaarrak, egun hartan suertatu ta bisitaz Aingerua han egoki.

“*Gorde, gorde Euskalherria*” oiu ozen aiek biotz erdiraiño eltzen ziran. Ondotik, Lasarte jaun gaztea mintzatu zen mikrofonotik besta gidari bezala, irri eta farra atera araziz beren ateraldi bixiekin.

Gero mintzatu ziren, agur eginez Aldundegikoeri eta herritar euskalzaleeri, Arrue eta Irigaray jaunak. Sariak banatu zabezten auraskoeri, eta Uztapide ta Mitxelena bersolariak aritu ziren deneen atsegiñean. Azkenik philarmonika eta dantza gazteendako.

Luzaide-n (Valcarlos) egun osoko besta egin zuten; goizean itzaldia eginez plazan Ulzurrun Iruñeko apezak. *Iantza-iausiak* (Zibero-koen idurikoak) erriko gazteek atera zuten. Xalbador (beste aldekoa) eta Mitxelena bersolariak ederki aritu ziren. Komedia pollit bat erriko gaztetxoek eman zuten. Bertako apezek zorionak artze dituzte.

Eta bereziak gaiñera, atera arazi duten paretako euskal Almanaka ederrarengatik; euskaraz bakarra emen gaiñdi, nik uste. LUZAIDE euskal orria-ren azken numeroa ere irakurri dugu betiko atsegiñakin.

ULZAMA-Auzan, atsalde batez izan zuten aur euskaldunen besta, Lasarte eta Michelena bersolariak, denen atsegiñerako arituz, Mutu-berria bertako irugarren batekin.

Betelun dembora illuna izanagatik jende aundia bildu zen eta kam-poko bersolariez gañfiera, Oreja deitua, Errazkingo bat, ere aritu zen franko polliki. Iruñeko dantzariak erakutsi zituzten been euskal dan-tzak; bainan Betelun zenezkeroztik zergatik bertakoek ez atera beren erriko *Ingurutxo* dantza ederra? Edo beti arituko ote gara folklore gisa?

Datorren urterako prestatu nai dute Prinzipe de Vianakoek, Nafarroako bersolari saio batzu eta txapelketa ere. Erna hor anartean, eia zuetarik on bat itzalpetik plazara agertzen den!

UMEEN-DEIA.—Iruñen egiten duten orri polit hori artzen dugu eta Murieta aita burutsu eta agurgarri horri zorionak; aurreen artean zabalduz, kartatxoak bereei egin araziz; eta euskara erritar batean gañfiera, ezta auntzaren gauerdiko ametsa; baino aurrak utz berez-berere, aundi-ma undieri sudurrak sartzen utzi gabe.

AUSIAS MARCH

Catalan mintzairaren olerkari goreneteko izan den hau *Beniarjó-GANDIA*-n sortua 1397 urtean (valenziatarra beraz); bertan hil zen duela 500 urte.

Karia hortara urteurrena ospatu dute bilkura eta bestakin, bai Gandian bai beste tokietan. CANTICS D'AMOR liburuaren egille famatua gizon barrenkoa izan zen, eta bere olerkiak beltzak eta min-beratuak agertzen zaizkigu, ederrak izan arren.

Orain Gandian eginikako olerkari txapelketan, leeneko saria. *Oliver* batek irabazi du, VACANCES PAGADES bere obrarengatik. Gure Nafarroako prinzi-
pe de Viana doakabe haren adiskide andia izan zela Ausias March, aipatzea merezi du.

* * *

Henri GAVEL

Angelun hil da adin handian, euskalzaiña eta euskalari jakituna izan zen gure adiskide maitagarria. RIEV. delako aldizkarian lankide jarraikia, gaztelera izkuntzaren eta *gaskoina*-ren espezialista burutsuak lan sakon eta ederrak argitaratu zituen, euskara-rekilakoen gañfetik.

Phonétique basque delakoa, RIEV aldizkarian argitaratua, oiñarri bat da, gure ikasgaietan. Gizon fifi eta prestua zen, izpiritu zorrotze-koa, eta kristauki hil da, bizitu zen bezela. Bere andere alargunari (Ziberotarra da) gure doluminik bizenak.

* * *

A. Joakin Bedoña-Loramendiri gorazarrea

Loramendi izengoitiarekin olerki hunkigarriak idatzi zituen kapu-saidun pralle zenari gorazarre bat egin zitzaion Bedoña bere herrixkan. Euskal idazlarien artean txapelketa bat eratua izan zen, itzneurtuz eta lazoan; 60 lan baiño geiago agertu ziren.

Poesian leeneko saria *G. Arestik* irabazi zuen bere "Maldan behera" olerkiarengatik; bigarrena A. Gandiaga-ri "Lelo xamurrak" delakoarengatik, eta beste bi, *A. Iraizoz* Erromakoari eta *Bordari-Artola* jaunari.

Itz lazoan, Leeneko saria Luis *Jauregui* jaunari, eta bigarrena A. Ygurre-koari. Teatro lanetan, leen saria *E. Erquiaga* jaunari (bi milla ta bosteum pezetetakoa) bere "Kampaien atsekabez" obrarengatik; bigarrena, J. A. Arcocha, Ondarrutarrari.

Bedoñan izan zen sari oken banatzea, jende oste andi baten aurrean. Gero poetaren oroitzapenez bere sortetxean arri bat azaldu zen.

Ondotik aurren artean sariak banatu ziren. Olerkiak irakurri, eta Basarri eta Lizaso bersolariak, aritu ziran; azkenik denek ao batez "Gernikako" kantatu zuten.

* * *

Baiona-biltzarreak. Euskaltzaindiko batzarreak

Iraillean, Baionako "Musée basque" delako aretoan Irakasle eta euskalzale aunitz bildu ziren iru egunez, *Eskola eta euskara* gaiaren inguruan mintzatzeko. Itzaldiak euskaraz eta frantzesez izan ziran. Beste askoren artean Lafitte jauna Euskal Literaturaz mintzatu zen, eta gure Iankide Irigaray jauna, Euskara izkiriatuaren batasunaz.

Erresumako (Frantziako ots) Inspektorek eta kristau Eskoletakoek ere partu artu zuten biltzar horietan, bakeak eginez; eta leen aldikotz erabaki dute, bi motakoetan berdin euskara sar-araztea, astean zen-beit orduz, zorioneko Lege batez baliatuz.

Liburuxka ttipi errez bat osatu dute bitzuen artean, frantzesez, euskarako irakurgai laburrekin, eta alde guztietarik oroitzapenezko egun bat izan da. Laikoak eta kristauak adostu dira denetan, eta

Apezpikuaren eta Inspekturen manuz IKAS liburuxka sar arazi dute, norberei datxikoten Eskoletan.

Egundaiño egin ez den urratsa abiatu dute gure anaiek, bainan ez buruauste eta nekerik gabe. Ezen halako urrats baten emateko, den zozoenak pensatzen aal duen bezala, zuhurtzia eta jendetasun aundienekin jokatu bear izan dute. Erakaspen ona denentzat.

Zorionak buru egin duten deneri, eta bereziki gure adiskide Lafitte jaunari. Agian ez dute geroan trabarik izanen, eta aunitz urtez eta besoz beso, batzuk eta besteek segituko.

Iru egun orietako azkeneko atsaldean MUSÉE BASQUE areto berean, Euskaltzaindikoak batzartu ziren, Eppherre jaunaren Akademian sartzea ospatzeko. Itzaldi luze eta gozo batean Aita Lhande-ren bizitza kondatu zuen, Ziberoko *üxkara* xoragarri batean.

Zerbitzari euskaltzainak erantzun zion berak oi duen gatzakin. Azkenik Arrue gure lankideak oiukatu zituen ele sustagarri batzu, eta kampionatu baiño leen, denek xutik *Gernikakoa* kantatu zuten.

Azaroaren 27-an Donostian bildu zen berriz Euskaltzaindia, beste aldeko Dassance, Lafitte eta Eppherre jaunekin batean. Garrantzi andiko gaiak erabili zituzten batzarrean; eta ondotik *Urquijo-Mintegi*-koek Donosti zarreko jantoki batera eramán zituzten, beren lankideak.

* * *

Eibar-ko euskal biltzarreak

Euskaltzaindiak antolaturik zelebratu dira Eibarren, MOGEL idazlari andiaren omenez, itzaldi batzu bi egunez. MOGEL eibartar idazlari on baiño ezagun gabeko solasaldi aipagarrienen artean, Lafitte jaunarena; bere eskualdetako Eskoletan euskarak egin berri duen urratsa gaia artuz.

Beste egunetan besteen artean, Sanmartin eta Zubiaurre eibartarrak mintzatu ziran, Arruza, Arrue, Lojendio, Irigaray. Azken hunek Mogel eta Literatur-izkera gaiaz itz egin zuen. Eta numero huntan badakuskezu itzaldiaren laburpen bat.

Euskaltzaindiaren biltzarren oken kariatara, Club Deportivo delakoak antolatu ditu ikuskizun eta jostagarri batzu, Sanmartin eta Irigoyen jaunen laguntzarekin.

Leenik, Teatroko ikusgarriak, Elgibarko talde batek emanik, oso lerdengi, "Aitona eta billoba", A. Barriolaren komedia; Olaetaren *ballet* ederrak; eta Robles aurrideak kantari.

Teatroan ere, umore andiko Paulino Larrañaga eibartarrak, gatz eta piper, Eibarko euskara ezinago bixi eta gustagarrian, berebiziko itzaldia bota zuen.

Eibar-ko aurren artean euskara-etsaminak egin ziran eta 100 baiño geiago presentatu, bi edo iru elizagizon eta Apezpiku agurgarri bat ere, maieko zirela. Sariak banatu zabezten irabazdunei.

Ondar egunean, Gipuzkoako bersolari txapelketaren azkena zelebratu zen Plazan, elemeniaka etorritako jende oste aundi baten aurrean, ikaragarriko otz bat izan arren. Maiburukoen artean Eizagirre alduna ikusi genuen, buruzagiaren izenean etorria.

Txapeldun, Uztapide ezaguna atera zen, ondotik zarreikola Michelena; eta gero Lasarte, Zepai, Lizaso, Agirre eta Garmendia. Aldundegiaren izenean Eizagirre jaunak eman zion Uztapideri makkilla bat.

Leenagoko saio batean, Aginagan egina, Agirre hori atera zen txapeldun; eta Villafrankan egindako bilkuran berriz, Garmendia Berrobikoa.

* * *

Bizkaiko Bersolari txapelketak

Joan den udan Bizkaian bersolari saiaketa batzuk egin dira han emenka, baiñan 5 izan dira nagusienak, *Urkiolan*, *Mungian*, *Bermeon*, *Markiñan* eta *Ondarrun*. Hor nagusi atera diranak bildu dira azkeneko Bilbon, igazko Balentin Enbeita-kin batera; eta Bilbon hau berriz txapeldun atera, irabazirik edalontzia eta iru milla pezeta.

Bigarren txapeldun Azpillaga Ondarrukoa. Saiaketa aundi hoken antolatzailea Irigoyen izan da.

* * *

Euskal Astea Donostian

Urteoro bezala, Irailleko aste hortan itzaldiak egin dira euskaraz. Gure mintzaira dakiten aurren arteko sari-banaketa bat, eta kampoko-entzat jostagarri batzu. Michelena jaunak itzegin zuen Toponimia eta Etimologiaz eta A. Villasante euskal autore zaarrez, mintzatu zen.

Erriko Etxe zaarre-ko areto eder batean bildu ziren atsalde batez 100 baiño geiago aur, beren ama edo Irakasleekin, eta Urquijo-Mintegiko buruzagiak, aipatu Irakasle birekin, maiburuko zeudela, pasatu zituzten irakurtze eta iztu zabezten; ezpaizen lan errexu.

Uda hortako egun batez Motrikun egin dute berdin, euskaraz dakiten aurren arteko sari-banaketa bat.

* * *

URQUIJO-Mintegi-ko Ikastaroak eta Solasaldiak

Beti bezala segitzen dute Aldundegiko Liburutegian, eta haren Aretoan, euskara-erakaspenak, Bidegain andereñoaren gain batzu, eta besteak Alvarez jaunaren gain.

Illabete oro ematen oi diran solasaldiak ere eman dira bakar bat edo besteak utseginez. Uda horren aurreko bat Garmendia-Zeleta gure adiskidearen gain egon zan, Xempelar errenteriarra-ren zertzelada polit batzu emanez, eta bersolariaren zortziko ezagun batzu aipatuz.

Eskuzarta aunitz bildu zuen.

Urte berriko Ilbeltzaren 4-garrenean Mintegian itzaldi bat emateko dago Odon APRAIZ Irakasle jauna.

* * *

TXOMIN AGIRRE nobela-saria Erkiaga jaunarentzat

Izen horrekin Euskaltzaindiak eraiki nobela-txapelketan, Bilbon bizi den Erquiaga Eusebio jaunak irabazi du, 1958 garren urteko leen saria; bere ARANIBAR ZALDUNA deitutako obra ederrarengatik.

Ezin saria partituz, eta sari bat bakarra izanik, Euskaltzaindiak izendatutako maiburu-koek aurtengo maiatzaren 27-an erabaki zuten beste bi obreen aipamen bereziak egitea; PERU LEARTZAKO eta ITHURRALDEA izena dutenak.

Aurten ere beste sari bat irabazi du Erquiaga jaunak, Bedoñako Loramendi-ren gorazarreko txapelketan, aixtian esan dugun bezala. Zortzi bat sari eta aipamen bereziak irabaziak ditu gutienik gure ankide maiteak, Euskal literatur-soroan.

Gure goresmen bizienak.

* * *

Bera-ko Aita Erroman

Iyeki edo numero hau moldiztegian delarik, jakiten dugu biotzmin andienakin, Ondarribian hil dela 80 urteetan, Erroman Dornacu Olaechea (komentuan Aita Erroman). Bera-ko semea, euskalzale sutsua, Filipinetan eta Oceanian bere bizitza guztia iragan duena.

Mintzalari gaitza zen; 15 bat izkuntza baiño geiago ba omen zazkien, eremu aietakoak, eta Lopez-Mendizabalekin batean berak egin zuen ospe aundiko euskera-erdera eta erdera-euskera Iztegia, 40 urte oietan geienik erabili dena.

Iztegi horrek haatik akatz bat badu; usarioan ez dauden hitz bakoitzak, berriak esan nai ditugu, ezaugarri ttipi bat et izatea.

Azken dembora hoketan sorgorra zagon eta bere Amute-ko komentuondoko mendialdera joaten zen maiz, han loreekin eta, kantuz aritzera bere Asis-eko patroï saindua bezala.

Bersotan ere aritu zen, eta olerki aunitz argitaratu zituen gure elez Euskal Esnalean eta beste aldizkarietan. Zeruan izan bedi, biotz aundiko kapusaidun bidasotarra.

* * *

Hiriart-Urruty zenaren urteurrena

Aurten betetzen dira 100 urte izen horren idazlari andia sortu zela Hazparne-n, Joanesederraenea izeneko etxean. 1886 garren urtetik, asieratik, ESKUALDUNA astekariaren leen buruzagia hil arteraiño, berak abia-arazi zuen eta bidatu. Berak idazten zuen asteoro leen lerrotako artikuloa, herriko euskara eder, aberats eta garbi hartan.

Erdipurdika baizik ez dakigunek, auskara ikasteko ez degu gramatika oberik. Bainan orduko EUSKALDUNA-ren numeroak ukan ez in tuztenek, hor dute liburuxka eder bat, P. Lafitte jaunari esker *ZER ETA ZER* izenburuarekin argitara emana, Hiriart-Urruty-ren irakurgai oberenekin.

ITHURRY apezaren Gramatika ospetsu hura argitaratzen lagundu zuen, eta dudazko kasu askotan argitu ere Hiriart-Urruty-k. Beste euskal-gramatika geienak ez bezalakoa atera zen. Herria mintzo den bezala eta autore zaarrek erabilitako euskara-ren gramatika baita. Burutik ateratako berrikeri bat iñon ere sartzeraz ere ausartu gabe.

Hortarako euskaldun utsak, ziren biak sortzetik bata Larresorokoa, eta gure hau Hazparne-Azketa auzotegikoa.

APAT-ETXABARNE.

ADABAKIAK

A. OLABIDE'REN ITUN ZAR ETA BERRIA.—Azken zenbakian EGAN-eko lankide batek itzulpen onezaz esan zuena dela-ta, zenbait erantzun eta iritzi jaso ditugu. Ona aurrenik Ormaetxea jaunak idatzi diguna:

OLABIDE, BAI. *L. Mitxelena iaunari*.—EGAN'en Olabide'rengaz eman duzun iritzia (1-4-1959) aski polita arkitzen dut erabat, edo oro har. Ala ere min pixka bat eman digu Olabidetarrori, iritzi ortan on baiño gaizto dana nabarrentzenago dalako.

“*Euskera experimental*”.—Orren ere bearra ba-daukagu, eta ori gogozago irakurriko du erri ikasiak, gu beste guziok gaitun baiño. Beste zenbait erritan ere ori berori gertatu da, eta gureak ere naiago du ein bateko garbitasuna, oraingo mordoilokeri oriek baiño. Ikus zer esan zion A. Ledochowski'k, iesuita guzien Buru izan zanak, gure A. Olabide'ri: “Euskera Akademikuan ari omen zira; io zazu ortik, ori irakurriko baitute geienik, azkenean, nere erri Polonia'n gertatu dana.

Baiña nork, Olabidetar amorratua ba'da ere, nork goraintziko dio erri xumeari Itun Berria edo Zârra irakur dezan? Euskera ori ez da erri xumearentzat egiña. Eta zein apaizi gogoak emanen dio liburu oriek dauden bezala arratzaldetik (kulpitutik) irakurtea? Ala ere, gure apaizak aunitz baliatu dira, ta baliatuko, Iainkoa lagun, euskerazko Biblia ortaz.

Zuk egozten ditiozun gauza asko etziran aterako orrela, liburugai ori gure eskuetatik igaran ba'liza. Zanaren azkeneko ala-naia betetzen utzi ba'lizaigu, oriek eta beste asko ere etziran agertuko. Emango al zaigu aukera noizbait gauza orietara itzultzeko, eta ez dut oraingoz

luzatu nai zure kizkikeri orieri erantzuten. Baizik ere, bat dut eziñ-utzia, Olabideri ikasien artean kalte aundia egin lezaio-kena. Grekotik artzen idazun idaztune ua, ez da ala Olabide'k irakurri zuna. Ikus Vogels (Düsseldorf, 1920, Io. 8, 39). Ba-dakigu aldakuntza aumitz ba-dirala irakur-bidean, nork nongo iardun eiotik edo *texto*-tik artu. Vogels'enak onela diño: “*ei... ête... epoiêite an*”. Oso bestera da, dakusazunez. *Ei êste* ere ba-dakar Vogels'ek, baiñan oinean, oarkizun edo iritzi iantzigarrietan; ez iardun eioan, eta *an* gabe. Ikusazu zurean, eta batere irizpidean iantzia baldin ba'da, nai ta nai ez eman bear du *ête* eta *an*, oifnean edo iritziaren osagarri.

Beraz, Olabide'ren itzulpena matematikua da, berak egiz egin oi zûn lakoa. Baizik ere, *ba*-peitu zaiola aren ioka-itzari. Makar orri zuk ez diozu auteman. “Abraham'en seme ba'ziñate (ba'ziñaten=*ei ête*), Abraham'ek zekionari ba'zenekiole”. Euskerazko *ba*-onek ere zenbait aldiz griegoazko *an* balio du, geienez *-ke*'rekin berdin baldin ba'da ere (1).

Iskerazale gain-gaiñeko bati.—Nor zaitugu, “Mi Atalaya montañera”ko *eminente filólogo* ori? Zuk ere sartu diozu zeure ziztakoa Olabide'ri. Ez duzu lenbizikoa, nik uste dudana baldin ba'zira.

Alper-alperrik ari zitate. Iragan ogeita sei urte auetan, zuek eta ni baiño geiago irakurri du Olabide erri ikasiak, eta urrengo berrogei ta amarretan areago irakurriko. Erri ikasiari gaizki iduritu zaio Olabide'ren aurka asi nai luken eleta ori. Bai eta Euskalzaindiaren erabakia, *sendi* ta beste asko itzetaz. Marru bizkorra atera du erri orrek, eta oraingoa ikasiko duzute erria zer dan.

Gauzak diran bezala dira, ta ez bear luketen bezala. Gu idazleok gora-bêra, erri ikasia bere bidetik ioanen da. Gaitzerdi. Beste zenbait erritan, *periodistak* eta *novelistak* dira izkuntzan nagusi. Akademiak eta geiago ikasiak ez dute fitsik egitekorik. Ori okerrago da oraino.

Ni, orain arte, erdian nindagon, ustez. L. Mitxelena iaunak ezagutu du. Zenbait mordoilokeri egotzi nai ba'ditit ere, ez da oker ibiliko. Beraz, emendik ara, eskuifietarago ioaiteko asmoetan nago. Erri ikasiak arago bultzatzen ba'nau, ara ioan beariko.

(1) Ebangelioan eta LXX'etan ez ezen, Homer, Demosten eta olako idazle iaturretan ere, *an* ori otezkoaz gaiñera, biribilago aitortzeko ere erabili oi da: *naski*: “Si voluisses sacrificium, dedissem UTIQUE”, *édôka AN* (Ps. L, London-Cambridge, 1921).

“Abraham'en seme ba'ziñate, Abraham'ek egiñak ba-zenegizte (baskuenze elegantez); “Abraham'en semeak ba'ziñate, Abraham'en zeregiñak egiñen zenuzket, naski” (baskuenze popular'ez). Lenengo bi *ba*-orietan, aurrenekoa baldiñezko da; bigarrena, baietz aitortzeko. Bigarren *ba* ori ez diteke kendu euskeraz; gatzelaniz, bai. *Si quisiera, lo traeria*, “nai ba'nu, nekarke” motx gelditzen da euskeraz: “nai ba'nu, ba'nekarke”, si quisiera, “ya” lo traeria, euskal-erderaz. Uts au arki diteke, Olabide'renean ez ezen, euskaldun zâr baten edo besterenean. Garbi ageri da bi *ba* auek bixiko dirala.

Aita Patxi Etxeberria'ri.—Itun Zâr eta Berri oriek ez dira argitara, ez zuk, ez guk, ezago Olabide zanak gogo zuken bezala. Ez da zure erruz; zuk agindua, burua makur, egin bearra ukan duzu. Pozik artuko zenun gu bi O'en laguntza, Lazkau'n adierazi zenidana, eta zuk atera-ala guri kopia bat emango ote zitzaigun ere; baiñan ezer ez. Itun Zârrak, beintzat, etzûn orrela irteterik merezi.

Dakizunez, Oiartzabal'dar Martin iauna ioaiten zizaion noizik bein Toulouse'ra, eta ni ere eraman nindun berekin azkeneko bi txangoetan, gure oarkizunak egiteko. Egun batzutan an egonez guk idaroki genition aldakizun aiek idatzirik gelditu ziran gure eskuz, eta Itun Berrian ez-bezala, eskubide eman zigun oar aien ariora guzia berritzeko, atzekoz aurrera, Makabeu'tatik eta Genesi'raino. Oarkizun aiek galdu egin omen zirala. Mingarri da. Azkenarago ta geiago orortzen zan gure aldera.

Iesuitek Biblia ori argitara nai zutela entzunik, eta zu zindekartela Txina'tik lan ortarako, Erroma'ra io gendun, gure laguntza eskeiñiz, liburu ori bear bezala argitara zedin. A. Leturia zanak au crantzun zigun, esan nizun bezala: "A. Azkona'rekin egon naiz, eta arrazoizko ta bidezko deizikio zuek lan ori egitea." Bitartean *Castilla Occidental'*eko nagusi iaunak, zerizkiona egin zun, guri iara eman gabe. Iakin dezatela gaiñekoek zuk ez duzula errurik; asi baitira esaten nik ateratako kopiak dauzkatena, Dabid'en Eresiak ez ezen, gaiñerakoak ere ukiturik daudela.

Zor zaio Euskalerruari, berak atera baitzûn sutatik Gernika'n eskuzkoa, eta zor zaio benazko irizketa edo kritikari, eskuzko ori beintzat, dagon bezala agertaraztea. Gure *nota* aiek egitan galdu baldin ba'dira, eta eskuzko ori ikusteko eskatzea geiegi baldin ba'da, asmoa dut poliki poliki, nere kopia batetik eta argitara danetik, alde aldera Olabide'k nai zuken bezala antolatzeko.

Itun Berria.—1924'garren urtean Itun Berria bukaturik zedukan, eta eskuetan ipiñi zidan: "Emaidazu zure iritzia; zurea gero!" Onela erantzun nion: "Mateu oinbestean, Mark obekixeago, Luka obekixeago, Ion obekixeago, eta Apokalipsi seda bezala." "Ah!, esan zidan, berri berritik egin bear dut." —"Ez, gizona: ikusi dezala geroak nolari ziñan aurreratzen." Baiña bai berriro guzia itzuli ta irauli ere.

Ni ordu artan ez ninzan pekatzen alako gizonari osteria egiten, batez ere, esana baitzedukan ene lagun bati: "Ormaetxea'k Gramatika ikasi dezanean..." Gero, bai, Itun Zârrean, eta azken aldera areago, bi O'eri "tira, tira", esaten zigun, zerbait zuzengarri aurrean ipinten genionean, "emazute orrela".

BAI OLABIDE. Ua lako gizonak bear genituke gizaldi bakoitzean bi, euskerari bultzaldia emateko. Fisika ere ba'zedukan euskeraz egiña, berak mutikoeri irakatsi zien gaia. Luis Eleizalde zanari eman

omen zion, A.'k berak neri esana, eta Bizkai'ko Aldundegian okerta omen zan.

Nonbait agertuko ba'liza!

ORIXE.

* * *

Oar gisa.—Orixe'ren itzei buruz auxe esan digu Mitxelena'k:

“Eztut beññere esan nai izan, ezta pentsatu ere, A. Olabide'k grekoz idatziak, pasarte orretan naiz beste edozeññetan, etzituela bear bezala ulertu. Enaiz gauza ixtillu orietan sartzeko, are gutxiago Biblia-gaietan.

“Nolanai ere, Ormaetxea jaunak eskatzen didan begiralditxoa egin diot textuari. Esku artean, A. Bover'ek argitaratu zuen Testamentu Berria (Madril'en, 1943) baizik eztut. Or ikusten dudanez, argitaratzaillerik geienak, Vogels izan ezik, *éste*-ren alde daude; beste auzian (*poieite an* ala *poieite* soillik), iritziak bereziago omen dabilta.

“Natorren, bada, nerera. Itzulpen orri akats bat arkitzen diot bakarrik, baiña txit akats larria. Leen aldiz ikusi nuenean, ezin nizaiokean igerri iñondik ere zer esan nai zuen. Bestela esan, nere gisako euskaldun batek *ezin uler dezake*. Beste zenbaiti ere galdetu izan diet bat-batean ea itzuliko zidaten. Eta jende ikasi-xamarra izan arren (idazle, euskal-irakasle eta orietakoak), etzen iñor esaera orren mamiari antzemateko gauza izan. Badakigu, noski, zergatik: *ekin* ezte-lako sekula orrela erabilli euskeraz. Euskaldunek ezin uler dezaketzen itzulpena ezin, beraz, itzulpen egokia izan.”

* * *

“*Nereak egin du*” *eta.*—Mitxelena'k esku zekenez eman omen zizkion goresmenak, zenbaiten ustez, A. Olabide'ren itzulpenari. Alaz guztiz, badira ark goratu zuen zerbait begi onez ikusten eztutenak ere. Ona zer idatzi digun eliz-gizon batek:

“Ba-dakit esaera au (*nereak egin du*) oso errikoia dala; baiña erriaren ezpailñetan esaldi onek daukan adiera, eta Ebanjelioko textu arek adierazten duena, oso ezberdiñak diralakoan nago. Gure Eskriturako irakasle luzaro izana, beintzat, sutu egiten da itzulpen ori ikusita, eta eztu konprenditzen nola goratu liteken. Olabide, erri-euskeran erdi-aztamuka zebillen-ta, bearbada erri-esaldi orren nondik norakoa ondo neurtu gabe edo, artu ta sartu zuan bere liburuan, baiña eztet uste jatorrizko textuaren ordaiña danik, ezta urrik ere.”

Auxe irakur diteke beste batengandik artu dugun eskutitz batean:

“Gauza batean aatik ez naiz Mitxelena'ren iritzikoa. Ontzat eta

are edertzat ematen du arako itzulpen ura: *Nereak egin du* (= *Consummatum est*). Bai ote? Ori euskera ona danik ez-tut ukatzen; baiña grekoaren zentzua ori ote da? Edozein erderatik euskerara zerbait itzultzean, ez-paita aski euskera nai bezain ederra egitea; bearrena da erderaren esan-naia euskerara zeatz aldatzea. Bestela egia aterako da esankizun aipatu ura: *Traduttore, traditore*. Arau ortara, euskerazko *nereak egin du* orrek eta grekerazko *tetélestai* arek zentzu bera ote dute? Ez-tut uste. Beste izkuntzatan ere badira euskerazko esaera orren antzekoak: lat. *actum est de me*, fr. *c'en est fait de moi*, alem. *es ist aus mit mir*, ital. *è finita. è fatta per me*. Baiña esaera guzti oiek, euskerazkoa barne, ez al dute alako etsimen-kutsu zerbait, alako etsimen-soiñu bat, erderaz: *¡Se acabó! ¡No hay ya nada que hacer! ¡Todo está perdido para mí!*, edo olatsuko zerbait? Eta gure Jaunak, iltzeko zegoela, etzuen noski ori esan nai. Esegeta katolikoek beintzat beste zentzu bat ezartzen diote Kristo'ren itz orri. Eta beren izkuntzetara itzultzen dutenean, ez-tute aixtion aipatu ditudan esaera oietatik bat ere erabiltzen: fr. *tout est consommé* (D. Rops), *tout est achevé* (Bibl. Jérusalem), ital. *è compiuto, tutto è compiuto*, alem. *es ist vollbracht*, ingl. *it is achieved* (Knox), eusk. *Gucia complitu da* (Leiz.), *oro eginik daude* (Leon), etc. Arako Duvoisin'en *akhabo da* pasagarriago deritzat *nereak egin du* baiño: or ezta beintzat *nere-rik* edo *ni-rik* ageri orain bezala. Nik ez-tut erabilli ezta erabilliko ere esaera ori, Jesus'en azken itz ura itzultzeko edo artaz predikatzeko: alako blasfemia-kutsu bat arkitzen diot."

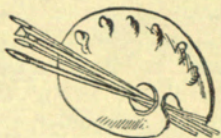
Are geiago, beste batetik:

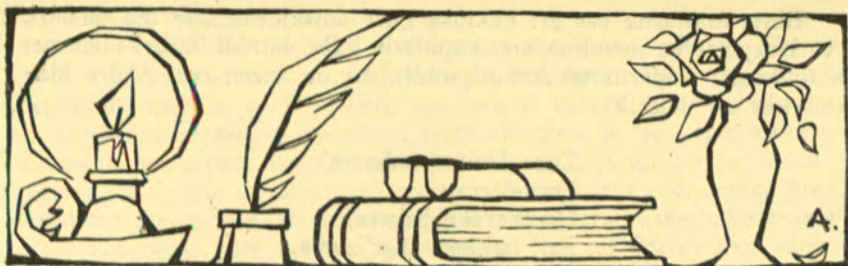
"Arrazoi andia du Mitxelena'k *izortu* itzaz dion ortan: itz ori ezta Olabide'k dakarren bezela, luzexegoa da. Amaika aldiz entzun ta esan dugu itz ori umetan (zer genion jakin gabe), baiña beti Olabide'k kendu dion *a*-rekin. Itz orren zentzua ere ezta Olabide'k eman nai diona (= *adúltera*): *adúltera* ta *encinta* eztira berdin, ezta urbiltzeko ere. Bestela, Leizarraga'k, bera higanota izan arren, etzion Andre Mariari arako itsuskeria ezarriko: "Igan cedin Ioseph-ere Galileatic... Maria emaztetan eman içan çayonarequin, cein beitzén içorra". Nonbait Leizarraga'ren denboran itz ori etzan orain bezala itsusi. Gauza bera gertatu zaio erderazko *preñada* itzari ere: lenago kupida andirik gabe erabiltzen zuten emakuméz ere; orain ez luke iñork esango. Euskal-idazle bakoitzak itzen zentzua bere gogara alda badezake, beltzari zuri ta zuriari beltz, urari ardo ta ardoari ur baderizkio, nork ulertuko du gero euskera ori?"

* * *

Beste argitasun bat gei dakiok gure adiskideak *isorra-z* dionari. Amazazpigarren mendean ere, kupidarik gabe darabil itz ori Oihenart katolikoak: aingeruaren aotan ipintzen du ain zuzen ere, Andre Mariarekin ari delarik:

Zure bizitze zuhurrak
Zeru-lurrak
Derakarzke bakera,
Ezi Iainkoaz zar'izorra,
Hark nigorra
Hunen zuri erraitera.

LIBURVAK

ITXASOA LAÑO DAGO... XANTI ANDIA ITXAS-GIZONAREN BIZITZA TA KEZKAK. *Pío Baroja*. Yon Etxaidetarrak euskerara emana. Kuliska sorta, 29-30 gn. zenbakia. Itxaropena Argitaldaria, Zarautz'en, 1959.

Euskal-giroz beterik dauden Baroja'ren liburuak aipatu ezker, *Zalacain*-ek izaten ditu aldekoak; beste batzuek, gorri-antzeko orientakoek edo, *La leyenda de Juan de Alzate* daukate Baroja'ren euskal-testamentutzat. Batez beste, ordea, *Las inquietudes de Shanti Andia*-k izango luke noski beste edozeiniek ainbat lagun.

Auxe da, *Xanti*, Etxaide'k begiz jo duena. Eta berak dakien bezain zeatz eta osotoro itzuli du, izena aldaturik alare (bidez ala premiarik gabe?). Lan luze bezain nekagarri ori arretaz eta neurri doiez egin du burutik burura.

Etxaide ezta bere buruari ederretsirik lo gozoan dagokean gizona Liburua joan liburua etorri, ainbesteraifio menderatu duen izkuntzarekin katazka bizian dirau, beretzat naiz besterentzat mintzabide malgu eta zailu biurtu bearrean. Aurrerontz egin dituen urrats galantak ezute lasatu bere barrena. Are aurrerago nai luke joan. Ongi erakusten digu aurrera-nai ori berori dela idazle baten doairik bearrzekoena aurrera-bidean ibilliko bada.

Egiteko ori, *Xanti Andia*-ren itzulpena, gutxik burutuko luketenetako delat nabari da. Ezin uka, gaiñera, egoki eta esturasunik gabe burutu duela Etxaide'k. Oztopoak, eragozpenak ezin konta ala arkitu bear zituen bere bidean eta geienetan etzaio irudituko ere irakurleari leku artan eragozpenik izan zitekeanik. Zenbait pasartetan euskal-ordain oberik arkituko lukeala beste norbaitek? Bai, noski, baiña iñor

gutxi izango litzake gauza gure artean Etxaide'ren maillan ibiltzeko asi eta buka.

Nondik jo ongi eztakiela somatzen dugu batzuetan, eta ezta arri-tzeko. Euskeraren alde txarrak eta debekuak, zenbaiten iritiz, bere eskas eta urritik omen datoz. Leentxeago, bai; gaur, ez tut uste. Duela zenbait urte ezpaitzen gure artean beste sendabiderik baraua eta odol-ateratzea baizik. Itz au ezta garbia: bazter dezagun eta kito. Orrako orrek ere badu alako erdal-usai bat: obe dugu utzi. Arako esaera aren antzekorik ba omen da erderaz: debeka dezagun, beraz. Bide orretatik etzitzazkigukean azkenik lau itz jaioberri eta bi esaera besterik geldituko.

Utsak betetzeko, zeinnai euskalkitatik artzen asi giñan eskuak betean: gauza jakiña da beste erdera batetikako erderakadek ez gaituztela asko mintzen. Orain berriro, erderatikako itzei ere sarrera zabaltzen asi gintzaizkien. Azkenean, dialektu-naastea dela, euskal-dunek beti aotan dituzten "erdal-itzak" naiz dozenatxo bat lagunek darabilzkien itz "jatorrak" direla, badaukago non aut, gaurko erde-ren iturri garbitik barra-barra biltzen asi geranak, edonongo kultur-itzak eta Garibay'ren arima bezela ez izango bai izango dabiltzan *ghost-word* erratuak aaztu gabe.

Txara tapitu orretan gidari dabil Etxaide eta bere senaz baliatu bear nai ta ez biderik zabalduko badu. Alare, ikusten dugu ongi begi-ratzen duela oiña non jarri lurretik altxatu baiño leen, pauso ba-koitzaren ondoreak, alde onak eta txarrak, arretaz darabilzkiela gogoan.

Gramatikaren sasi korapillatua eztuzute batere ohea. Emen, egia esan, bideak zabalik zeuden, baiña, euskeraren truk beren ametsak eman nai dizkiguten gramatikalarien ajolagabekeria batetik eta idaz-leen lasaieria bestetik (ba ote dago nork bere gogara, antzora, eta moldera egitea baiño bide errazagorik?), aspaldi josi zitzaizkigun otez eta elorritz. Guzion esker ona merezi du, beraz, emen ere beretzat eta besterentzat bide-billa dabillen Etxaide'k.

Auzi onetan, nik uste, Baroja'k artu ditu kalterik larrienak. Ez beñere Etxaide'k iruzur egin diolako: ez titu aren esanak, erraztasuna dela-ta, itzulinguruka aldatzen. Bada, ordea, Baroja-zaleek maite duten zerbait, gogoetak, itzak eta esaerak baiño barrenago datzan zerbait (lurrin ariña bezain igeskorra, egia), eta zerbait ori, dena den, ezta beti ageri itzulpenean. Euskeraz ari zaigun Baroja orrek Jon Etxaide berberaren boza du maiz xamar.

EUSKERA. UN POCO DE GRAMATICA Y ALGO DE MORFOLOGIA DEL VERBO VASCO. Fr. Ignacio Omaechevarria, O. F. M. Editorial Icharopena. Zarauz, 1959.

A. Omaetxebarria'ren jakitea eta gogo ernea gai askotara eta askotarikoetara edatu izan da. Eztut barreiatu delakorik esan, naiz batean naiz bestean naiz urrengo artan bear bezala egin baitu beti lana: zearo eta zintzoro.

Alarik ere, gain-gaiñeko euskalaria genduela jakiñik, min ematen zigun sail onetan bere izena nai bezain sarri ez ikusteak. Noizean bein, bai, irakurri ditugu bere lanak, sakonak eta pizgarriak beti, baiña laburregiak gure egarria berdintzeko.

Oraingoan, Jainkoari eskerrak, liburu biribilla eman digu argitara eta, luzexkoa izanik, luze baiño trinkoagoa. Iru zati ditu: "Un poco de morfología" (pixka bat ez ezik puxka bat baiño geiago ematen duena, ordea), "Paradigmas" eta "Crestomatía".

Leen ere esan izan dugu orrialde oek eztirela leku egokia gramatika-auziak erabiltzeko. Orain adierazi nai nuke, ordea, luzatu gabe. A. Omaetxebarria'ren jardunei eztiedala alde txar bat baizik arkitzen, eta nolako alde txarra! Geienon gaitza agortasuna, elkortasuna, izan oi da; egillearena, herriz, ugaritasuna eta etorria. Eta iñoiz edo bein orrenbeste iritzi berriren argiak lillura ditzake irakurlearen begiak.

Euskal-literaturari doakion gauza den ezkerro, esan bear da gaiñera A. Omaetxebarria eztela ibilli euskal-aditza bere buruko amets-lanbrotik sortzen. Jainkoak mundua ezerezetik sortu zuen bezala. Or azaltzen digun aditza ezta "berea", euskal-aditza baizik. Eztago beraz, eta nai ta nai ez ezin zegokean, azken urteotan —eta bat edo beste leendantik— gure Gipuzkoa onetan agertu diren berrikerien alde.

Egillearen iritziak —eta norenak ez?— okerrak izan ditezke emen edo an. Ez bein ere, ordea, zimendu gogorren gaiñean eraiki eztituelako. Eskeintzen dizkigun aditz-jokoak eztira Basarte'ko auzo galduren batean norbaitek erabiltzen omen dituenak edo egillearen arrebari, lengusuari naiz izter-lengusuari alako batean entzunak. Adiz-joko eta esaeren jabeek onelako izenak dituzte: Mendiburu, Kardaberaz, J. B. Agirre, Lardizabal, G. Arrue, Elizanburu, D. Agirre, Urruzuno, Orixe, Lizardi, A. Iraizoz eta abar.

Ori aski ezpaltiz, liburu onek ematen digu izenak agintzen eztuen zerbait. "Crestomatía"n *ogeita amasei* euskal-idazleren zati bereziak arki ditezke: denbora batekoak eta oraingoak eta Euskal-erri guztikoak. Pusketa bakoitzean gidari egillearen eta obraren berria dator eta gaiñera iztegi labor bat. Gaurkoz eztugu noski euskal-prosisten lorategi oberik.

Textuak dauden daudenean aldatu dira, oi diren obekuntzarik

gabe. Utsak berak ere ematen zaizkigu: A. Astarloa'k *s* ta *z*-rekin zerabilen naastea, esate baterako. Gaizki egin da, ene ustez, Axular' en eta besta batzuen *cc* *kk*-rekin biurtzea, *kh*-rekin egin bearrean: Axular'ek gaurko *kh* adierazteko auxe bera, *kh*, erabiltzen baitzuen batzuetan (*e* ta *i*-ren aurretik) eta *cc* gaiñerakoetan. Orobat, *pp* etzen bere orretan utzi bear; gaurko *ph*-ren bidez eman bear litzake.

Ikasbide onik bada liburu onetan euskal-irakurle eta idazleentzat, euskalarientzat eta, *last but not least*, zenbait euskal-gramatikalarientzat.

IPUIN BARREKA. *Aita Felix Bilbao*. Euskal Idaz-lanak Euskaltzaindiaren ardurapean. Bilbao, 1959.

Eztitut itz bi baizik esango A. Villasante'ren itzaurre egoki batekin eta A. J. L. Iriondo'ren edergarri politekin apaindua agertu den liburu onezaz. Eztu geiagoren bearrik.

A. Félix Bilbao Arrantzazu'ko frantziskotarraren ipui-bilduma onek eraman zuen 1954'garren urteko Euskaltzaindiaren saria, Azpeitia de Eskauriaza andrearenarekin erdizka. Jendartean azaltzea franko luzatu du, beraz; ez baiña, orain ikus dezakegunez, orretarako bear bezain jantzia etzegoelako.

Gaiak andik eta emendik bilduak ditu, egilleak berak garbiro adierazten digunez. Ezta arritzeko ez lotsatzeko, beste orrenbeste egin izan baitute munduan diren eta izan diren idazle garai geientsuek. Ifloregandik artu dituen gaiak eztute ordea menderatu: bere baitatik, bere saillean, ari da beti egillea.

Ipui-lagunak, naiz abere mutuak naiz ala-olako gizon-emakumeak, bizirik daude egillearen irudimen ezean ez ezik, baita paper igarrean ere. Kontaketan, gutxirentzako den egiteko zail orretan, maisu ageri da beti Aita Bilbao. Irriparre zorrotza bezain kutsakorra du algara luze atsegiña.

Mogel'darren eta Kirikiño'ren errialdekoa dugu A. Bilbao. Errialdekoa eta arrazakoa. Bizkai'ko euskerak badu noski balio eta soñu berezia bizkaitarrentzat. Eta ango ez geran zenbait bizkaitar-zalerentzat bear bada areago. Besteak bezain euskera izanik, arkitzen baitiogu, iturri garbitik darionean, alako bestetan idoro etzezakegun zerbait.

Badute nora jo kontu-kontari aritzeaz lotsatzen eztirenek eta izkera lasai gatz-ozpiuaren aldekoek.

ZINERAKO BIDEA. NAGUSIAK ETA LANGILLEAK.
EZKON-GAIETAN... ZUK EGIN DEZAKEZUNA. DOMI-
NUS VOBISCUM. EZKONDU... ZERTARAKO? TAN TAN
LAPURRETAN. Publicaciones P.P.C. PP. Franciscanos, Zarauz.

Azalean irakur ditekean bezala, "PPC liburuxkak erderaz itze-
giten duten guzientzat egindako erritar-irakurgai katolikoak dituzu...
Liburuxka auek orain euskeraz argitaratzen asi gera". Goien izendatu
ditudanak sail onetako 7-13'garren zenbakiak dira.

Ederki argitaratuak eta merkeak izateaz gaitiera, egoki euskeraz
emanak agertzen zaizkigu orain. Itzuli dituztenen izenak onexek dira:
Bereziartua'tar Iñaki, Zurutuza'r Joxe Luis, Irizar'tar Migel Iñazio,
Azurmendi'tar Juan, Arruti'tar Dionixio, eta Mendizabal'dar Fer-
nando, Arantzazu'ko prailleak.

Berriz ere, bada, etzaie aaztu Arantzazu eta Zarauz'ko frantzisko-
tarrei kristau euskaldunei zor zaiena ematea. Zorionak eta eskerrik
asko.

EUSKAL-KANTAK. Euskaltzaindiaren ardurapean. Bilbao, 1959.

Bizkai'ko bertsolarien bigarren sariketa dela-ta agertu den liburutxo
labur bezain mamitsu onek bertso-pilla polita dakar, "Gernikako
arbola"-z asirik: Santa Ageda eguneko eta bestelako erri-koplak, Arre-
se Beitia'ren bertsoak, Enbeita'tarrenak, Basilio Pujana, Juan Ormaetxe
eta Alfonso Irigoyen'enak. Azkenik, doiñu eta guzti, Aita Basterre-
txea'ren "Jesukristo Gure Jaunaren Pasiñoia" ederra osorik dakar.

Asmo zuzena eta zuzen egiña erriak aotik belarrira darabilen
aberastasuna, liburuetan igar eztedin, bizirik gorde nai izan dutenena.

EUSKAL KANTAK (CANTOS POPULARES DEL PAIS
VASCO). Donostia'n, 1959'ko Otsailla.

Ugariagoa da izen berbereko beste bilduma au, eun kantutik gora
bai baititu. Leentxeago Errenteria'ko Makazaga jaunak azaltzen zituen

Euskal-erriko kanta zarrak-en antzera, badira emen erri kantak, Euskal-erriko bazter guztietakoak, bertsolari askoren ateraldiak eta abar. Eztakit nor den argitaratzailea, baiña txaloak merezi ditu.

IKAS, n.º I, Octobre 1959. Bulletin trimestriel de la Société "Ikas" créée pour l'enseignement régional dans les écoles du Pays Basque. Bayonne.

Guztiok dakigu ze lan goragarria ari diren egiten Bidasoaz arunzko euskaldunak euskera eskoletan irakas dedin: oraindik orain eman digu alegin orien berri Lafitte jaunak Eibar'en.

Orretarako agertu da, aitzindari bezala, ogei orrialdeko liburuxka au. Asmoa ona bazen, ezta batere kaxkarragoa asmo orren frutua. Elizanburu'ren *Ikusten duzu goizean* oiñarri arturik, ematen zaie aurrei, amaika astetarako, naikoa berri ta zeregin.

Neurri zuzena erabili dute egilleek. Eztute iñor aspertu eta nekatu nai. Ongi dakite poliki dabillena maiz eltzen dela ibiltari lasterragoa iristen ezten lekuraiño.

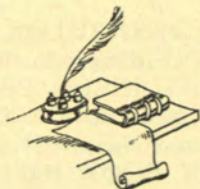
Itxura atsegiña eman diote gaiñera liburuxkari, azal eta mami.

Gure artean irakaskintzan ari direnak edo irakasteko gogoa dutenek eiukete astiro irakurri gabe utzi bear.

* * *

Euskal-egutegi berri bat agertu zaigu aurten —lenbiziko aldiz, dakidanez—, JOC eta JOCF-en, au da neska-mutillen Langille Katoliko Gaztediaren egutegia. Barcelona'n egiña, erderazkoa berbera da, irudi ta guzti. Baiña, eta au da berri pozgarria guretzat, erderazkoarekin batera euskerazkoa ere salgai dago gure artean.

L. M.

JAUNAREN BIDETAN

(Jesus'en bizitzako Amar irudi)

IRUDIAK

- I. ERRAMU ARTEAN
- II. JERUSALEM
- III. AZKEN APARIA
- IV. GETSEMANI
- V. JUDAS
- VI. PILATOS'EN ETXIAN
- VII. JERUSALEM'GO ALABAK
- VIII. KURUTZEAN
- IX. BAKARTADEAN
- X. ALLELUIA

ANTZEZLARIAK

MUTILTXOAK: JONATHAS, NOEMI, ABEL, ELEAZAR, ISMAEL (itsua), SAMUEL, ISAAK.

GIZONEZKOAK: IRAGARLE, ZABULON (Bethania'ko bertsolaria, agure igar okertua); GOG (demoniñoz heteriko gaztea); RUBEN, BAAL, OZIAS (gazteak); JESUS, PEDRO, JUAN, SANTIAGO, MATEO, JUDAS, beste zazpi APOSTOLUAK (itzik gabe); MALKO; ZEKEN (demoniñua); PILATOS; TOBIAS, ELIAS (eleiz-gizonak); RUBEN, BOOZ, JOSUE, Noe (erri-zaindariak); JEREMIAS (agure zar-egifia).

EMAKUMEAK: MARIA, MADALENA, M. JAKOBA, M. KLEOFAS, M. SALOME; AINGERUA.

I. ERRAMU ARTEAN

JONATHAS, NOEMI, ABEL, ELEAZAR, ZABULON, ISAAC, ISMAEL, SAMUEL,
GOG, RUBEN, BAAL, OZIAS, JESUS, APOSTOLUAK, UMIAK eta ERRITARRAK

Jerusalen'en ingurutan

IRAGARLE.—(*Oyala sabaldu aurretik, kantuz. Doña: Ondarru'n abestu oi dana.*)

Fedeko egia bat
kantuzko moduan,
zer pena pasa zuan
Jesus'ek munduan.
Ia bada kristauak
aditu kontuak,
izan bear genduen
zerutik kanpuan,
Jesukristo il ez ba litz
kurutze santuan,
Jesukristo il ez ba litz
kurutze santuan.

Ume eta gizonak,
andra ta agurak,
Jerusalem'go atetan
Jesus an sartzean,
Hosana ta txaloka,
kantu ta oyuka,
Nok igarri orduan
gero ze etorko zan?
Negar orraitik Jaunak
bere biotzean,
ekialako berak
pekatua zer zan.

(*Oyala zabaltzean JONATHAS, NOEMI ta ABEL, iru mutil-*

*txo gaizto, lurrean etzanda egoten dira. Beriala jaiki ta urrun-
duteko asmoz dira, baña...)*

NOEMI.—Ekatzu makilla ori.

JONATHAS.—Neuria da.

NOEMI.—Ez da.

JONATHAS.—Norena ba?

NOEMI.—Kaifas'enea.

JONATHAS.—Esaten dozulako be gero!

NOEMI.—Esan ez? Zegaitik ez?

JONATHAS.—Nundik eta zelan dauka berak?

NOEMI.—Amak emon eutsan.

JONATHAS.—Aren amak? Nundik atarata?

NOEMI.—Bai, amak bai, atzo gabaz.

JONATHAS.—Orixe da edozer esatia!

NOEMI.—Neuk ikusi neban emoten, Zegaitik esan ez?

JONATHAS.—Zera ikusi.

NOEMI.—Ez da ba egia, Abel?

JONATHAS.—Orrek ze esango dau ba, bere bildurrez bizi da ta me-
meluoi?

ABEL.—Memelua ni? Nai dozu beste bein orixe esan ezetz?

JONATHAS.—Zegaitik ez?

ABEL.—Nai dozu kolpe egin ta lurrian zapaldu?

JONATHAS.—Zeñeri kolpe, nori?

ABEL.—Goliat zariala pentsa bestela be!

JONATHAS.—Eta zu Dabid, ezta?, memelo zistrifnoi alakuoi?

ABEL.—Ostera be memelua niri deitu? Berba asko egiten ba dozu
gero... Txo...!

NOEMI.—Tira, tira, naikua da ta.

JONATHAS.—Egin ez zugaitik? Zein zara ba?

ABEL.—Zuk lurrari musu emon naitzazu ezta?

JONATHAS.—Sanson zara zu bestela be orretarako-ta!

ABEL.—(*Berotuta.*) Mekatxis! Zuk niri koplak?

*(Burrukan oratu ta ekiñalditxoia egiten dabe alkar ezin
menderaturik. NOEMI eurak ezin banaturik ibiliko da, alpe-
rrik. JONATHAS beian geratzen da zartadaka. Bere gañean
ABEL, arro.)*

NOEMI.—Laga egiozu, itxi gixajo orreri.

ABEL.—Oneri laga? Ez beintzat txil atara eragin arte, merezi dau-ta.

JONATHAS.—Ikusiko dozu, txo, urrengo atrapatzen zaitudanian. Amak be etzaitu salbako ba!

ABEL.—Beti urrenguan? Urrenguan beti? Orain zegaitik ez? Ia... ia...

Nun dira zure arrokeriak?

NOEMI.—Laga egiozu, itxi bein.

ABEL.—Ezetz ba txil esan arte. Txil?

JONATHAS.—Ez! Gure kaliaz atrapauko zaitut oindiño.

ABEL.—Txil?

JONATHAS.—Ez! Ez! Euzkirik eztozu geyago ikusiko ba!

ABEL.—Urrenguan beti? Esaten dozulako be gero!... Irugarrenez esango dautsut. Txil?

(ELEAZAR mutiltxua sartzen da bixkor, arnas estuka. Burrukan ikustean pixkat atzeratzen da, baña beriala kantari... Doña: "Oi mutil kopetillun".—Azkue, C. 186.)

ELEAZAR.—Beti auzkan zabilten lagun gaizto gangar,
ba zenki zein datorren etziña ain baldar.

JONATHAS, NOEMI ta ABEL.—Guregan zein datorren esaizu mesedez,
zein datorren esan ba mesedez.

ELEAZAR.—Nazaret'eko Jesus guregana dator,
beregana gaitezen dan danok maitekor.

JONATHAS, NOEMI ta ABEL.—Oi, ori da barria, barri zoragarri
Oi barria, biotzen pozkarri.

ELEAZAR.—Gure errian atetan dago goiz goizetik,
umiak jun gaitezen beraren atzetik.

JONATHAS, NOEMI ta ABEL.—Guazen danok bat batez, danok jun
gaitezen,
Jesus ona goratzen, txalotzen.

(Juaten dira. Mutiltxoak urtenaz batera ZABULON, Bethaniako bertsolaria sartzen da. Makur-makur, erdi tatarrez Astiro itz egingo dau, penaz, nekez... itzei indarra emonaz.)

ZABULON.—(Mutiltxoak jua diran tokira deyez.)

Mutil...! Mutil...!

Ori da! Iges arin!

Nik ezin segirik egin!
Tatarrez be naiko zeregin.

Bethania'tik nator tatarrez,
soña ta gogua baldarrez,
Jesus ori ikusteko garrez,
errukitzen ete dan, negarrez.

Errukitu! Errukitu!
Nire gorputza laster da kitu.
Larogei urte lepoan ditu...
asko geyago ezin loditu.

Enaz ointxe asko geyago,
indarrak geroago ta aulago,
gorputza ifoiz baño lotuago...
Ai Jesus! Jesus! Nun ago?

ISAAK.—(*Mutiltxua. ZABULON'eri begira geratzen da sartzean.*)

Ene, Bethania'ko bertsolari,
nundik zabiz, errukarri?

ZABULON.—Zeuk daruazun bidia...
orixe baita neure kezkia.
Ikusi nai mirari egillia,
ames... ames aren errukia.

ISAAK. Jesus laster ei dator,
origaitik nator.

ZABULON.—(*Errukitsu.*)

Emoidazu esku biguna,
mutikotxu ezezaguna.
Emon zure laguntasuna.
Eutsi... eutsi... kutuna.

ISAAK. Nik arin nai jun baña,
arin eldu nai mendi gaiña.

ZABULON.—Eutsi. Ekatzu eskutxuoi,
ez kezkatu bigunoi.
Nazaretarraren arpegi
laster dogu begira bioi.

(ISAAK eta ZABULON, alkarri lagunduaz, juaten dira. IS-
MAEL eta SAMUEL agertzen dira. Kantuz dagie euren jarduna.)

Doñuak: ISMAEL'ek: Arantzazu'ko Euskal Poeman agertzen dan doñu zarra. SAMUEL'ek: "Bozkario, bozkario".—Azkue, C. 741.)

ISMAEL.—(*Nekatuta dator. Itsua.*)

Urrundik bide luze
ta itsua illunpe,
errukarri onen gure
iñor ez nik uste.
Ainbeste illunpetan
noiz arte izango ete,
beti irautekotan
iltzea ez obe?

SAMUEL. Poztu zaitte, biztu zaitte, adoretu Ismael,
laster dogu Nazaret'eko Jesus ori billatzen,
laster dogu gure poza, gure kezka beteten.

ISMAEL. Argia beti ames,
ikusteko garrez,
dana salduko neuke
ikuste ordañez.
Jesus'ek al ba leuke
nitzat mirari ori,
musuka jango neuke
argian Jaun ori.

SAMUEL. Poztu zaitte, biztu zaitte, adoretu Ismael,
Zuri beira, zure kezka Jesus dago nunbaiten,
laster dogu gure poza, gure kezka beteten.

(Juaten dira, geldiro. GOG, RUBEN, BAAL eta OZIAS zaratatu datoz. Lotuta dakarre GOG, demoniñoz beteriko gizona. Onek gogor dagitse iges egin guraz. Antzestokian diran bitartean burruka ori bizi bizi erabilli biarko dabe.)

GOG.—Laga egidazue. Kendu! Jun emendik!

RUBEN.—Jesus'ek ikusi barik etzaitugu lagako.

BAAL.—Zu etzara gizon. Diabruak daukazuz barruan.

OZIAS.—Diabruen mende zagoz. Jesus'ek atarakotzuz.

GOG.—Kendu ortik! Laga baketan, zoruok alakuok.

Betiko ondatuta naz. Zuen gaiztakeriak nigan sartu dira.

RUBEN.—Zu etzara olako, Gog.

- OZIAS.—Ba dakigu laster gizonduko zariana.
 GOG.—Kentzeko emendik! Txarri biurtua naz. Bota nagizue txarri artera.
 BAAL.—Jesus'ek ikusi zaitzala egingo dogu.
 GOG.—Jesus'ik ezin neike ikusi. Zazpi gizaldiren okerrak nigan sartu dira. Eba'ren atzetiko zitalkeri guztiak nire odolean sartu dira.
 OZIAS.—Jesus'ek osatu zaitzala alegin egingo dogu.
 BAAL.—Nazaret'eko mirarigilliak garbituko zaitu. Etorri gugaz.
 GOG.—Lurpean bizirik sartu nagizuela nayago dot.
 RUBEN.—Zure emazte ta umiak zure errukiz dira, zure negarrez.
 GOG.—Nire emazte ta umien pekatuak iruntsi nabe. Iruntsi betiko!
 OZIAS.—Etzaite olako. Laster gara Jesus'en bidian.
 GOG.—Itxasoaren olatuetara jaurti nagizue erruki barik. Jaurti bildur barik!
 RUBEN.—Zure osasunaren alde diardugu, Gog. Etzaite olako buru gogor.
 BAAL.—Etzaite olako gaizto.
 GOG.—Barruan daruadan suaz erre zaitzela egingo dot. Erre ta kixkaldu.
 OZIAS.—Len etziñan olako.
 GOG.—Laga niri! Kendu ortik!
 RUBEN.—Bakia lortuko dozu Jesus'en aurrian.
 GOG.—Nire bakia sua ta gorrotua izango dira. Kendu zaitze! Kendu! Laga!
 BAAL.—Ara... ara... Or dator Jesus, itxuraz.
 OZIAS.—Otoi egiozu berari.
 GOG.—(*Gero ta indartsuago.*) Zoruok alakuok, erreten laga nagizue!
 BAAL.—Begira zenbat jente datorren bere inguruan.
 RUBEN.—Ba dakizu zenbat mirari egin daben. Zu be osatuko zaitu, osatiko zaitu.
 BAAL.—Ara Jesus! Ara Jesus!
 GOG.—Osatu ni? Ja, ja, ja, ja!

(Tengada gogor bat egin ondoren eurekandik uluka iges egiten dau bizi.)

- RUBEN.—(*Berari jarraituaz.*) Gog! Gog! Gog!
 OZIAS.—Etzan gizon, diabru baño.
 BAAL.—Aren indarrak...! Iño!
 RUBEN.—Etziran gizonarenak, diabruarenak baño.
 BAAL.—Iñok osatzekotan Jesus'ek garbituko eban da.
 RUBEN.—Egin doguna baño geyago ezin geinkian beintzat.

OZIAS.—Ara nun datorren Jesus. Pixkat geitxuago eutsi al izan ba'geuntsa, al izan... Auxe da penia!

(Umiak datoz kantari, Hosanna, hosanna! Jantziak zabaldu ta botaten ditue Jesus igaroteko dan bidean. Erramu ta palmas goratzen dabe, antzektokian irauten daben artian. Ume ta gizon inguruan. APOSTOLUAK bidea zabaltzen alegintzen dira, umiak bastertzen. Jesus'ek baketan itxiteko diñotse señakin, umiai lagateko beregana urreratzen. Umiak besarkatuten dauz, lastanez bete, irribarrez inguru guztietara begira. Abeslariak andikiro, altsu, sutsu: "Hosanna! Hosanna..." abestuten diardue, Almandoz'en "Pueri hebraeorum" en zaitia. Abestia luzatu bedi irudiaren ikusgarritasuna bizi zaindu leiken artean.)

O Y A L A

II. JERUSALEM

IRAGARLE, JESUS, NOEMI, JONATHAS, ABEL, ISAAK, APOSTOLUAK,
EMAKUME ta ERRITARRAK

Jerusalem inguruan

IRAGARLE.—(Kantuz. Doña: "Biotzetik miñez nago".—Azkue.)
Jerusalem'ko txaloak oraindik ixil barik,
Mendi gañean dago Jesus penatan beraitik.
Zizpuruz beterik Jerusalem gaiztoagaitik.

Gaiztakeritan sartua bizi da erri ori,
Jaunaren kutun izanik lepoa emonaz berari.
Beragaitik dabil Jesus lotuta peniari.

(Oyala zabaltzean egal baten JESUS. Umetxoak bere inguruan. Atzerago Apostolu ta jenteak, aldratan, atsedean artzen.)

NOEMI.—(Errukiz.) Zegaitik zagoz ain kezkatu, ain itzal ta illun,
Jesus?

JONATHAS.—Txaloka ta txaloka erabilli zaitugu. Eriñotzik be ez da

geratu osorik bide bazterretan. Zegaitik orain begiak malkoz beterik?

ABEL.—Nik ba neki Jauna zeñek negar eragiten deutsun...

JONATHAS.—Bai, zera zuk, memelo orrek.

ABEL.—Ostera be? Neuri burletan dabil, Maixua. Neuri irrika egun guztian. Edonok esango leuke onek beronek, zera... eulirik be eleuke ilko ta.

ISAAK.—Ez jaramonik onei, Jesus, beti alkarri tirrika ibilten bañe ztatie-ta.

APOSTOLU BAT.—Ia txotxo, kendu emendik. Jesusek atsedeen artu naiko dau ta ospa emendik, zeuon umekeriak lagata.

ISAAK.—Orrek ostera... beti kendu... kendu... Zelakua da beroi?

JESUS.—Itxi egiozue umetxoei nigaz egoten. Umetxoen biotz garbiak dira nire pozik andien. Ikasi zuek danok be umien antzeko izaten eta biziten. Biotz guztiak umetxo onein lakoak ba lira... (*Astirotsu jaiki ta Jerusalem'eri begira jarten da. Beste guztiak berak zer esango ete daben kezka.*) Jerusalem! Jerusalem! Jaungoikuak maite maite zaitun erri eder ori! Nire Aitak begi begiko zaitun erri zoragarri ori! Lizunkeriak gaindu zaitu; ordikeriak ondatu zaitu! Gorroto ta ikusi eziñak itsutu, arrokeriak puztu zaitu; Jerusalem! Jerusalem! Gaur ba da ere ezagutu al ba zengi bakea zek eta zeñek ekarri leikezun...! Baña itsu itsurik bizi zara. Egun latzak etorriko dira zuretzat. Zure arerioak estutu ta inguratuko zaitue. Zu eta zure semiak birrindu ta esestuko zaitue eta ezta geratuko arri batik be besteren gañean, zure Jaungoikoa ezagutu eztozulako zuregan etorri darian. Jerusalem! Biurtu noiz bait zure begi ta biotzak Jaungoiko Jaunari!

(Abeslariak Goikoetxearen "Yerusalem" abestuko dabe barrutik.)

O Y A L A

III. AZKEN APARIA

JESUS, PEDRO, JUAN, ANDRES, SANTIAGO, FELIPE, BARTOLOME,
TOMAS, MATEO, ZEBEDEO, TADEO, SIMON eta JUDAS

Azken apari tokia. Mai luzea. Apostoluak mai inguruan. Eztitsu ta samur egin bedi irudi au. Abestiak gozo ta bigun

IRAGARLE.—(*Oyala sabaldu aurretik. Kantuz. Doñua: "Uso, luma gris garua".—Salaberri.*)

Apostoluak batuta Maixu onan inguruan,
Pazku eguna ospatzen Jesus'ek nai moduan.
Nok uste euren artian zanik Jaunaren saltzallerik?
Ase ezin, ezin asetu Judas'en biotz zitalik.

Agindu bigun biguna Jaunak zabal emon dauna.
Agindu miraritsua, Jaunak orain emonikua.
Bere inguruan egonagaitik salduko eban laguna,
Jesus'ek berba gozoetan guztiontzat maitasuna.

(*Oyala sabaltzean JESUS Apostoluei oñak garbitzea amaitzen diardu. PEDRO'ren ondora urreratuaz:.*)

PEDRO.—Niri ez, Maixua, niri ez!

JESUS.—(*Maitetsu.*) Pedro...!

PEDRO.—Zegaitik, baña, zuk niri oñak garbitu?

JESUS.—Nik egiten dodanaz etzara konturatzen. Urrengo baten igarri ta jakingo dozu.

PEDRO.—Sekula bez zuk niri oñik garbitu, Maixua. Sekula bez. Ez! Ez! Ezta... ezta... Sekula bez!

JESUS.—Garbitzen ez ba zaitut eztozu nirekin parterik eukiko.

PEDRO.—Ola ba da, ori benetan ba diñozu, ez bakarrik oñak, bai eskuak eta burua be.

JESUS.—Garbi dagonak garbitzea naiko dau, danez garbi dalako. Zuek garbi zagoze... baña ez danok. (*PEDRO'ri oñak garbitzen dautsoz. Mai burura urreratuaz.*) Ba dakizue zuekin zer egin dodan. Maixua deitzen daustazue. Ondo deitu be. Nik, Maixu ta Jauna izanik garbitu ba zaituet, ikasi alkarri bardin egiten. Irakatsi asko emon nai izan dautsuet. Laster dator nire ordua. Laster. Azkenengo kontsejuak emoten nabil, azkenengo aginduak. Laster... Zuetariko batek saldu egingo nau.

(*Apostoluak kezka lotuten dira.*)

MATEO.—Neuk ez beintzat.

PEDRO.—Saldu diñozu? Zegaitik ori?

SANTIAGO.—Saldu? Zelan saldu?

PEDRO.—Zegaitik eztozu argiago itz egiten?

MATEO.—Erakutsi egin biar zenduke zein dan ori. Zeñek saldu zeinke, ba, emen?

PEDRO.—(*JUAN'eri.*) Zeñegaitik diño?

JUAN.—(JESUS'eri.) Zein da ori, Maixua, zein?

JESUS.—Bustiko dodan ogia emoten dautsadana, axe izango da.

(Astirotsu ogi zati bat busti ta JUDAS'eri emoten jua ten da. Apostoluak kezka z...))

JUDAS.—Ni ete naz ba, Maixua, ni?

JESUS.—Zeuk esan dozu. (Samur.) Egin biar dozuna arin egizu. (JUDAS JESUS'eri begira geratzen da, lotsaz. Gerotxuago lotsa orrek gairiduta, makurtuta, iges egiten dau. Beste Apostoluak zurbilduta lez gelditzen dira, zer egin ezakiela, itzik esateko adore barik. Barrira bere tokira urreratuaz.) Orain Jaungoikuaren Semia goratua da ta Jaungoiko berbera beragaz. Semetxouk: Pixkabaten zuekin nago. Laster jua biarko naz, laster.

PEDRO.—Nora jua? Geu lagata ez beintzat.

JESUS.—Nua lekura ezin zeinkie etorri.

PEDRO.—Neu etorri ez?

JESUS.—(Samur.) Pedro! Pedro! (Abestia leun-leun. Maitasun abestia. Haller'en "Cenantibus illis".) Agindu barri bat emoten dautsuet. Alkar maite egizuela. Neuk maite izan zaituedan lez, zua artian be maite izan zaiteze. Orretantxe ezagutuko zaitue nire bialduak zariela. Alkarrentzako maitasunean. Bene-benetan nai izan dot gaur Pazko au zuekin igaro.

PEDRO.—Kezkatuta lagaten gaituzu gaur dabizuan esanekin.

JESUS.—Geyago ezin izango dot Jaungoiguaren erreinua sartu arte.

PEDRO.—Zegaitik diarduzu baña gaur ain itzal ta illun berbetan?

JESUS.—(PEDRO'ren esanei jaramonik egin barik ogia bedeinkatu, zetitutu ta danei emoten dautse, astirotsu ta maitasunez.) Auxe da nire gorputza, zuekaitik eskiñia. Nire oroiz artu egizue beti. (Kaliza baten ardaua Jaungoikuari eskiñi, ogiaren antzera, bedeinkatu ba bertatik emonaz:) Kaliza au nire Testamentu barria da. Zuekaitik ixuriko dan nire odolarena... Au egiten dozuenetan, nigaz gogoratu zaiteze beti... beti... (Danei emon ondoren, ototzean lez lotuten da une baten. Jaiki ta eskuak goruntz jasoaz.) Eldu da nire ordua. Guazen danok Jaunari eskerrak emonaz.

(Apostoluak be JESUS'en antzera eskuak goruntz jasoaz lotuten dira. Abestariak andikiro ta sutsu "Aintza Jaungoikuari" abestuten ekingo dautse.—P. Bilbao'ren abestia.)

O Y A L A

IV. GETSEMANI

JESUS, PEDRO, SANTIAGO, JUAN, AINGERUA, JUDAS, MALKO, ERRIZAÑAK,
GIZONAK, ELIAS, TOBIAS eta ISAAK

Getsemani'ko baratzean. Gaua.

IRAGARLE.—(*Oyala zabaldu aurretik, kantuz. Doña: "Aitak eta Amak"*.—P. Donosti, C. 166.)

Getsemaniko ortuan
Maixua otoitzean,
gure pekatu danen astunez izerditan.
Goiko Jaunaren laguntza nai
garraztasun a kendu al ba zan.
Gauaren illunean
Judas amesetan,
bere Maixua saltzeko tratuetan.
Zapukeri okerragorik
beste batek asmau ezin.

(*Oyala zabaltzean abeslariak Victoria'ren "Una hora" abestuten diardue. PEDRO, SANTIAGO eta JUAN, egal baten, lo. Beste aldean JESUS otoitzean. Otoi mintsu, itsal, naigabetsuan.*)

JESUS.—Aita! Aita ona! Dan dana al dozu... dan dana... Urrundu, kendu nigandik eginbiar latz au; baztertu nigandik kaliza garratz au... Baña ez nik nai dodan lez... ez. Ez nik gura neuken lez, zeuk nai dozun lez baño. (*Astirotsu Apostoluak dagozan aldera dua. Maitekor, PEDRO lepoan joaz:*) Simon...! Simon...! Lo? Lo?

PEDRO.—(*Ezin itxarturik.*) Zer Juana, zer? Gaba be astuna da ta!

JESUS.—Ordu bete ezin egon zarie esna, itxartuta?

PEDRO.—Jauna! Gaur ibilli be asko egin gara ta!

JESUS.—Zur egon eta erregutu, tentazifioietan sartu etzaitezen. Gogua, arimia, prest dago, Simon, baña aragia, gorputza, gaixo. (*Len otoitzean egon dan tokira dua ta barrero otoi dagi, gero ta kezkatiago. Eskuak goruntz jasoaz:*) Aita...! Aita...!

AINGERUA.—(*Bordes'en "Triste naiz biotzetik" ren doñaaz, abeslari agertzen da.*)

Triste naiz biotzetik,
itzal barrenetik...
Zure Aitaren miña barriz
geyago oraindik.
Maite zaitu iñor maite izanik,
ala dalarik itzalago zure errukiz.

JESUS.—(*Kantuz, Doñua: "O Jesus gurutzera".*—P. Donosti.)
Aitaren bialdua, nigana zetan zatoz orain?
Nire gogua ez ete da Maitasunari ernai?
Garratz eta itzalez arkitzen naiz, Aingerua.
Dar-dar-dar nire gorputza, lerturik nire biotza.

AINGERUA.—Adorez zaite Jesus
Aitaren aginduz;
gizonaren errukiz ekin,
ez gaindu penekin.
Gizona salbatzekotan dalarik,
zure odolaz izango da bakar bakarrik.

JESUS.
Naizen guztia eskintzeko gertu naz beti.
Aitaren borondatea nigan osotu bedi.
Dakartzun kaliz ortan odol gorriz ikusten naz.
Nire gurariz barik, dana bedi Aitarenaz.

(*Aingerua juaten da.*)

Jauna! Aita! Zure borondatea beti, beti... ta ez nirea.

(*Apostoluekana urreratuaz.*) Ai Simon! Simon! Lo egizue onez-
kero. Lo egin ta atsedean. Ordua eldu da. Gizonaron Semia pekatarien
eskuetan saldua dala ikusi egizue.

PEDRO.—Zer diñozu, Jauna, zer?

JUAN.—Ze pasaten da, Maixua?

JESUS.—Altza... yagi. Ara nun datorren ni salduko nabena. Ara
bertan.

(*Apostoluak altzaten dira bildurrez. JUDAS, MALKO, ELIAS,
TOBIAS, ERRIZANAK eta GIZONAK sartzen dira.*)

JUDAS.—(*Belarrira, MALKO'ri.*) Nik besarkatuten dodana, axe izan-
go da.

MALKO.—Or dagon ori da?

JUDAS.—Ixo! Nik besarkatuten dodana.

PEDRO.—Ene ba da!

JUAN.—Zein dira oneik?

SANTIAGO.—Zetan datoz?

JUAN.—Judas ez da ba ori, Judas?

JUDAS.—(*Belarrira.*) Laster gero, laster. (JESUS'eri.) Maixua!

JESUS.—(*Bigun.*) Ai adiskide! Zetan zatoz? Judas! Musu bategaz salduko dozu gizonaren semia? (*Gizonei.*) Zeñen billa zatoze?

GUZTIAK.—Nazaret'eko Jesus.

JESUS.—(*Adoretsu.*) Neu naz. (*Ori entzutean danak bildurrez atzeratzen dira.*) Zein nai dozue, zein?

GUZTIAK.—Nazaret'ko Jesus.

JESUS.—Esan dautsuet neu nazala. Nire billa ha zabize laga onei euren bidian.

PEDRO.—Jauna, nora gu?

JUAN.—Gu zeu lagata?

PEDRO.—Ez nire ezpatak indarrrik ba dau.

(*Asarre MALKO joten dau ezpategaz. Onek belarririk odola ikustean berotzen agertu bedi.*)

JESUS.—(*Zoli.*) Pedro! Gorde egizu ezpata ori bere tokian. Uste dozu, nai izan ezkerro, nire Aitak aingeru talderik eleukela bialduko danok birrinduteko?

MALKO.—(*PEDRO'ri.*) Ezpategaz niri lotsagalduko orrek? (*Jarki ondoren Apostoluak iges egiten dabe. ISAAK sartzen da ikus mñez.*) Auxe be eurretarra da. Kolpe berari. Eutsi.

(*Errizain bat tengadaka asten jako, baña iges egiten dautso ISAAK'ek esanaz.*)

ISAAK.—Ni? Nik zer egin dot ba? (*Igeska dua.*)

(*ELIAS eta TOBIAS'ek Errizainei JESUS lotzeko agintzen dautse. ELIAS'ek JUDAS'eri diru boltsia emoten dautsa. Abeslariak Victoria'ren "Judas mercator" abestuten asiko dira.*)

JESUS.—Lapurra ba nitz lez etorri zarie nire billa ezpata ta guzti. Egunero egon izan zan eleizan zueri irakasten. Baketan lagaten zeusten orduan. Baña auxe da zuen ordua. Zuenta eta... (JUDAS'eri *begiratur*) gaiztakeriarena.

(*JUDAS'ek lotsatuta, JESUS berari begira ikustean, diru boltsia jaurti egiten dau... ta igeska asi.*)

O Y A L A

V. JUDAS

Egilleak: IRAGARLE, ELEAZAR, NOEMI, ABEL, JONATHAS, ISAAK, JUDAS,
ZEKEN, JEREMIAS

*Irudia: Urkamendian. Arbola banakak egaletan. JUDAS arbola batetik
zintzilik dago, urkatuta*

IRAGARLE.—(*Kantuz Doñua: "Iruñako ferietan".*)

Judas'entzat okerrena Jesus'en maitetasuna;
beretzako mintsuena bere adiskidetasuna.
Origaitik bere lotsan arbolatik urkatu zan.

Ibilli zan bide onetan Jesus'ekin batean;
urre garrez ase eziñik jausi zan diru-erpetan.
Dana galdu azkenian bere zoritxarrean.

MUTILTZOAK.—(*Oyala zabaltzean, bidez bide datozela, JUDAS ikusten
dabe ta ikaraz beterik:*)

BATEK.—(*Kantuz.*) Ene! Ene! Zein da emen arbolatik zintzilik?
Ete da ba gaizkillia edo buruz galdua?
bata dala nai bestia errukarri gaixua.

BATEK. Ezagutzen? Konturatzen? Judas diru zalea!
Gure begiak ezin sinistu ikusten daben kaltea!
Zeiñek ete dauksa argitu rozitxarren atea?

GUZTIAK. Oi arlote, Ixkariote, diru zale zekena.
Diru txanponen egarriaz ase eziñez bizitzan.
Zetarako zure diruak? Zetarako dan danak?

ELEAZAR.—(*Ikaraz.*) Judas! Judas...!

ABEL.—Lapurren batek ez ete dau il berau?

NOEMI.—Jesus'eri deituko dauksagu?

ELEAZAR.—Jesus'ek artuko daben penia!

JONATHAS.—Len be aspaldion negarrez ibilten ba daki arek.

ABEL.—Dardaraka nago.

JONATHAS.—Orain be bildurretan memelo ori?

NOEMI.—Zeren bildur?

ABEL.—(JONATHAS'eri) Barriro be? Neu ez ipifi gero...!

ELEAZAR.—Ni neu be ba...

NOEMI.—Jesus'ek osatu egin lei. Ildakoak biztuten ez daki ba?

JONATHAS.—Orrek miñen bat ez ete dau euki?

ABEL.—Bai, zereko miña.

ELEAZAR.—Zegaitik ez?

NOEMI.—Lapurren batek il egingo eban, dirua ostutearren edo.

ISAAK.—Berori be beti diru billa ebillan-ta... Zekenago zan zekenago...

NOEMI.—Billatu egin biar genduke Jesus.

JONATHAS.—Nun billatu?

ISAAK.—Eskuak lotuta eruan eben atzo. Neuk ikusi neban.

ELEAZAR.—Nora? Zefiek?

ABEL.—Ez egizu guzurrik asmau.

ISAAK.—Noiz atrapa nazu guzurretan ori esateko?

ABEL.—Noiz? Kontaten asiko ba nitz...

ISAAK.—Tira ixilik, sakatzak ataratia nai ez ba dozu. Guzurtia ni? Ni?

ABEL.—Gu danok be biribillak botaten asi ezker...

JONATHAS.—Danok? Niregaitik etzara jardungo kontixu, ezta?

ABEL.—Sekula guzurrik eztozu esan, ala?

JONATHAS.—(Asarre, ABEL'eri zapartadaka asteke eran.) Errepatxi!
Niri be bai?

NOEMI.—(ABEL'eri sakadaka.) Ala, ospa emendik Jesus'en billa.
Bixkor gero. Bakarrik gañera.

ABEL.—Ni? Ni?

NOEMI.—Arin be arin jun be, gure laguna izaten jarraitu gura ba dozu.

ABEL.—(Urten aurretik.) Ikusiko dozue gure txabola onduan bakarrik atrapatzen zaituedanian. Amak be etzaiten salbako ba! (Jutzen da.)

ELEAZAR.—Nun ikusi zendun ba Jesus?

ISAAK.—Getsemaniko ortuan. Lotuta eruan eben.

ELEAZAR.—Apostoluak nun ziran ba?

ISAAK.—Nik eztakit. Igeska ikusi nituzan.

NOEMI.—Judas be bai?

ISAAK.—Judas bertan geratu zan.

ELEAZAR.—Zetan? Bakarrik?

ISAAK.—Nik eztakit. Jesus neuk ikusi neban miñez beterik eta entzun be bai berari, orreri esaten: Judas! Musu (laztan) bategaz salduko nazu?

NOEMI.—Ia gero orrek Jesus'en Aitaren zigorra artu daben.

ELEAZAR.—Zegaitik zigorra?

JONATHAS.—(*Kanpora begira.*) Or dator Abel, arin be arin.
 NOEMI.—Arnasa be galdu egingo dau orrek, beti itsumustuan, dabilen bildurraz.
 ABEL.—(*Kezkati sartzan da.*) Diabrua ikusi dot, diabrua, diabrua!
 ELEAZAR.—Nungo diabrua? Orixe da ikara ta bildurra.
 ABEL.—Diabrua bai! Dantzan ikusi dot, zaratatsu bere bosteko jardunean ta barre algaraka.
 ISAAK.—Zeure keixiagaz bildurtuta?
 JONATHAS.—Zorotasunak darabizuz zuk, zoro aiziak.
 ABEL.—Bere bostian didarrez ebillan: Judas! Judas! Atso txin txin, gaur zintzil.
 ISAAK.—Diabruak urkatu dau orrela ba da.
 NOEMI.—Zer dauka ze ikusi diabruak?
 ELEAZAR.—Euki ez?
 ABEL.—(*Kanpora begira.*) Ara! Ara! Begiratu! Ikusi...! (*Bizi bizi igeska.*) Neu enau aatrapauko beintzat!
 GUZTIAK.—(*Igeska.*) Neu bez...! Neu bez...!

(*Mutiltxo guztiak iges egin ondoren, egaletan ikusmin ezagutuko dira. ZEKEN-DEMONIÑUA sartzan da dantzari. Judas'en inguruan burlaz eta isekaz dantzaldi bat egingo dau, bere poza erakutsiaz. Dantzaldia amaitueran JEREMIAS agertuko da. Zuri zuri jantzita dator, iragarle zar-zar antzera. Bera ikustean, bere didarra entzutean, ZEKEN makur makur eginda ezkutauko da.*)

JEREMIAS.—(*Zaratatsu ta andikiro.*) Kanpora! Kanporaaa...!!
 (*Erdi aldera begira.*)
 Ni naz Jaungoikuaren abotsa.
 Mundua mundu danetik egia erakusten nabillen Jaungoiko altsuaren didarra.
 Eguzkiaren azpian egiten danaren barri zigur zigur dakit.
 Moises'en ondoren nabil Jaungoiko altsuaren maitasuna erakutsi ta gizonen okerrak zuzendu guraz.
 Gorrotoz beterik dira erriak. Ikusi ezifnez garrazturik begiak.
 Asarre zitalez ustelduta biotzak.
 Entzun gizonak eta andrak. Entzun batez be oraindik garbi garbi bizi zarien umetxoak!
 Ez alargunik mindu! Ez umezurtzik baztertu! Ez erbestekorik esetsi. Ez beartsu ta ezeukirik erruki barik itxi.
 Ifnok ez begi bere biotzean anaien aurkako gorrotorik biztu,
 Ez aberastasunik geyegi maitatu. Eta batez be, aberastasunen garrez itsututa, ez Jaungoikorik aztu ta saldu.

Gizonak eta andrak! Jaungoikuaren Semia saldua izan da, baña bere odola irakiten agertuko da munduz mundu.
Bere saltzalea, urkatuta, ustelduta ezagutuko da, ikasi dagizuen urrearen argitasun eta beroaz barik, Jaungoikuaren argitasunpean ibilli, indartu eta biziten!

*(Azkenengo zati oneik esaten diarduan artian, MUTIL-
TXOAK bere ondora urreratzen igarriko dira ikusmin eta jakinminez.)*

O Y A L A

VI. PILATOS'EN ETXIAN

PILATOS, P. EMAZTIA, JESUS, ERRIZAIÑAK, TOBIAS, ELIAS, ERRITARRAK

Pilatosen etxia. Aurrez aurre kale zati bat

IRAGARLE.—*(Oyala zabaldu aurretik, kantuz. Doña: "Txori kantatzailea".—Bordes.)*

Etixerik etxe darabile Jesus maitea lotuta,
judearrak bere burua eskatuten itsututa,
ez errurik, ez okerrik beragan billatuarren
ilteko garrez eskatzen.

Pilatosen etxe buruan judearrak orruka,
beretzako gaizkillien kurutze bat oyuka;
Pilatosen ikusiarren erruge dala Jesus,
errian didarra entzun.

(Oyala zabaltzean PILATOS'EN EMAZTIA kantari da, PILATOS bigundu nairik. Doña: "Ermitatxo bat eidazu".)

P. EMAZTIA.—Neure Pilatos kutun on ona,
nire maitetxu lerdena,
zetan olako buruaustetan,
zetan ainbeste kezketan?
Biotz gaiztoak olakoetan
agertzen dira garretan,
Didar ankerrei ez jaramonik,
zorakeririk ez egin.

Zure andrian kontseju ona
biotzez garbi diñona:
arren entzuixu, entzun gogo onez,
damuz etzaiten naigabez.
Jesus orretan ez da okerrik
ez iñolako errurik.
Baketan laga bere bidean
guzti-guztion onean.

PILATOS.—Itxi eidazu baketan zeuk, baketan laga.

P. EMAZTIA.—Gau guztian amesetan ibilli naz, Pilatos.

PILATOS.—Gaur? Ta noiz ez? Ames baño besterik egiten ete dozu?

P. EMAZTIA.—Betiko zorakeriekin zabiz. Zartu ta igartu nazenian ola-
ko destañez beteten nazu aspaldi. Len etziñan nigaz olako, len.

PILATOS.—Len, orain eta beti.

P. EMAZTIA.—Dana dala, Jesus orregaz kontuz ibilli. Beragan gizon
utsa ez dan zerbait dagola agirian dago. Zer egin dau gizon orrek
erritar zoruok orrela jarduteko?

PILATOS.—Ni-neuk ba dakit zelan jokatu. Zeure zeregiñetara juan
zaite.

P. EMAZTIA.—Zegaitik ames egin ete dot nik gizon ori errugabia dala?

PILATOS.—Beste ames askoren barri ba ete dakizu?

P. EMAZTIA.—Bein ba da be entzun egidazu. Zoro asko dabiz mun-
duan, zoro asko. Nastau nai zaitube. Orrek eztauka olako itxurarik.

PILATOS.—Amaika ba gabiz gu burua nun dogun eztakigula.

P. EMAZTIA.—Nigaitik diñozu ori?

PILATOS.—*Ba gabiz*, esan dot.

P. EMAZTIA.—Gaur asarre eguna dozu, ezta? Zeure musturrok erakutsi
nai dozunari. Baña gizon orrek burukomiñik ez daitzula emon.
Entzun zer diñotzun zeure emazte... txotxiñak. (*Juaten da.*)

PILATOS.—Zuk baño obeto dakit nik emen gauza garbirik ez danik.
Eta txarrena, zer egin jakin ez. (*Txaloka dei egiñaz.*) Ekarri
egizue Jesus ori. (*Errizaiñak JESUS ekarten dabe. Kale aldetik*
TOBIAS, ELIAS *eta* ERRITARRAK *agertuko dira.* JESUS'eri:) Judea-
rren errege zara orduan?

JESUS.—Zeure bostian diñozu ori ala beste batzuk esan dautzue?

PILATOS.—Judearra ete naz ba ni? Zure erritarrak eta eleiz gizonak
ekarri zaitue ona. Zer egin dozu?

JESUS.—Nire erreinua ez da mundu onetakua. Emengua ba litz nire
ordezkariak alegiñak alegin egingo zituen judearren aurrera ni
ez ekarteko. Baña nire erreinua ez da emengua.

PILATOS.—Errege zara benetan?

JESUS.—Zeuk diñozu errege nazela.

ELIAS.—Entzuten zer diñon?

PILATOS.—Ixi!

JESUS.—Ni egia erakustera etorri naz mundura. Orretantxe bakarrik.

Egiagaz dabillenenak nire esana entzuten dau.

TOBIAS.—Etzenduke entzun be egin biar olako guzurrik.

PILATOS.—Ixilik, mesedez. Egia zer da?

ELIAS.—Zetarako autuetan berari lagundu?

PILATOS.—Nik ez dot errurik billatzen beragan.

TOBIAS.—Zek itsututen zaitu ainbestetan?

ELIAS.—Guzurtia da.

TOBIAS.—Gaizkillea da. Lapurra.

ELIAS.—Errege dala diño, errege. Nungo errege?

(PILATOS'ek eurei jaramonik egin barik leyoa urteten dau ta erritarrei didarrez:)

PILATOS.—Zer nai dozue egin daidala?

ERRITARRAK.—(Kantuz, Dubois'en "Reus est mortis"-en eresiaz.)

Kurutzean il! Kurutzean il!
Josi! Josi! Kurutzean josi!

PILATOS.—Zegaitik kurutzetu? Zer dala ta?

ERRITARRAK.—(Kantuz.) Kurutzean il! Kurutzean il!

Erun! Erun! Kurutzera erun!

PILATOS.—Pazkotarako, oitura danez, gaizkille bat libre laga neiketzue.
Or dozue Barrabas, danok bildurrez ibilli zaituena. Jesus ala Barrabas nai dozue libre lagatia?

ERRITARRAK.—(Kantuz.) Barrabas'ei laga! Barrabas'ei laga!

Jesus! Jesus! Kurutzetu Jesus!

PILATOS.—(Bere artean, minduta.) Barrabas!! (Erritarrei.) Pentsau ondo. Jesus ala Barrabas?

ERRITARRAK.—(Kantuz.) Barrabas'ei laga! Barrabas'ei laga!

Jesus josi! Kurutzean josi!

PILATOS.—(Errizañei, asarre.) Eruan barrura ta zigorrez bete egizue ta arantzazko koroia buruan ipiñi... Judearren errege oneri. (Bere artean.) Ia erri au orrela biguntzen ete dan.

(Errizañiak JESUS barrura eruaten dabe. PILATOS batetik bestera buruastetan dabil, egon eziñez.)

ELIAS.—Ezin zeinke gizon oneri baketan laga.

TOBIAS.—Entzun dozu erri osuak ze eskatzen daben.

ELIAS.—Erriaren agintari zariala konturatu.

TOBIAS.—Guzurti lez agertu da, Jaungoikuaren aurkako guzurrez.

ELIAS.—Jaungoikuaren aurka dabil beti, kalian, eleizan eta zeure aurrian be bai.

TOBIAS.—Errege dala diño. Nundik norako errege?

ELIAS.—Zesar nun lagaten dau orrek, gure Zesar?

TOBIAS.—Orrek Zesar'entzako menpetasunik ez dau agertu nai.

ELIAS.—Zitalkeria ta sorginkeria baño ez dau erabilli gaixo ta goseti batzuk bere alde jarteko.

TOBIAS.—Bere alde ta danon aurka.

PILATOS.—Ixilik egon zaitez, mesedez. Enagizue berotu.

ELIAS.—Entzun dozu zer esan daben.

TOBIAS.—Ezin zeinke esan zeuk, zeuk entzun ez dozunik.

ELIAS.—Zegaitik erabagi bat artu nai ez?

TOBIAS.—Jaungoikuaren Seme dala diño, Jaungoikuaren Seme.

ELIAS.—Eztakizu pekatu ori legeak ze eratan zigortzen daben?

(JESUS agertzen da errizaiñen artian. Arantzazko koroia dakar buruan. Tunika gorria lepoan.)

PILATOS.—(Leyotik erritarrei.) Zeuon aurrera ekarriko dautsuet ikusi dagizuen errurik ez daukala. Ara emen gizona!

ERRITARRAK.—Guk legia dogu ta lege ori beteaz il egin bear da. II! II!

PILATOS.—Nungua zara? (JESUS ixilik.) Zegaitik ez daustazu berbarik egiten? Eztakizu kurutzetu zeinkezana?

JESUS.—Goitik artu ezik etzenduke aginpiderik. Zugana ekarri nabenak pekatu andiago egiten dau.

ELIAS.—Ointxe bertan geure aurka diardu.

TOBIAS.—Ez ete da naiko orixe berori bein beragaz amaitzeko?

PILATOS.—(Erritarrei.) Gizonak! Pentsau egizue...

ERRITARRAK.—Ez dogu nai berba gozorik! Kurutzetu!

(Kantus.) Kurutzean il! Kurutzean il!
Josi! Josi! Kurutzean josi!

PILATOS.—Zegaitik baña? Zer dala ta?

ERRITARRAK.—Jaungoikozko pekatu egin dau. II! II!

(Kantus.) Kurutzean il! Kurutzean il!
Erun! Erun! Kurutzera erun!

PILATOS.—Zuen erregea kurutzetu?

ERRITARRAK.—(*Kantus.*) Kurutzean josi! Kurutzean josi!
Josi! Josi! Josi!

PILATOS.—Zer da beragan orretarako? Zer billatzen dautsazue?

ERRITARRAK.—(*Kantus.*)

Bere odola jausi bedi
gure ta semien gain.
Kurutzean il! Kurutzean il!
Josi! Josi! Josi!

(PILATOS'ek burua makurtzen dau zer egin estakiala.)

O Y A L A

VII. JERUSALEM'GO ALABAK

JESUS, MADALENA, M. JAKOBA, MARIA, SALOME ta beste EMAKUME
ta ERRIZAIÑAK

*Kalbarioko bidean. JESUS kurutze azpian jausita dago. EMAKUMEAK
errukiz dira. ERRIZAIÑAK euren ondoan, JESUS'en ondora
urreratzea eragozten*

IRAGARLE.—(*Oyala zabaldu aurretik. Doñua: "Agur, oi izar maitia".*)

Kurutze astuna lepuan,
odola gorputz osuan.
Kalbarioko mendi gañera
ba darue Jesus ona.
Astun dalarik kurutzia
geyago bere penia.
Aurrez aurre dauka ama,
bere amatxo laztana,
malko ta intziriz, miñez betetik
berari lagundu nairik.
Jerusalengo andra bigunak
zotinka lertuaz muñak.

JESUS.—(*Oyala zabaltzean, penaz beterik emakumiei begira. Doñua:*
“*Pekatari tristea...*”)

Ez negar niregaitik
Jerusalem'go alabak,
gizonen pekatuakaitik
egin beti negar.

EMAKUMEAK.—Kalbariko bidean
odoletan ta oñazez,
Zu orrela ikustean
zelan guk negarrik ez?
Oi Jesus, guk al ba gendu
zugaitik zerbait egin,
laster ziñake arindu
zure atsekabe orreikin.

JESUS. Borondate oneko
andra errukiorrak
eizuez zorioneko
munduko gizonak.

EMAKUMIAK.—Jesus, Zure nekaldian
odolaren txipristiñak
izango dira guregan
orogarririk kutunenak.
Sendo eutsi zure bidean,
aurrera gogoz ta adorez,
Golgota'ko tontorrean
izango gara zure aurrez.

ERRIZAIN BATEK.—Naikua da. Arrera.

JESUS.—Zugaitik Aita eta gizonakaitik. Zure borondatea egin bedi.
Zure borondatea beti...

(*Nekez kurutzea artu ta ozta-ozta bere bidean asten da.*)

O Y A L A

VIII. KURUTZEAN

JESUS, MARIA, M. KLEOFAS, MADALENA, JUAN, RUBEN, BOOZ,
JOSUE eta NOE (errizaiñak)

*Golgota tontorrean. JESUS kurutzean, il eziñik. Bere oñetan
emakumeak eta JUAN*

FRAGARLE.—(*Oyala zabaldu aurretik. Doñua: "Arboletan dan ederrrena".*—A. Donosti. C. 109.)

Kurutzetikan dindilizka
Jesus maitea, esturik;
bere oñetan zizpuruka
andra koitadak mindurik.
Ama ta Seme alkarturik
kurutze baten, tristerik.
Erri guztia zarataka
Jesus onari txistuka,
biotz gogorak garraxika
ezin baketan lagata,
Jaungoiko Seme maitetsuai
bakez iltzen ez laga nai.

(*Oyala zabaltzean abeslariak Valdes'en "Vinea mea" abestuten ariko dira. JESUS kurutzean larri, estu, egon eziñez. Emakumeak zizpuruka negarrez.*)

RUBEN.—(*Beste iru errizainekin batera sartuaz.*) Bestiak salbaten ez ekian, ba?

BOOZ.—Amesak ugari orrek, amesak.

RUBEN.—Bere burua salbau dagiala, al ba dau... Kristo baldin ba da... Jaunak autua ba da... esaten eban lez.

BOOZ.—Nun dira orain bere arrokeriak?

JOSUE.—Mirariak egiten ba ekian ba!

NOE.—Ori beintzat geuk ikusi genduan.

RUBEN.—Ba! Ez egizue sinistu olakorik. Zegaitik ez dau beretzako egiten?

JOSUE.—Zerbait eukanik ezin ukatu.

RUBEN.—Atsoen eta gaixoen zorakeriak. Arrokeria ibilli dau orrek, arrokeria.

BOOZ.—Orixe bai gero!

RUBEN.—Lektutan dago ointxe zerbait egiteko, berak esaten eban indarra ta Jaungoikotasuna ba dau.

MARIA.—Gizonen destain oneik bere intziriak eta estualdiak baño geyago minduten nabe.

JUAN.—Ez egiezu jaramonik egin, Mari.

MARIA.—Nayago neuke ezpata zorrotz bat biotzian, eurak entzun baño.

RUBEN.—Ia, ia! Jaungoikuaren etxia austu ta irugarren egunerako barriztauteko al etziñan ba?

- JOSUE.—Ori baño errezago zeinke orain. Salbau zeure burua!
- BOOZ.—Jaungoikoaren Semia ba zara, eratsi, eratsi kurutze orretatik.
- RUBEN.—Eratsi! Eratsi! Orduntxe sinistuko dogu egia esaten zendula.
- MADALENA.—Naikua da. Il nai ba dozue be, laga egiozue baketan ilten.
- JOSUE.—Ixilik egon zaitetz, ixilik egon zeure tokian.
- RUBEN.—Ezagutuko ez ba gendu berori nor izan dan.
- MADALENA.—Zer nitzan ardurarik ez egizue. Zer zarien kontu euki, zer zarien.
- M. KLEOFAS.—Bakerik ez eiguzue ukatu gizonak, bakerik, ez ukatu beintzat.
- JUAN.—Gaur ez dira gizon, basapizti baño. Ez jaramonik be egin.
- BOOZ.—(JESUS'eri.) Demoniuaren Seme izan zara ta ez Jaungoikuaren Seme!
- JUAN.—Bere amaren aurrean etzaitetze, mesedez, orrela jardun.
- BOOZ.—Ama? Ta zer? Guzurti baten ama da.
- MADALENA.—Nok esan leike guzurtia zanik?
- RUBEN.—Nok? Jaungoiko zala, altsua zala, errege zala, mirariak egiten ekiala... Nun dira bere al izateok? Esana bat eta izana bi.
- BOOZ.—Zegaitik ez dau ointxe agertzen zerbait, zerbait bakarrik, esaten ebana egiztuteko?
- JESUS.—(Didarres.) Aita...! Nire Jaungoikua...! Zegaitik laga nazu bakarrik.
- RUBEN.—Eztzozue entzuten? Aitak laga egin dabela, bakarrik itxi dabela. Ja, ja, ja! Laga! Bakarrik itxi...!
- BOOZ.—Bere Semia izan ba litz, esaten eban lez...
- MARIA.—Ezin zeinkie ukatu ala danik. Bere ama nazenez ondo dakit zelan sortua zan.
- RUBEN.—Koitadia! Zuk eta berak, berak eta zuk, biok il biar zendu bardin, Jaungoikuaren kontra berba egin dozelako.
- JUAN.—Kurutzean noiz ilko dagoanaren erruki ez ba zarie be, laga baketan, baketan itxi mesedez mifnez min dagoan ama oneri.
- MADALENA.—Amarik eztaukazuela esan lei.
- BOOZ.—Ixildu zaitetz.
- JESUS.—(Larri.) Egarrri naz.
- RUBEN.—Egarririk be kentzen ez dakian Jaungoikua. Jaungoikua...!
- BOOZ.—Ori be ezin, ori be? Zetarako dozu Jordan'go erreki, zetarako, dan dana al ba dozu, esaten zendun lez?
- MARIA.—Al ba neu Jesus kutuna, al ba neu Seme...! Adoretu zaitz!
- NOE.—(JOSUE'ri.) Emoizu emon ozpin pixkat. Berak ezin dabena emon, erregetxu orreri. (JOSUE'k kañabera baten luzatuten dautsa.)
- BOOZ.—Etzendun esaten ba ardau pixka bategaz bost millari edaten emon zeuntsala?
- NOE.—Ointxe nai genduke ikusi olako bat ointxe.

MADALENA.—Zelan izan daike gizon batek ain biotz zital ta gogor?

Gizonak etzarie zuek, demoniñuak baño.

MARIA.—Parkatu egiezue, Jesus!

JESUS.—(*Larri, larri.*) Dana... amaitu... da.

MARIA.—Zer, Seme, zer? Zer diñozu? Zer nai dozu?

JUAN.—Jesus, ez gure kezkarik. Jesus...! Jesus...!

JESUS.—Aita! Zure eskuetan lagaten dot nire gogua!

(*Garraxi luze bat egin ondoren, burua makurtuz ilten da.*)

MARIA.—Ene bada! Jesus! Seme! Laztana! II! II! (KLEOFAS eta MADALENA'ren eskuetan jausten da. Emekumeak negarrez geratzen dira, zotinka.) Abeslariak bigun bigun Dubois'en "Adoramus Te Christe" abetuko dabe:

ABESLARIAK.—Kurutze ortan Jesus
gure esker ona artu.
Zure eriotzaren bidez
gaituzu askatu...
Eskerrak Zuri, Kristo.

O Y A L A

IX. BAKARTADEAN

JESUS, MARIA, MADALENA, KLEOFAS, SALOME ta JAKOBA

Golgota tontorrean, Kurutzepean. JESUS'en gorputza izara batekin estaldua da, lurrean. Bere ondoan, negarti ta mintsu, MARIA

IRAGARLE.—(*Oyala zabaldu aurretik kantuz. Doñua: "Arboletan dan ederre".*)

Gaizkille danak iges einda kurutzepian Amatxo.
Seme ederra lurran gañean odolez usturik dauko.
Izara zurin estalpean maitez begiratzen dautso.

Lur ikaraz ikaratuta errizaiñak iges dabe.
Bakar bakarrik geratu da bere ama atsekabez.
Mundu guztian ezin billatu beste ainbeste naigabe.

(*Abeslariak, bigun eta samur, "Bai, illik dago Jauna", erritar abestia kantatzen.*)

MARIA.—(JESUS'en inguruan, negarti.) Ai Seme kutuna! Neure biotza!
Ikusi barik ezin sinistu zure eriotzia! Norberak bizi ezik ezin igarri
zenbaterafiokoa dan gorrotoaren indarra. Jesus...! Neure Jesus...!

(MADALENA, SALOME, JAKOBA ta KLEOFAS sartzen dira.
MADALENA'k bigunki besarkatuten dau MARIA.)

Ai Malen! Eskerrak zuri. Eskerrak benetan, Jesus ezagutu zendu-
netik maitasuna ta zintzotasuna erakutsi dautsazuzalako. Guzti-
guztiak zure antzera jokatu izan ba lebe... semerik ez eusten
ilgo, ez...! ez...! Ez eben kurutzetuko!

MADALENA.—Etxeratu egin biar zifiake, Mari.

SALOME.—Geuk egingo dogu Jesus'egaz egin biar dan guztia.

KLEOFAS.—Onezkero lertuta egongo zara.

JAKOBA.—Bai Mari, bai, etxeratu zaite.

SALOME.—Jesus'egaz egin danak eztauka zuzenbiderik.

MARIA.—Ez! Nik ezin nei nire semiagandik urrundu, bere zeregiña
ta nirea bardiñak diralako gizonen aldez. Jakin dagiela munduan
izango diranak, berak Jaungoiko Aitaren borondatea beteaz gizo-
nak odolez erosi biarra izan ba dau, nik be neure biotza odoletan
urratuta dodala, nik be Jesus'en zeregin berbera dodalako gizonen
aldez. (*Andiriko jaiki eta samur ta malkoz jenteari begira, kantuz:*)

Bidez bide ibil zaren guztiok,
begiratu ta ikusi
nun ete dan nire miña lakorik.

Nire Jaunak itxi nau negarpian,
betirako samintasunpian.
Ez deitu niri Eztitsu,
Baizik deitu Samintsu.

Bidez bide ibil zaren guztiok...

(*Negarrari eutsi ezinik, JESUS'en ondora jausten da.*)

O Y A L A

X. ALLELUIA

IRAGARLE, ERRIZAIÑAK, MADALENA, KLEOFAS, JAKOBA, SALOME,
AINGERUA, PEDRO, JUAN, JESUS, APOSTOLUAK,
MUTILTXOAK, ERRITARAK

Illobiaren aurrean

IRAGARLE.—(*Oyala zabaldu aurretik. Kantuz. Doña: "Chori eresiñula".*)

Aingerutxoak zerutik pozaren poz kantari,
biztuera adieraziz negarrez direnari.
Munduak ezin aztu bere aldeko opari,
Jesus'ek emoniko ainbeste poz sari.

Jesus'en biztueria antxiña iragarria,
irugarren egunera zala adierazia,
bedi orain ta beti biotzen bake iturria,
betiraun guztietan poz eta grazia.

(*Oyala zabaldueran illobi aurrean ERRIZAIN bi zaindari.
Beste bi egal baten dagoz. Abeslariak barrutik, Bach'en
Mateo Deunaren Nekaldiko azken abestia abestuten diardue.*)

ABESLARIAK.—Negar uluz, miñez beterik,
deyez gaukazuz obira:
Bizi bakez, bizi bake baketan.

Lo zaurien miñetatik...

Bizi bakez,
bizi bake baketan.

Zure illobi deunak
lotsatu begiz
gogo argalak
ta biotz zindoak
bakez ase bediz.

Begiok, betiko,
zukan ames begie...

(*MADALENA, SALOME, JAKOBA ta KLEOFAS sartzen dire.*)

MADALENA.—Jesus garbitzen gatoz, bera enbaltsamaten.

RUBEN.—Ezin lei. Guk agindua bete biar dogu.

KLEOFAS.—Etzaitzez olako izan.

SALOME.—Ba dakizue zuek andiagotan be ez ikusi egiten.

BOOZ.—Agindua agindu.

MADALENA.—Nok jakingo dau laga dauskuzuenik?

SALOME.—Ildako baten bildur zarie?

JAKOBA.—Tira, tira... Lagundu egiguzue arri au altzaten.

MADALENA.—Geuk bakarrik ez ete dogu jasoko?

BOOZ.—(*Garratz.*) Urreratu be ez egiteko!

KLEOFAS.—Sekula ikusi dozue ildako bateri errizaiñak ipinten zain-dari?

MADALENA.—Zegaitik ori?

SALOME.—Zeren bildur zarie? Il ondoren eztozue sartu ba?

MADALENA.—Illa illa da. Mesedez itxi azkenengo begirakada bat berari egiten.

KLEOFAS.—Etzaitzeze olako setatsu ta oker.

JOSUE.—Ixilik ez ba zagoze...

SALOME.—Iñok ez dau jakingo. Ez orren kezkarik.

NOE.—(*RUBEN'eri.*) Etzaitzez andrakin kopletan ibilli, bestela nas-tauko zaitue-ta.

KLEOFAS.—Eztoguz bere gorputzik iñora eruango beintzat.

NOE.—Alperrik zabizela andrak, alperrik.

BOOZ.—Gu emen garian bitartian ez alperrik jardun.

MADALENA.—Beste edozein, lapurrik andiena izanda be, ikusi, igortzi, maitatu, jantzi, musuz jateko eragozpenik ez da egoten.

RUBEN.—Agindua agindu dala ta ixilik.

MADALENA.—Zegaitik erru barik gizonik okerrena lez kurutzian il dozuen Jesus onen erruki izaten debekatu?

JAKOBA.—Jesus onegaz eztozuez beste bi il? Iñor ipiñi dozue eurak zaintzen?

BOOZ.—Barriketarik naiko entzun dogu ta jun zaitzeze emendik.

MADALENA.—Areik lapurrak ziran. Lapur andiak, Erri guztia bildurtuta euken. Eta euren gorputzak laztanduten, eurak biar dan lez gordeten edozein jua ba lei, zegaitik Jesus'egaz bardin egin ez? Zegaitik ez?

KLEOFAS.—Zeri dautsazue olako bildurra, zeri?

BOOZ.—Enagizue berotu andrak gauza txarrik egin ez daidan.

(Argi txinpartak bizi bizi. Trumoi otsa, Lur ikara. Errizaiñak lurrera jausten dira bildurrez eta ikaraz. AINGERUA agertzen da ta illobiko arria baztertu egin ondoren, illobi egalian jarten da, dardaraz eta alkarri elduta kezkatu diran emakumiei kantuz esaten:)

AINGERUA.—(*Kantuz. Doñua: "Dugun orok kanta". "Kantikak" 3II.*)
Ez ikaratu andra onak,

miraria egiña da,
garaiturik eriotza
biztu da Jesus Jainkoa.

EMAKUMEAK.—Zer diñozu aingerua?
Zelan dala biztu Jauna?
Ezin sinistu gure begiak
ikusi ezik ber bera.

AINGERUA. Aurreko illobi onetan
bakizue sartu ebela,
kezkarik gabe begira
Jaunik ba ete dan bertan.

EMAKUMEAK.—Daigun danok pozik kanta
miraririk andiena,
alleluia daigun kanta,
illetarik biztu Jauna. (*Aingerua ezkutaten da.*)

(PEDRO eta JUAN itzal datoz. Eurak ikusi orduko bidera
urteten dautse emakumiak.)

MADALENA.—Pedro! Pedro! Poztu! Alaitu!

KLEOFAS.—Jesus biztu da!

EMAKUMEAK.—Biztu da! Biztu da bai!

(PEDRO illobi aurrera dua. Aurretik JUAN.)

SALOME.—Zer egin biar dogu orain?

PEDRO.—Jesus biztu? Jesus biztu? Nok daki ori?

KLEOFAS.—Biztu da, biztu da, bai. Aingeruak be adierazi dausku.

MADALENA.—Illobia utsik dago. Begiratu! Begiratu ondo!

PEDRO.—(*Illobia ikusi ondoren, zaratatsu.*) Auxe da miraria!

JUAN.—Berak esaten eban miraria!

PEDRO.—(*Zoro antzera.*) Biztu da! Jesus biztu da! Esaten eban lez
biztu!

(*Belauniko jarten dira, eskertsu.*)

PEDRO ta JUAN.—Jesus!! Maixua!!!

PEDRO.—Argitu Jauna mundu guztia zure biztueraren argitasunaz!

(*Atze aldian, JESUS agertzen da erdi erdian, zuri, argiz
beterik. Errizaiñak eta irudian agertu diran emakumiak.*)

Apostoluak eta aurreragoko irudietan agertu diran guztiak, Jesus'en aurrean lurra jota, makurtuta agertzen dira, itsututa lez. Abeslariak sutsu, gartsu, Haende'en ALLELUIA asiko dabe. Jesus biatuaren aintza ta anditasuna egokiro ta bizi agertu biar da irudi onetan.)

A M A Y A

PUBLICACIONES

DE LA

REAL SOCIEDAD VASCONGADA
DE AMIGOS DEL PAIS

(Delegada del Consejo Superior de Investigaciones Científicas en Guipúzcoa)

MONOGRAFIA DE D. XAVIER MARIA DE MUNIBE, CONDE DE PEÑAFLOIDA, por Gregorio de Altube.

LA EPOPEYA DEL MAR. por M. Ciriquiain-Gaiztarro. (Agotado).

PASADO Y FUTURO DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA, por José María de Areilza.

HISTORIA DEL MONASTERIO DE SAN TELMO, por Gonzalo Manso de Zúñiga y Churruca.

ELOGIO DE D. ALFONSO DEL VALLE DE LERSUNDI, por Joaquín de Yrizar.

BREVES RECUERDOS HISTORICOS CON OCASION DE UNA VISITA A MUNIBE, por Ignacio de Urquijo.

LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS Y LA METALURGIA A FINES DEL SIGLO XIII, por Manuel Laborde.

REVISTAS

BOLETIN DE LA REAL SOCIEDAD VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS.

Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 60 »

EGAN: Ejemplar suelto: 20 Ptas.

Suscripción anual: 50 »

Suscripción anual conjunta a BOLETIN Y EGAN: 80 Ptas.

MUNIBE.—Revista de Ciencias Naturales, Número suelto: 10 Ptas.

Redacción y Administración: Museo de San Telmo

SAN SEBASTIAN